

Näkövammaisen palveluopas 2020

Näkövammaisen palveluopas 2020

Apu itsenäiseen palvelujen hakemiseen

Näkövammaisen palveluopas 2020 antaa perustietoa sosiaaliturvasta ja siihen läheisesti liittyvistä palveluista ja tuista, jotka lisäävät näkövammaisten ihmisten omatoimista suoriutumista ja yhdenvertaisuutta.

Toimittaneet

Vuokko Jantunen, Sinikka Mäntyjärvi,
Olli-Pekka Rättäri, Elli Björkberg ja Laura Tolkkinen.

Näkövammaisten liitto ry

PL 30, 00030 IIRIS

p. 09 396 041

Kansikuva:

Petteri Mård

Taittaja:

Susanna Öysti / Taktiili

ISSN 1238-1977

Oppaan käyttäjälle

Tähän oppaaseen on koottu perustietoa sosiaaliturvasta ja siihen läheisesti liittyvistä palveluista ja etuuksista. Näkövammaisten liitosta on saatavilla maksutonta apua niiden hakemiseen.

Oikeuksienvalvonnan asiantuntijat neuvovat kaikkia näkövammaisia sekä heidän omaisiaan palvelujen ja tukien hakemisessa. Heidän yhteystietonsa löytyvät palveluoppaan loppupuolelta. Oppaassa on myös keskussairaaloiden näkövammaisten kuntoutusohjaajien ja sosiaalityöntekijöiden yhteystiedot. Heiltä saa tietoa apuvälineistä, kuntoutuksesta ja muista palveluista.

Palveluoppaasta löytyvät tiedot alueellisista näkövammaisyhdistyksistä. Yhdistykset tarjoavat näkövammaisille mahdollisuuden paikalliseen toimintaan, kuten esimerkiksi vertaistukeen, tiedonsaantiin sekä harrastus- ja virkistystoimintaan.

Otamme mielellämme vastaan palautetta oppaasta, laura.tolkkinen@nkl.fi, p. 050 585 0374.

14.2.2020

Vuokko Jantunen, Sinikka Mäntyjärvi, Olli-Pekka Rättäri, Elli Björkberg ja Laura Tolkkinen

Kuka on näkövammainen?

Näkövammaiseksi määritellään henkilö, jonka paremman silmän laseilla korjattu näöntarkkuus on heikompimpi kuin 0,3. Henkilö luokitellaan sokeaksi, jos paremman silmän laseilla korjattu näöntarkkuus on alle 0,05 tai näkökenttä supistunut halkaisijaltaan alle 20 asteeseen tai jos toiminnallinen näkö on jostain muusta syystä vastaavalla tavalla heikentynyt. Virallisen määrittelyn näkövammaisuudesta tekee aina silmälääkäri. Määrittely perustuu Maailman terveysjärjestön WHO:n luokitukseen, jossa otetaan huomioon muun muassa näöntarkkuus ja näkökentän puutteet.

Näkövammaisen ihminen voi olla heikkonäköinen tai sokea. Näkövammaiseksi ei luokitella ihmistä, jonka näkökyky pystytään kor-

jaamaan laseilla normaaliksi tai jos toisessa silmässä on normaali näkö.

Näkövammaisella on näkökyvyn alenemisesta huomattavaa haittaa jokapäiväisissä toiminnoissaan. Vamman aiheuttamaan haittaan vaikuttavat muun muassa vammautumisikä, vamman kesto, henkilön psyykkinen sopeutumiskyky ja uusien asioiden omaksumiskyky. Myös vammautuneen elämäntapa, hänen tehtäviensä näkökyvylle asettamat vaatimukset sekä ympäristöolosuhteet vaikuttavat siihen, kuinka paljon vamma haittaa hänen elämäänsä.

Vammaisuuden määrittelemisen riippuu yhteiskunnan arvomaailmasta ja yhteisön jäsenilleen asettamista vaatimuksista.

Näkövammaisuuden raja riippuu siitä, mikälaista näkökykyä yhteiskunta edellyttää jäseniltään. Esimerkiksi erilaisten visuaalisten opasteiden ja automaattien lisääminen lisää myös näkövammaisuutta, koska kaikki eivät pysty vastaanottamaan visuaalista tietoa ja automaattien käyttö on vaikeaa.

Näkövammaisia henkilöitä on Suomessa korkeintaan 60 000. Näkövammarekisteriin tulevien ilmoitusten ikäjakauman perusteella voidaan arvioida, että heistä ainakin 50 000 on ikääntyneitä, työikäisiä on alle 10 000 ja lapsia ja nuoria muutama tuhat henkilöä.

Ikääntyneiden henkilöiden näkövammautumisessa ei ole kysymys tavanomaisesta ikääntymiseen liittyvästä toimintakyvyn heikkenemisestä. Sokeus ei ole koskaan ihmiselle normaali tila, vaan kyse on aina vammaisuudesta, myös ikääntyneenä. Vain pieni osa ikääntyneistä ihmisistä näkövammautuu. Esimerkiksi silmänpohjan rappeuma (makula degeneraatio) on sairaus, johon ihminen voi sairastua nuorellakin iällä.¹⁾

1) ks. esim. korkeimman hallinto-oikeuden vuosikirjaratkaisu KHO:2016:197

Näkövammarekisteri tarjoaa tietoa näkövammaisuudesta

Näkövammarekisteri on Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) alainen valtakunnallinen henkilörekisteri, jota Näkövammaisten liitto ylläpitää. Lain mukaan terveydenhuollon viranomaiset ovat velvollisia ilmoittamaan rekisteriin jokaisen pysyvästi näkövammaisen henkilön.

Kertyneiden tietojen avulla seurataan näkövammaisuuden esiintymistä maassamme. Tilastot ovat maksutta kaikkien käytävissä.

Lisätietoja www.nkl.fi/nvrek

Sisällys

1 Yhdenvertaisuuslaki ja YK:n vammaissopimus 9

- 1.1 Yhdenvertaisuuslaki kieltää syrjinnän vammaisuuden perusteella 9
- 1.2 YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 11
- 1.3 Sähköisten palvelujen saavutettavuus osana yhdenvertaisuutta 13

2 Asiakkaana sosiaali- ja terveydenhuollossa 14

- 2.1 Asiakkaan kuuleminen, ohjaus ja neuvonta 14
- 2.2 Palvelutarpeen arviointi ja palvelusuunnitelma 15
- 2.3 Asian viivytyksetön käsittely ja päätösten pysyvyys 16
- 2.4 Potilas- ja sosiaaliasiamies 17
- 2.5 Edunvalvontavaltuutus ja hoitotahto 17

3 Jos et ole tyytyväinen saamaasi päätökseen 18

- 3.1 Päätöksen muoto ja täytäntöönpano 18
- 3.2 Oikaisuvaatimuksesta, valituksesta ja niiden käsittelystä 18
- 3.3 Kantelu ja muistutus sosiaali- ja terveydenhuollossa 20
- 3.4 Vammaispalvelulain mukaisesta päätöksestä valittaminen 21
- 3.5 Sosiaalihuoltolain mukaisesta päätöksestä valittaminen 21
- 3.6 Asiaksmaksuista valittaminen 22
- 3.7 Valittaminen terveydenhuollossa, potilasvahingot ja hallintoriita 22
- 3.8 Kelan päätöksestä valittaminen 23
- 3.9 Valittaminen työeläkelaitoksen päätöksestä 24
- 3.10 Tapaturma- ja liikennevakuutusyhtiöiden päätöksestä valittaminen 24

4 Kunnan vammaispalvelut 25

- 4.1 Vammaispalvelulain mukaiset subjektiiviset oikeudet 25
 - 4.1.1 Vaikeavammaisen kuljetuspalvelu 25
 - 4.1.2 Henkilökohtainen apu 25
 - 4.1.3 Palveluasuminen 28
 - 4.1.4 Asunnon muutostyöt sekä asuntoon kuuluvat välineet ja laitteet 28
 - 4.1.5 Päivätoiminta 29
- 4.2 Vammaispalvelulain mukaiset määrärahasidonnaiset palvelut 29
 - 4.2.1 Kuntoutusohjaus ja sopeutumisvalmennus 29
 - 4.2.2 Välineet, koneet ja laitteet 29
 - 4.2.3 Ylimääräiset vaatetus- ja erityisravintokustannukset 29

5 Tukea itsenäiseen elämään 30

5.1	Tulkkauspalvelua haetaan Kelasta	30
5.2	Kotona annettavat palvelut	30
5.2.1	Kunnallinen kotipalvelu	30
5.2.2	Kunnallinen kotisairaanhoito	31
5.2.3	Kotona annettavista palveluista perittävät maksut	31
5.3	Liikkumisen tukea sosiaalihuoltolain perusteella	31
5.4	Sosiaalinen kuntoutus	32
5.5	Vanhuspalvelulla turvataan laadukkaita palveluita	32
5.6	Tukea omaisen hoitoon	33
5.6.1	Omaishoidon tuki	33
5.6.2	Osittainen hoitovapaa	33
5.7	Palveluseteli lisää valinnan mahdollisuutta	33
5.8	Asuntojen korjausavustukset	34

6 Kuntoutusta näön heiketessä 34

6.1	Mitä on kuntoutus?	34
6.2	Miten kuntoutukseen haetaan?	35
6.3	Toimeentulo kuntoutuksen aikana	36
6.3.1	Kelan kuntoutusraha	36
6.3.2	Nuoren kuntoutusraha 16–19-vuotiaalle	37
6.3.3	Työeläkelaitosten kuntoutusraha	37
6.3.4	Kuntoutusmatkoista saa Kelan matkakorvausta	38

7 Helpotusta arkeen 38

7.1	Mistä apua lukemiseen ja kirjoittamiseen?	39
7.1.1	Näkemisen apuvälineet	39
7.1.2	Luetus-palvelu lehtien lukemiseen	39
7.1.3	Äänilehdet	40
7.1.4	Celian äänikirjapalvelu	40
7.1.5	Pistekirjoitus	40
7.1.6	TV-ohjelmien äänitekstitys	41
7.1.7	118-numeropalvelu	41
7.1.8	Lukupalvelu toimii vapaaehtoisvoimin	41
7.2	Mistä apua liikkumiseen?	41
7.2.1	Valkoinen keppi liikkumisen apuvälineenä	41
7.2.2	Liikkumistaidon ohjaus	42
7.2.3	Navigaattorit ja mobiilisovellukset liikkumisen tukena	42
7.2.4	Opaskoira	42

7.3	Tietokoneet ja puhelimet	42
7.3.1	Tietokoneen mukauttaminen heikkonäköiselle käyttäjälle	42
7.3.2	Suurennusominaisuudet ja -ohjelmat tietokoneissa	43
7.3.3	Tietokoneiden ruudunlukuohjelmat ja koneäänet	43
7.3.4	Tietokoneen lisälaitteet	43
7.3.5	Mobiililaitteen käyttö näkövammaisena	43
7.3.6	Ohjausta ja apua tieto- ja viestintätekniikkaan	44
7.4	Vapaaehtoinen apu	44
7.5	Vertaistuki	44

8 Mistä apuvälineitä haetaan? 45

8.1	Miten apuvälineitä haetaan?	45
8.2	Apuvälineitä myöntävät tahot	45

9 Taloudelliset tuet 46

9.1	Vammaistuki lapselle	46
9.2	Vammaistuki aikuiselle	47
9.3	Hoitotuki eläkkeen saajalle	49
9.4	Perustukien korottuminen kustannusten vaikutuksesta	50
9.5	Sairauspäiväraha korvaa ansionmenetystä	50
9.6	Erytishoitorahaa lapsen hoitoon osallistumisen ajalta	51
9.7	Lääkekorvaukset	51
9.8	Terveystuella matkojen omavastuu	52
9.9	Terveystuella maksukatto	53
9.10	Verotus	54
9.10.1	Veronmaksukykyyn alentumisvähennys	54
9.10.2	Invalidivähennys	54
9.10.3	Kotitalousvähennys	55
9.10.4	Sosiaalipalvelujen arvonlisäverottomuus	55
9.10.5	Opaskoira tulonhankkimisvähennyksenä	56
9.11	Yleinen asumistuki	56
9.12	Eläkkeensaajan asumistuki	56
9.13	Toimeentulotukea haetaan Kelasta	57
9.14	Talous- ja velkaneuvonta sekä sosiaalinen luototus	57

10 Eläketurva 58

10.1	Eläkkeistä lyhyesti	58
10.2	Kun tulet vanhuuseläkeikään	58
10.3	Kansaneläke Kelasta	59

10.4	Työeläke kertyy työssäolon ja ansioiden mukaan	59
10.5	Eläke sokeuden perusteella	59
10.6	Takuueläke	60
10.7	Eläkeläisen oikeus ansiotuloihin ja eläkkeen lepäämään jättäminen	60

11 Heikentynyt näkö ja työ 61

11.1	Työn mukautusratkaisut ja ammatillinen kuntoutus	62
11.2	Jos mietit työkyvyttömyyseläkettä	63
11.3	Työkyvyttömyyseläke ja osatyökyvyttömyyseläke	63
11.4	Työsyrrjintä	64

12 Tukea auton käyttöön 66

12.1	Avustus auton hankintaan	66
12.2	Vammaisen pysäköintilupa	66
12.3	Vapautus ajoneuvoveron perusverosta	67
12.4	Autoveron palautusta haetaan Verohallinnolta	68
12.5	Autoveron huojennus	69
12.6	Ajokortin ikäpoikkeuslupa	70

13 Matkustaminen ja avustaminen asemilla tai terminaaleissa 70

13.1	Junamatkat	70
13.2	Lentäminen	71
13.3	Laivaterminaalit ja -matkat	72
13.4	Linja-autot	72
13.5	Jos avustamispalvelut eivät suju	73

14 Näkövammaiskortti 74

15 Näkövammaisten liiton oikeuksienvälvönnän asiantuntijat 74

16 Näkövammaisten liiton alueyhdistykset 75

17 Keskussairaaloitten kuntoutusohjaajat ja sosiaalityöntekijät 77

Kelan valtakunnalliset palvelunumerot 82

Hyödyllisiä internet-linkkejä 82

1 Yhdenvertaisuuslaki ja YK:n vammaissopimus

Yhdenvertaisuus on perusoikeus ja perusoikeudet kuuluvat kaikille. Oikeudenmukaisessa yhteiskunnassa henkilöön liittyvät tekijät, kuten vammaisuus, eivät saa vaikuttaa ihmisen mahdollisuuksiin päästä koulutukseen, saada työtä ja erilaisia palveluja. Suomen perustuslaissa yhdenvertaisuuden periaate viittaa sekä syrjinnän kieltoon että ihmisten yhdenvertaisuuteen lain edessä.

Syrjintää on se, että henkilöä kohdellaan vertailukelpoisessa tilanteessa huonommin kuin toisia henkilöitä/henkilöä nimenomaan henkilöön liittyvän ominaisuuden – kuten vammaisuuden – takia. Yhdenvertaisuuslaki, rikoslaki, tasa-arvolaki ja työlainsäädäntö tarkentavat syrjinnän kieltoa eri elämänalueilla.

1.1 Yhdenvertaisuuslaki kieltää syrjinnän vammaisuuden perusteella

Nykyinen yhdenvertaisuuslaki tuli voimaan vuonna 2015. Sitä sovelletaan kaikkeen julkiseen ja yksityiseen toimintaan lukuun ottamatta yksityistä perhe-elämää ja uskonnonharjoittamista. Yhdenvertaisuuslaki kieltää syrjinnän muun muassa vammaisuuden perusteella, ja siinä asetetaan viranomaisille, työnantajille ja koulutuksenjärjestäjille velvollisuus ryhtyä tiettyihin yhdenvertaisuuden edistämistoimiin. Lain noudattamista valvovat yhdenvertaisuusvaltuutettu sekä yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakun-

ta. Syrjintä on säädetty rangaistavaksi myös rikoslaissa.

Yhdenvertaisuuslain mukaista syrjintää on välittömän ja välillisen syrjinnän ohella myös häirintä, kohtuullisten mukautusten epääminen sekä ohje tai käsky syrjiä. Häirintä on henkilön ihmisarvoa tarkoituksellisesti tai tosiasiallisesti loukkaava käyttäytyminen, joka liittyy johonkin syrjintäperusteeseen, kuten vammaisuuteen.

Yhdenvertaisuuslaki velvoittaa viranomaisen, koulutuksen järjestäjän, työnantajan sekä tavaroiden tai palveluiden tarjoajan toteuttamaan kohtuulliset mukautukset vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden toteuttamiseksi. Kohtuullinen mukautus on eri asia kuin esteettömyys. Kohtuullinen mukautus on tapauskohtainen, konkreettisesti tilanteessa yksittäistä vammaista henkilöä varten tehtävä toimenpide, jonka avulla vammaisen henkilö voi yhdenvertaisesti muiden kanssa asioida viranomaisissa sekä saada koulutusta, työtä ja yleisesti tarjolla olevia tavaroita ja palveluita. Mukautusta on aina pyydetävä erikseen ja arvioinnissa mukautuksen kohtuullisuudesta on merkitystä muun muassa yksilöllisellä arviolla vammaisen tarpeesta, mukautuksen kustannuksista ja viranomaisen tai muun toimijan koosta ja taloudellisesta asemasta. Yhdenvertaisuutta ei tule ymmärtää tasa-päistämisenä. Samanlainen kohtelu kaikille ei ole yhdenvertaisuutta, päinvastoin se voi olla erittäin syrjivää. Yhdenvertainen kohtelu tarkoittaa eri henkilöille huomattavan

erilaisia asioita. Paras asiantuntija on aina vammainen ihminen itse, ja häntä tulisikin aina kuulla.

Näkövammaisten liiton oikeuksienvalvontalakimies neuvoo syrjintäkysymyksissä. Mikäli koet tulleet syrjityksi, voit myös olla yhteydessä **yhdenvertaisuusvaltuutetun** toimistoon. Syrjintätapauksen voi viedä **yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan** tutkittavaksi. Lautakunnan päätöksistä voi valittaa edelleen hallinto-oikeuteen.

Lautakunta ja hallinto-oikeudet ovat viime vuosina antaneet muun muassa seuraavia syrjintään ja kohtuullisiin mukautuksiin liittyviä ratkaisuja:

- Pankki ei ollut myöntänyt näkövammaiselle asiakkaalleen verkkopankkitunnuksia hänen näkövammastaan johtuen eikä ollut ryhtynyt tarvittaviin kohtuullisiin mukautuksiin. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta piti hakijan pyytämiä mukautuksia kohtuullisina ja kielsi pankkia jatkamasta tai uusimasta hakijan tai muiden näkövammaisten ihmisten syrjintää pankkipalveluita tarjotessaan sekä määräsi pankin tekemään yhdenvertaisuuslain 15 §:ssä tarkoitetut asianmukaiset ja tarvittavat kohtuulliset mukautukset, jotta näkövammaiset henkilöt voivat yhdenvertaisesti muiden kanssa saada pankkipalveluita pankissa mukaan lukien verkkopankkitunnuksien saaminen. *(Lainvoimainen)*
- Näkövammaisen henkilö ei saanut asianmukaista apua kaupassa, koska henkilöstö ei aina suostunut auttamaan häntä ostosten keräämisessä. Kauppa kiisti syrjinnän. Kauppias toi esille, että myymälä on suunniteltu itsepalvelumyymäläksi ja henkilöstöresurssit on mitoitettu tämän

mukaan. Kaupassa pyritään auttamaan asiakkaita, mutta erillistä avustaja- tai kerauspalvelua myymälässä ei ole. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta katsoi, ettei kauppa, asiassa esitetty selvitys huomioon ottaen, ollut laiminlyönyt toiminnassaan yhdenvertaisuuslain 15 §:ssä tarkoitettujen kohtuullisten mukautusten tekemistä tai evännyt hakijalta kohtuullisia mukautuksia. *(HaO ja KHO pysyttivät ratkaisun, lainvoimainen)*

- Näkövammaisen henkilö katsoi tulleen syrjityksi, koska Rovaniemen kaupungin matkapalvelukeskuksen internet-sivuilla ollut ohje VPL-kuljetusten käyttäjille ei ollut luettavissa ruudunlukuohjelmalla ja koska matkapalvelukeskuksesta oli suositeltu hänelle kuljetuspalvelutilausten tekemistä puhelimitse. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta katsoi matkapalvelukeskuksen syrjineen hakijaa välillisesti hänen näkövammansa perusteella. Lisäksi lautakunta katsoi Rovaniemen kaupungin laiminlyöneen velvollisuutensa edistää yhdenvertaisuutta, kun se ei ollut tarkastellut kohtuullisten mukautusten tarvetta hakijan matkapalvelukeskukselle antaman palautteen johdosta. *(Lainvoimainen)*
- HSL-alueen ulkopuolella asunut hakija katsoi, ettei hän voinut käyttää HSL:n (eli Helsingin seudun liikenne) järjestämiä julkisia joukkoliikennepalveluja yhdenvertaisesti muiden kanssa, koska hän ei näkövammastaan johtuen pystynyt käyttämään matkakortin arvo-ominaisuutta. Hakija pyysi HSL:lta kohtuullisena mukautuksena vapautusta matkakortin arvo-ominaisuuden käytöstä. HSL katsoi, että hakijan mahdollisuus käyttää julkisia joukkoliikennevälineitä yhdenvertaisesti muiden kanssa oli turvattu muilla tavoin (mobiililippu, kuukausilippu ym.). Yhden-

vertaisuus- ja tasa-arvolautakunta katsoi, ettei vastaaja ollut esittänyt asiassa sellaista selvitystä, joka olisi kumonnut asiassa syntyneen syrjintäolettan. Näin ollen lautakunta katsoi vastaajan evänneen hakijalta kohtuulliset mukautukset ja kielsi tätä uusimasta hakijaan kohdistunutta syrjintää. *(Ei lainvoimainen)*

- Lukiolainen vaikeavammaisen A maksoi vammaispalvelulain mukaan järjestetyistä koulumatkoistaan omavastuuna 5,5 €/matka (yht. noin 220 €/kk). Saman matkan kulkevat vammattomat lukiolaiset maksoivat koulumatkoistaan Kelan koulumatkatuen omavastuun 43 €/kk. Pohjois-Suomen hallinto-oikeus (HaO) katsoi, että A oli jäänyt vammaisuudestaan johtuen eriarvoiseen asemaan muihin lukio-opiskelijoihin nähden. HaO katsoi, että kunta oli evännyt A:lta kohtuulliset mukautukset, kun se oli katsonut ettei A:lla ollut oikeutta omavastuusuuden kohtuullistamiseen. Kunnalta tilanteessa edellytettäviä mukautusten ei katsottu aiheuttavan kunnalle kohtuutonta rasitetta, ottaen huomioon lukio-opintojen lyhyt määräaikaisuus. *(Lainvoimainen)*
- T:llä oli liikuntavamma, hänen toinen jalkansa oli jäykistetty siten, ettei polvea pystynyt taivuttamaan. T matkusti Nizzaan ja Finnair ohjasi hänet ostamaan kolme vierekkäistä istumapaikkaa, joista T joutui maksamaan kolminkertaisen hinnan. T vei asian yhdenvertaisuuslautakuntaan. Lautakunta piti kustannusta kohtuuttomana ja sellaisena, jonka vuoksi T:n pääsy palvelujen pariin oli kokonaan estynyt. Lautakunta katsoi, ettei yhtiön toiminnan liiketaloudellinen perusta ja vapaus hinnoitella tuotteensa voi sellaisenaan vapauttaa tavaroiden ja palvelujen tarjoajaa yhdenvertaisuuslainmukaisesta vel-

vollisuudesta tehdä kohtuullisia mukautuksia. Helsingin hallinto-oikeus (HaO) kumosi lautakunnan päätöksen, ja katsoi ettei Finnair syrjinyt liikuntavammaista T:tä. Perusteluissaan HaO nosti esiin yhdenvertaisuuslain esitöistä kannan, jonka mukaan mukautuksissa ei ole kyse kustannusvaikutuksiltaan merkittävimmistä yleis- tai pysyväisluonteisista esteetömyystoimenpiteistä. HaO myös vetosi palveluntarjoajien lähtökohtaiseen oikeuteen päättää tarjoamiensa hyödykkeiden hinnoittelusta. HaO katsoi, ettei Finnairilla ollut velvollisuutta toteuttaa mukautusta matkalippuja koskevilla hinnanalennuksilla. Syrjintäolettan siis kumottiin. *(Asian käsittely jatkuu korkeimmassa hallinto-oikeudessa, ei lainvoimainen).*

Syrjintä voi kohdistua myös näkövammaiseen opaskoirankäyttäjään, jos häneltä esim. evätään pääsy tiettyyn tilaisuuteen tai tilaan koiran takia. Katso lisää luvusta 7.2.4.

Työelämässä tapahtunut syrjintä kuuluu työsuojeluviranomaisten (aluehallintovirastot) toimivaltaan.

Lisätietoja työsuojelun nettisivuilta www.tyosuojelu.fi/tyosuhde/yhdenvertaisuus ja tämän oppaan luvussa 11 Heikentynyt näkö ja työ.

1.2 YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista

YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista tuli Suomessa voimaan 10.6.2016, josta lähtien se on Suomessa suoraan sovellettavaa oikeutta. Vammaisyleissopimuksen tarkoituksena on sen 1 artiklan

mukaisesti edistää, suojella ja taata kaikille vammaisille henkilöille täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti kaikki ihmisoikeudet ja perusvapaudet, sekä edistää vammaisten henkilöiden synnynnäisen arvon kunnioittamista. Yleissopimuksen kantavina periaatteina ovat syrjintäkielto sekä esteettömyyden periaate. Sopimus painottaa vammaisen ihmisen itsemääräämisoikeuden merkitystä. Sopimuksessa korostetaan vammaisten osallistamista heitä koskevaan päätöksentekoon sekä velvoitetaan valtio lisäämään vammaistietoutta.

Yleissopimuksen valinnainen pöytäkirja luo lisäksi uuden oikeusturvakeinon eli yksilövalitusoikeuden YK:n vammaisoikeuskomiteaan. Yksilövalitusoikeuden rajoituksena on kuitenkin syytä ottaa huomioon, että ennen valituksen tekemistä kansallinen muutoksenhakutie tulee olla käytetty ja valituksen perusteena olevien tapahtumien tulee olla tapahtunut voimaantulon (Suomen osalta 10.6.2016) jälkeen.

Vammaisoikeuskomitea on myös antanut yleisiä tulkintasuosituksia (General Comment). Yleiskommentit esteettömyydestä ja saavutettavuudesta sekä vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuudesta lain edessä löytyvät suomennettuina Ihmisoikeuskeskuksen sivuilta.

Kansainvälisten ihmisoikeussopimusten valvontaelinten oikeuskäytäntöä:

- S.N. ja P.T. vastaan Unkari: Unkari ei ollut varmistanut pankkiautomaattien esteettömyyttä ja saavutettavuutta näkövammaisille (ei pistekirjoitusta eikä ääniavustusta), joten Unkari oli toiminut vastoin 9 esteettömyysartiklaa. Komitea suositteli sopimuspuolta laatimaan minimistan-

dardit pankkipalvelujen esteettömyydestä ja saavutettavuudesta sekä varmistamaan lainsäädäntötoimin pankkipalvelujen asteittaisen toteutumisen vammaisille ja kaikkien uusien automaattien esteettömyyden.

- F. vastaan Itävalta: Raitiovaunuverkoston laajennuksen yhteydessä aiemmin audiovisuaalisesti annettu tieto muuttui uusilla rataosuuksilla vain visuaalisesti annetuksi tiedoksi; näkövammaisilla ei ollut mahdollisuutta tietoon pysäkeistä, liikenteen häiriöistä ja odotusajoista yhtäläisesti muiden kanssa. Esteettömyyteen velvoitettu taho ei voinut komitean mukaan perustella esteettömyyden laiminlyöntiä siitä aiheutuvalla rasitteella. Vaadittava järjestelmä olisi voitu asentaa kohtuullisin kustannuksin ja sen tarve esteettömyyden järjestämiseksi näkövammaisille oli ennalta tiedossa. Internetin tai älypuhelimien avulla saatava tieto ei riittänyt turvaamaan näkövammaisten yhtäläistä oikeutta tietoon.
- Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä kohtuullisten mukautusten epääminen on katsottu kielletyn syrjinnän muodoksi esim. asiassa, jossa oli kieltäydytty hyväksymästä sokeaa henkilöä musiikkikoulun oppilaaksi ilman kohtuullisten mukautusten mahdollisuuden arviointia.

Vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevaan sopimukseen ja sen tuomiin oikeuksiin voi tutustua tarkemmin Invalidiliiton julkaisussa YK:n vammaissopimus käyttöön! -käsikirja (uudistettu painos 2016). Käsikirja löytyy sähköisenä osoitteesta www.invalidiliitto.fi/sites/default/files/2016-11/yk_toolkit_2016_low.pdf.

Katso myös THL:n uudistettu vammaispalvelujen käsikirja osoitteessa www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/vammaisuus-yhteiskunnassa/yhdenvertaisuus-ja-syrjinta.

1.3 Sähköisten palvelujen saavutettavuus osana yhdenvertaisuutta

Digitaalisen yhteiskunnan kehittyminen tarjoaa käyttäjille uusia tapoja hyödyntää tietoja ja palveluita. Kasvava osa yleisölle tarjottavista palveluista ja tiedoista on saatavilla ensisijaisesti internetin kautta. Tämä koskee erityisesti asiointia viranomaisten ja yritysten kanssa sekä medioiden kulutusta mutta myös osallistumista kansalaisyhteiskuntaan. Saavutettavuudella tarkoitetaan sähköisten palveluiden suunnittelussa, kehittämisessä, ylläpidossa ja päivittämisessä noudatettavia periaatteita ja tekniikoita, joilla varmistetaan, että palvelu olisi paremmin erityisesti vammaisten henkilöiden käytettävissä. Verkkopalveluiden ja mobiilisovellusten saavutettavuudella parannetaan kansalaisten mahdollisuuksia hankkia tietoa sekä käyttää digitaalisia palveluja.

Vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan YK:n yleissopimuksen ratifioineet valtiot ovat sitoutuneet muun muassa parantamaan yleisölle tarjottavien palvelujen esteettömyyttä sekä edistämään muun muassa internetin saavutettavuutta vammaisille henkilöille. YK:n yleissopimuksessa myös määrätään, että tuotteet, ympäristöt, ohjelmat ja palvelut on suunniteltava sellaisiksi, että kaikki ihmiset voivat käyttää niitä mahdollisimman laajasti ilman mukautuksia tai erikoissuunnittelua. Tällainen kaikille sopiva suunnittelu ei

saisi sulkea pois tiettyjen vammaisten henkilöiden tarvitsemia apuvälineitä.

Suomessa EU:n saavutettavuusdirektiivin toteuttaa digipalvelulaki ²⁾, joka velvoittaa julkisia toimijoita sekä mm. pankkeja ja vakuutusyhtiöitä huolehtimaan verkkosivustojensa ja mobiilisovellustensa saavutettavuudesta. Käytännön saavutettavuusvaatimukset määritellään verkkosisältöjen saavutettavuusohjeessa (WCAG 2.1).

Digipalvelulain saavutettavuusvelvoitteet tulevat voimaan vaiheittain. Useimpien verkkosivustojen pitää olla lain vaatimusten mukaisia 23.9.2020. Lain mukaan jokaisella on oikeus antaa palautetta lain soveltamisalaan kuuluvan verkkosivuston tai mobiilisovelluksen saavutettavuudesta. Palaute annetaan ensisijaisesti palvelun tarjoajalle eli organisaatiolle, joka on vastuussa sivustosta tai sovelluksesta. Palautteessa voit pyytää sisältöjä, jotka eivät ole saavutettavuusvaatimusten mukaisia, itsellesi sopivassa saavutettavassa muodossa. Pyyntöön pitää olla kohtuullinen. Voit myös antaa palautetta havaitsemistasi puutteista saavutettavuusvaatimukseen verrattuna. Lisäksi voit pyytää tarkennuksia niin sanotun kohtuuttoman rasisitteen käytön perusteluihin.

Saavutettavuusvaatimusten noudattamista valvoo Etelä-Suomen aluehallintovirasto, joka myös käsittelee saavutettavuuspuutteita koskevat ilmoitukset. Lainsäädännön kehittymisen myötä tietoisuus saavutettavuudesta on viime vuosina lisääntynyt, ja saavutettavuus on otettu paremmin mukaan myös

2) Laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta 306/2019

verkkopalvelujen uudistuksiin ja kehittämiseen. Merkittävä osa yritysten tarjoamista verkkopalveluista jää kuitenkin vielä saavutettavuussäätelyn ulkopuolelle. Näkövammaisten liitto vaikuttaa saavutettavuuden puolesta yhdessä muiden järjestöjen, viranomaisten ja alan yritysten kanssa.

Yleisölle tarjottavien palvelujen esteettömyyttä edistää jatkossa myös EU:n esteettömyysdirektiivi, joka velvoittaa jäsenvaltioita saattamaan kansallisen lainsäädäntönsä direktiivin mukaiseksi 28.6.2022 mennessä.

Direktiivin esteettömyysvaatimukset koskevat sen soveltamisalaan kuuluvia uusia tuotteita ja palveluita 28.6.2025 alkaen. Esteettömyysdirektiivin laajaan soveltamisalaan kuuluvat mm. tietokoneet, maksupäätteet, itsepalvelupäätteet, henkilöliikennepalvelut, sähkökirjat ja verkkokaupan palvelut.

Lisätietoja

Etelä-Suomen aluehallintoviraston sivusto
www.saavutettavuusvaatimukset.fi
 NKL ry:n saavutettavuussivut
www.nkl.fi/saavutettavuus

2 Asiakkaana sosiaali- ja terveydenhuollossa

2.1 Asiakkaan kuuleminen, ohjaus ja neuvonta

(Hallintolaki, laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta, sosiaalihuoltolaki)

Viranomaisen on annettava asiakkaalle maksutonta neuvontaa oman toimialansa asioissa. Jos asia ei kuulu kyseisen viranomaisen toimialaan, asiakas tulee ohjata ottamaan yhteyttä oikeaan tahoon. Asiakkaita on kohdeltava tasapuolisesti, asianmukaisesti ja puolueettomasti. Viranomaisten kielenkäytön on oltava asiallista ja ymmärrettävää.

Sosiaalihuollon henkilöstön on selvitettävä asiakkaalle hänen oikeutensa ja velvollisuutensa. Viranomaisella on asiakaslaissa säädetty oma-aloitteinen velvollisuus selvittää

palvelun järjestämiseen sisältyvät vaihtoehdot ja palvelujen ja tukitoimien edellytykset. Kanteluratkaisuissa on kiinnitetty huomiota siihen että viranomaisen on annettava selvitys siten, että asiakas kykenee riittävästi ymmärtämään annetun selvityksen sisällön ja merkityksen.

Asiakkailla on oikeus saada tietoa kaikista viranomaisen hallussa olevista heitä itseään koskevista asiakirjoista. Tieto asiakirjan sisällöstä on pääsääntöisesti annettava pyydetyllä tavalla esimerkiksi suullisesti tai antamalla asiakirja nähtäväksi tai kopioitavaksi.

Perustuslaki edellyttää, että julkisen vallan on järjestettävä kaikille riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut. Sosiaalihuoltoa järjestettäessä asiakkaan etu on aina ensisijainen. Etua arvioitaessa on otettava huomioon

muun muassa asiakkaan hyvinvointi, itsenäinen suoriutuminen sekä omatoimisuuden vahvistuminen. Asiakkaan etua arvioidessa tulee kiinnittää huomiota siihen, kuinka eri palvelut vaikuttavat asiakkaan ja hänen perheensä kokonaistilanteeseen. Tuen tulee olla tarpeisiin nähden oikea-aikaista, oikeanlaista ja riittävää. Asiakkaan yksilölliset tarpeet on huomioitava ja kunnioitettava itsemääräämisoikeutta. Sosiaalihuoltoa toteutettaessa on kiinnitettävä huomiota erityistä tukea tarvitsevien asiakkaiden edun toteutumiseen. Vammaisen henkilön osalta merkityksellistä on lisäksi asiakastapaamisten esteettömyydellä, materiaalin saavutettavuudella, asiakkaan tarvitsemalla kommunikaation tai päätöksenteon tuella. Viranomaisen toiminnasta on mahdollista kannella. Katso kantelusta ja muutoksenhausta tarkemmin luku 3.

Sosiaalihuollon asiakkaalla on perustuslainen oikeus käyttää äidinkieltään, jos se on suomi tai ruotsi, ja saada asiakirjat tällä kielellä. Myös viittomakielisten ja vammaisuuden vuoksi tulkitsemisapua tarvitsevien oikeudet on turvattu lailla. Viranomaisilla on hallintolaissa säädetty velvollisuus järjestää tulkitseminen tai kääntäminen, jos henkilö ei vammaisuuden tai sairauden vuoksi voi tulla ymmärretyksi tai ei osaa suomen tai ruotsin kieltä. Tämä velvollisuus koskee viranomaisen aloitteesta tapahtuvaa hallintoasiaa (esimerkiksi oikaisua, takaisinperintää, tarkistusta). Sosiaalihuollossa asiat tulevat useimmiten vireille hakemuksena ja tällöin tulkitseminen jää asianosaisen itsensä huolehdittavaksi. Kuitenkin jos kyse on henkilön perustoimentuloa koskevasta asiasta tai palvelusta jolla toteutetaan henkilön ihmisarvoisen elämän turvaa, on tulkitseminen ja kääntäminen viranomaisen vastuulla.

2.2 Palvelutarpeen arviointi ja palvelusuunnitelma

(Sosiaalihuoltolaki, sosiaalihuollon asiakaslaki, vammaispalvelulaki, vanhuspalvelulaki)

Sosiaalihuoltolaki on sosiaalihuollon yleislaki. Sen mukaan palvelutarpeen arvioinnissa on tehtävä asiakassuunnitelma. Asiakassuunnitelman sijaan voidaan tilanteen mukaan tehdä myös muu vastaava suunnitelma, kuten vammaispalvelulain mukainen palvelusuunnitelma.

Kotikunnan sosiaalihuollon edustajien pitää selvittää kaikki mahdolliset vaihtoehdot asiakkaan tilanteen tukemiseksi. Erilaisten palveluvaihtoehtojen selvittäminen tapahtuu luontevasti palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä. Palvelu- tai asiakassuunnitelma on laadittava aina, paitsi jos kyseessä on tilapäinen neuvonta tai jos se jostain muusta syystä on ilmeisen tarpeeton. Suunnitelman tarkoitus on, että asiakas saa hänelle sopivat ja tarkoituksenmukaiset palvelut sekä tarkistaa, että nykyiset palvelu- ja tukimuodot vastaavat hänen voimavarojaan ja tarpeitaan.

Palvelutarpeen arviointi tehdään asiakkaan elämäntilanteen edellyttämässä laajuudessa yhteistyössä asiakkaan ja tarvittaessa hänen omaisensa ja läheisensä sekä muiden toimijoiden kanssa. Ennen suunnitelman laatimista on asiakkaalle selvitettävä ymmärrettävällä tavalla hänen oikeutensa ja velvollisuutensa sekä asiakkaan tukemiseksi käytettävissä olevat vaihtoehdot. Yleisimmin arvioidaan henkilön oikeutta koti-, asumis- ja laitoshoidon palveluihin, vammaispalveluihin sekä omaishoidon tukeen. Asiakkaan oma mielipide ja toivomukset

palveluista ja tukitoimista tulee aina kirjata palvelusuunnitelmaan. Tämä on ensiarvoisen tärkeää erityisesti silloin, jos viranomainen ja asiakas ovat eri mieltä palvelujen tarpeesta tai vaikka järjestämistavasta. Asiakkaan kannattaa aina vaatia tarkastettavaksi viranomaisen laatima palvelusuunnitelma ennen sen hyväksymistä ja tarvittaessa pyytää oma mielipide suunnitelmaan kirjattavaksi.

Asiakkaan on hyvä ennen suunnitelman laatimista hankkia tarpeelliset lääkärintäätunnot, selvitykset ja asiakirjat. Kannattaa myös miettiä, missä asiakassuunnitelma on parasta tehdä: asiakkaan kotona, sosiaalitoimessa tai jossakin muualla. Samoin on syytä arvioida se, miltä kaikilta eri tahoilta tarvitaan edustaja laatimaan suunnitelmaa (esimerkiksi vammaispalvelulta, kotipalvelulta, kotihoidolta, muulta terveydenhuollolta, kuntoutukselta, opetustoimelta, työhallinnolta) ja pyydettävä neuvottelun koollekutsujaa huolehtimaan asiasta. Myös Näkövammaisten liiton oikeuksienvalvonnan asiantuntijoilta saa apua palvelusuunnitelmaan valmistautumisessa. Lisäksi heitä on myös mahdollista pyytää osallistumaan palvelusuunnitelmapalaveriin.

Palvelu- tai asiakassuunnitelma ei ole päätös palveluiden tai tukitoimien järjestämisestä, vaan palveluita on haettava erikseen. Siksi suunnitelman laatimisen yhteydessä asiakasta on neuvottava ja opastettava, kuinka suunnitelmaan kirjattuja palveluita ja tukitoimia haetaan. Asiakkaalle on myös selvitettävä asiakassuunnitelmaan sisältyvien palvelujen maksujen suuruus ja kuinka ne muodostuvat. Lähtökohtaisesti suunnitelmaan kirjatut palvelut ja tukitoimet tulee myöntää asiakkaalle.

2.3 Asian viivytyksetön käsittely ja päätösten pysyvyys

(Hallintolaki)

Hakemus on useimmiten laadittava kirjallisesti ja siinä tulee esittää perustelut omille vaatimuksille. Viranomaisen suostumuksella hakeminen voi tapahtua suullisestikin. Hakemuksen voi tehdä vammaisen henkilö itse, hänen valtuuttamansa asiamies, alikäisen huoltaja tai hakijan edunvalvoja.

Hyvä hallintotapa edellyttää, että viranomainen antaa teknistä kirjaamisapua hakemuksen täyttämiseksi. Viranomaisen on merkittävä hakijan esittämät tiedot, vaatimukset ja niiden perustelut hakemuslomakkeisiin. Asiakkaan pitää varmistaa, että asiat on kirjattu hakemukseen oikein.

Viranomaisen on käsiteltävä hakemus ilman aiheetonta viivytystä ja viimeistään kolmen kuukauden kuluessa siitä, kun vammaisen henkilö tai hänen edustajansa on esittänyt palvelua tai tukitointa koskevan hakemuksen, jollei asian selvittäminen erityisestä syystä vaadi pitempää käsittelyaikaa. Asiakkaan pyynnöstä on annettava arvio käsittelyajasta ja myös vastattava tiedusteluihin käsittelyn etenemisestä. Hakemusta voi täydentää sen vireillä ollessa tai toimittaa asiakirjoja hakemuksen liitteeksi. Päätös tulee antaa kirjallisesti, ja se on perusteltava. Asiakkaalla on oikeus saada päätös siihen, mitä hän on hakenut. Jos asiakas on esimerkiksi hakenut vammaispalvelulain mukaista etuutta, ei päätöstä voida tehdä yksinomaan sosiaalihuoltolain mukaisena.

Kirjalliseen hakemukseen on aina annettava kirjallinen päätös. Päätöksestä on käytä-

vä ilmi, mihin hakija on oikeutettu tai miten asia on muuten ratkaistu sekä kerrottava sovelletut lainkohdat ja päätöksen perustana olevat tosiseikat. Päätös on toimeenpantava viimeistään kolmessa kuukaudessa asian vireille tulosta.

Hallintolaki sisältää luottamuksensuojan periaatteen, joka tarkoittaa että asiakkaan tulee voida luottaa viranomaisen toiminnan oikeellisuuteen, virheettömyyteen ja edun suovien hallintopäätösten pysyvyyteen. Viranomainen ei siten voi ilman asianomaisen henkilön suostumusta peruuttaa tai vähentää myöntämäänsä oikeutta tai etuutta. Päätöstä voidaan kuitenkin tarkistaa luottamuksensuojan estämättä, jos laissa on asias- ta nimenomainen säännös tai palvelun saajalle on säädetty velvollisuus ilmoittaa sellaisten olosuhteiden muutoksista, jotka edellyttävät päätöksen muuttamista.

2.4 Potilas- ja sosiaaliasiamies

Kun potilas tai sosiaalihuollon asiakas kokee tulleen sosiaali- tai terveydenhuollon palveluissa väärin kohdelluksi, hän voi selvittää tilannettaan potilasasiamiehen tai sosiaaliasiamiehen kanssa. Potilasasiamiehen ja sosiaaliasiamiehen palvelut ovat maksuttomia.

Potilasasiamiehen avun on oltava käytettävissä jokaisessa terveydenhuollon toimintayksikössä, kuten terveyskeskuksissa, keskussairaaloissa, yksityisillä terveysasemilla sekä toimintayksiköissä, joissa tarjotaan terveydenhuollon palveluja, esimerkiksi vanhainkodeissa. Yksi potilasasiamies voi toimia useammassa yksikössä.

Sosiaaliasiamies toimii asiakkaiden edun turvaajana sekä tiedottaa asiakkaan oikeuksista. Jos asiakas on tyytymätön saamaansa palveluun tai kohteluun, hän voi pyytää sosiaaliasiamiestä toimimaan viranomaisen ja asiakkaan välisenä sovittelijana. Sosiaaliasiamieheltä saa apua myös asiakaslain mukaisen muistutuksen laatimisessa. Jokaisen kunnan on nimettävä sosiaaliasiamies, joka voi olla myös useamman kunnan yhteinen.

2.5 Edunvalvontavaltuutus ja hoitotahto

(Laki edunvalvontavaltuutuksesta, laki potilaan asemasta ja oikeuksista)

Edunvalvontavaltuutuksella voi etukäteen varautua siihen, mikäli itse tulee myöhemmin kykenemättömäksi hoitamaan asioitaan esimerkiksi sairauden vuoksi. Edunvalvontavaltuutus on valtakirja, jolla voi valtuuttaa haluamansa henkilön huolehtimaan asioistaan siinä tilanteessa. Valtakirjassa määritellään ne asiat, joita valtuutus kattaa. Edunvalvontavaltuutuksen laatimiseen on suositeltavaa pyytää oikeudellista apua esimerkiksi oikeusaputoimistosta tai asianajajalta. Lisätietoja saa myös maistraatista www.maistraatti.fi/fi/Palvelut/holhoustoimi/Edunvalvontavaltuutus.

Hoitotahdolla voi varmistaa, että annettava sairaanhoito on oman vakaumuksen mukaista tilanteissa, joissa potilaan tahtoa ei pystytä selvittämään kysymällä, esimerkiksi sairauskohtaus- tai onnettomuustilanteissa. Hoitotahto tehdään yleensä kirjallisesti ja vahvistetaan omalla allekirjoituksella. Lisätietoja ja malli hoitotahdosta löytyy www.muistiliitto.fi/fi/etuudet-ja-oikeudet/hoitotahto.

3 Jos et ole tyytyväinen saamaasi päätökseen

3.1 Päätöksen muoto ja täytäntöönpano

(Hallintolaki, sosiaalihuoltolaki)

Hallintopäätös on annettava kirjallisesti ja se on annettava asianosaiselle tai hänen valtuuttamalleen asiamiehelle tiedoksi. Päätökseen on aina sitä tiedoksi annettaessa liitettävä muutoksenhakuohje. Muutoksenhakuohjeessa on tieto kenelle valituskirjelmä osoitetaan, mihin osoitteeseen se toimitetaan, missä ajassa ja miten päätökseen saa hakea muutosta. Ohjeessa kerrotaan myös mitä valituskirjelmän tulee sisältää ja mitä liitteitä on oltava mukana sekä ohjeet valituksen perille toimittamisesta. Mikäli päätöksestä ei voi valittaa, päätöksessä on oltava tieto siitä, minkä säännöksen nojalla valittaminen ei ole mahdollista.

Näkövammaisten liiton oikeuksienvalvonnan asiantuntijat sekä oikeuksienvalvontalakimies neuvovat ja avustavat näkövammaisia ja heidän läheisiään muutoksenhaussa ja kanteluissa veloituksetta. Kun asiakkaan asiassa ollaan yhteydessä Näkövammaisten liiton oikeuksienvalvontaan, on tärkeää, että päätöksestä toimitetaan kaikkisivut (myös muutoksenhakuohje) sekä myös mahdollinen saantitodistus.

Sosiaalihuoltolain mukaan annettu päätös on toimeenpantava kiireellisissä tapauksissa viipymättä eli lähipäivinä ja muissa tapauksissa ilman eri viivytystä. Hallintopäätöksen täytäntöönpanon edellytyksenä on

lähtökohtaisesti päätöksen lainvoimaisuus (eli päätös on sillä tavalla lopullinen, ettei siihen voi hakea enää muutosta valittamalla). Päätös voidaan kuitenkin panna täytäntöön lainvoimaa vailla olevana sosiaalihuoltolain 52 §:ssä säädetyin edellytyksin. Muutoksenhakuviranomaisen voi myös muutoksenhaun tultua vireille valittajan vaatimuksesta kieltää tai keskeyttää päätöksen täytäntöönpanon.

3.2 Oikaisuvaatimuksesta, valituksesta ja niiden käsittelystä

(Sosiaalihuoltolaki, laki oikeudenkäynnistä hallintoasioissa, tuomioistuinmaksulaki)

Valitusaika alkaa kulua siitä, kun asiakas on saanut päätöksen tiedoksi. Mikäli päätös on toimitettu tavallisena kirjepostina, asiakkaan katsotaan saaneen tiedon päätöksestä seitsemäntenä päivänä siitä, kun päätös on postitettu. Postituspäivä on erikseen merkitty päätökseen ja seitsemän päivän määräajan laskeminen aloitetaan postituspäivää seuraavasta päivästä. Mikäli tiedoksianto on tapahtunut saantitodistuskirjeellä, alkaa valitusaika saantitodistuksen osoittamasta päivästä ja määräajan laskeminen aloitetaan saantitodistuspäivää seuraavasta päivästä.

Säännönmukainen muutoksenhaku vammaisten henkilöiden palveluja ja taloudel-

lisia tukitoimia koskevissa asioissa tarkoittaa, että viranhaltijapäätöksestä voi tehdä oikaisuvaatimuksen kunnan asianomaiselle toimielimelle (lautakunta, jaosto tms.) 30 päivää päätöksen tiedoksisaamisesta. Lautakunnan päätöksestä on tämän jälkeen mahdollista valittaa hallinto-oikeuteen 30 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaamisesta. Hallinto-oikeuden päätöksestä ei 1.1.2020 voimaan tulleen muutoksen jälkeen voi enää suoraan valittaa korkeimmalle hallinto-oikeudelle, vaan kaikissa asioissa (myös vammaispalvelulain mukaisten subjektiivisten oikeuksien tapauksessa) asian käsittely korkeimmassa hallinto-oikeudessa edellyttää valituslupaa. Katso muutoksenhakuteistä tarkemmin asiaryhmittäin edempänä luvuissa 3.4–3.10.

Muutoksenhauille asetetut määräajat ovat ehdottomia, ja oikaisuvaatimus tai valitus jätetään liian myöhään saapuneena tutkimatta, jos se on perillä muutoksenhakuviranomaisessa määräpäivänä virka-ajan päättymisen jälkeen. Muutoksenhakuasiakirjojen lähettäminen postitse tapahtuu valittajan vastuulla. Muutoksenhakuasiakirjat on mahdollista toimittaa perille myös henkilökohtaisesti tai lähetin välityksellä, useimmiten myös sähköpostitse tai faksin välityksellä.

Valitus (ja pääsääntöisesti myös oikaisuvaatimus) on vammaispalvelulain mukaisissa asioissa tehtävä kirjallisena ja allekirjoitettava omakätisesti joko valittajan tai hänen valtuuttamansa asiamiehen toimesta. Valituskirjelmään tulee liittää valituksen tai oikaisuvaatimuksen kohteena oleva päätös. Jos valituksessa vedotaan johonkin uuteen asiakirjaan, on myös se liitettävä asiakirjoihin. Hakemuksen liiteasiakirjoja

ei valituksen yhteydessä tarvitse enää uudelleen toimittaa, vaan valitusviranomaisen saa ne kunnalta. Valituksessa tulee yksilöidä se, miltä osin ja mitä muutosta asiakas vaatii päätökseen ja millä perusteella muutosta haetaan. Valitusvaiheessa ei ole mahdollista vaatia enempää kuin alkupe-
räisessä hakemuksessa on vaadittu. Oikaisuvaatimuksen ja valituksen käsittely on pääsääntöisesti kirjallista. Jokainen voi itse asioida omassa asiassaan eli oikeudenkäyntiavustajan käyttäminen ei ole välttämätöntä.

Osassa asioista peritään hallinto-oikeudessa sekä korkeimmassa hallinto-oikeudessa oikeudenkäyntimaksu. Maksu on hallinto-oikeudessa 260 euroa ja korkeimmassa hallinto-oikeudessa 510 euroa. Oikeudenkäyntimaksusta vapaita ovat kuitenkin yksityishenkilön vireille panemat sosiaali- ja terveyspalveluita tai etuuksia koskevat asiat (sisältäen vammaispalveluasiasiat). Maksuttomuus ei koske muun muassa sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksujen käsittelyä tuomioistuimessa. Maksua ei kuitenkaan peritä, mikäli hallinto-oikeus muuttaa päätöstä muutoksenhakijan eduksi. Tuomioistuinmaksulain 7 § sisältää säännökset maksusta vapauttamisen edellytyksistä. Jos maksun periminen olisi ilmeisen kohtuutonta, viranomaisen voi yksittäistapauksessa määrätä, ettei maksua peritä. Maksun osalta on mahdollista vaatia oikaisua maksun määränneeltä taholta 6 kuukauden kuluessa maksun määräämisestä. Henkilöltä jolle on myönnetty oikeusapua, ei peritä tuomioistuinmaksua.

3.3 Kantelu ja muistutus sosiaali- ja terveydenhuollossa

(Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista, laki potilaan asemasta ja oikeuksista, hallintolaki)

Kantelu tai muistutus ei ole muutoksenhakekeino, eikä kantelulla voida määrätä maksettavaksi korvauksia, tuomita rangaistuksia tai muuttaa tai kumota viranomaisen tai tuomioistuimen päätöstä. Muutoksenhaku on siten ensisijainen keino. Kanteluviranomainen voi ratkaisussaan muun muassa huomauttaa kantelun kohteena olevaa tahoa tai saatata käsityksensä lainmukaisesta menettelystä kantelun kohteena olevalle taholle.

Viranomaisen tai virkamiehen lain vastaisesta toiminnasta voi **kannella eduskunnan oikeusasiamiehelle**. Kantelu voi koskea muun muassa perusoikeuksien loukkausta, viranomaisen toimivallan ylitystä, harkintavallan väärinkäyttöä, viivästystä asian käsittelyssä, päätöksen puutteellista perustelua, huolimattomuutta, neuvonnan puutetta, viranomaisen epäasianmukaista käyttäytymistä tai muuta hyvän hallinnon vastaista menettelyä. Kantelun voi kirjoittaa itse vapaamuotoisesti tai käyttää kantelulomaketta, joka löytyy verkkosivulta www.oikeusasiamies.fi. Oikeusasiamiehen kanslian neuvontalakimies antaa **kantelun tekemistä koskevaa ohjausta** (puhelinvaihe 09 4321). Kanteluun on hyvä liittää kopiot asiaan liittyvistä päätöksistä ja muista asiakirjoista. On hyvä huomioida, että oikeusasiamies ei ilman erityistä syytä tutki kantelua, joka koskee yli kaksi vuotta vanhaa asiaa, asiaa joka on parhaillaan tuomioistuimen tai muun viranomaisen käsiteltävänä tai asiaa, johon on vielä mahdollisuus hakea muutosta.

Toinen ylin laillisuusvalvoja on **valtioneuvoston oikeuskansleri** (www.okv.fi), joka valvoo viranomaisia muun muassa käsittelemällä niitä koskevia kirjallisia kanteluita. Kantelun voi periaatteessa tehdä kummalle laillisuusvalvojalle tahansa (mutta vain toiselle). Oikeusasiamiehen ja oikeuskanslerin tehtävissä on joitakin eroja, jotka vaikuttavat siihen, kumpi kantelun lopulta tutkii. Oikeusasiamies ja oikeuskansleri voivat myös siirtää kanteluita toinen toiselleen.

Sosiaali- tai terveydenhuollon laatuun tai siihen liittyvään kohteluunsa tyytymätön asiakas voi tehdä **muistutuksen johtavalle sosiaali- tai terveydenhuollon viranhaltijalle**. Jos asiakas ei sairauden, henkisen toimintakyvyn vajavuuden tai muun vastaavan syyn vuoksi kykene itse tekemään muistutusta tai jos hän on kuollut, muistutuksen voi tehdä hänen laillinen edustajansa, omainen tai muu läheinen. Tarvittaessa muistutuksen tekemisessä auttaa potilasasiamies/sosiaaliasiamies, joiden tehtäviin kuuluu avustaminen muistutuksen tekemisessä. Viranhaltijan tulee vastata muistutukseen kirjallisesti kohtuullisessa ajassa, jona pidetään neljää viikkoa.

Annettuun vastaukseen ei voida hakea muutosta, mutta samasta asiasta voi tehdä **kirjallisen kantelun sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valviralle tai aluehallintovirastolle**. Valvontaviranomainen voi siirtää sille tehdyn kantelun käsiteltäväksi ensin muistutuksena. Tarkoituksena on, että asiat käsiteltäisiin ensin siinä toimintayksikössä, johon asiakkaan tai potilaan moite on kohdistunut. Kanteluasioiden käsittelyraja on kaksi vuotta.

Kunnallista sosiaali- ja terveydenhuoltoa valvoo **aluehallintovirasto** (www.avi.fi), joka käsittelee muun muassa sosiaali- ja perhepalveluihin ja potilaiden hoitoon liittyviä kanteluita. Kantelussa tulee selvittää mitä toimenpidettä, menettelyä tai päätöstä kantelija pitää virheellisenä tai epäasianmukaisena.

Sosiaali- ja terveystalouden lupa- ja valvontavirasto Valvira (www.valvira.fi) vastaa terveydenhuollon ammattihenkilöiden ja organisaatioiden valvonnasta sekä terveydenhuollon kantelujen valvonnasta silloin, kun kysymyksessä on tapaus, joissa epäillään hoitovirheen johtaneen potilaan kuolemaan tai vaikeaan pysyvään vammautumiseen. Sosiaalihuollon kantelut Valvira ratkaisee tapauksissa, joissa kyse on valtakunnallisesti ja periaatteellisesti tärkeästä asiasta.

Katso myös palveluoppaan luku 1.1 liittyen **yhdenvertaisuusvaltuutetun sekä yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan** toimivaltaan syrjintää koskevista asioista.

3.4 Vammaispalvelulain mukaisesta päätöksestä valittaminen

(Vammaispalvelulaki, hallintolaki, laki oikeudenkäynnistä hallintoasioissa)

Viranhaltijan vammaispalvelupäätöksestä voi tehdä oikaisuvaatimuksen kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle monijäseniselle toimielimelle (lautakunta, jaosto tms.) 30 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaamisesta. Lautakunnan päätökseen tyytymätön voi edelleen valittaa toimivaltaiseen hallinto-oikeuteen 30 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista. Tiedoksisaantipäivän laskemisesta kerrotaan tarkemmin luvussa 3.2.

Vammaispalvelulain subjektiivisiin oikeuksiin liittyvistä yksilöpäätöksistä on aikaisemmin voinut hakea muutosta hallinto-oikeuden jälkeen korkeimmalta hallinto-oikeudelta. Tilanne muuttui 1.1.2020 siten, että korkeimmasta hallinto-oikeudesta tuli valituslupatuomioistuimiksi. Tämä tarkoittaa, että hallinto-oikeuden tekemään päätökseen saa hakea muutosta valittamalla korkeimpaan hallinto-oikeuteen vain, jos korkein hallinto-oikeus myöntää valitusluvan. Valituslupaa haetaan erikseen korkeimmalta hallinto-oikeudelta ja sen myöntämiselle on laissa säädetyt perusteet. Valituslupahakemus ja valitus tulee tehdä 30 päivän kuluessa hallinto-oikeuden päätöksen tiedoksisaamisesta. Valitusluvan hakemiseen ja korkeimpaan hallinto-oikeuteen valittamiseen liittyvissä vammaispalveluasioissa kannattaa aina kääntyä Näkövammaisten liiton oikeuksienvalvontalakimiehen puoleen.

3.5 Sosiaalihuoltolain mukaisesta päätöksestä valittaminen

(Sosiaalihuoltolaki, hallintolaki, laki oikeudenkäynnistä hallintoasioissa)

Sosiaalihuoltolain mukaisesta päätöksestä voi tehdä oikaisuvaatimuksen kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle monijäseniselle toimielimelle (useimmiten sosiaalilautakunta) 30 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaamisesta. Sosiaalilautakunnan päätökseen tyytymätön voi edelleen valittaa hallinto-oikeuteen 30 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista. Tiedoksisaantipäivän laskemisesta kerrotaan tarkemmin luvussa 3.2. Sosiaalihuoltoa koskevista palveluista voi valittaa korkeimpaan hallinto-oikeuteen valitusluvan kautta. Valituslu-

van myöntämisen edellytyksenä on joko valituksen erittäin suuri merkitys valittajalle tai oikeuskäytännön yhtäläisyydelle tai asia on tärkeä lain soveltamisen kannalta muissa samanlaisissa tapauksissa.

3.6 Asiakasmaksuista valittaminen, asiakasmaksujen alentaminen ja perimättä jättäminen

(Laki ja asetus sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista, sosiaalihuoltolaki, laki oikeudenkäynnistä hallintoasioissa)

Kunnallisista terveys- ja sosiaalipalveluista voidaan periä maksu, jollei laissa toisin säädetä. Maksu voidaan periä henkilön maksukyvyn mukaan ja palvelusta perittävä maksu saa olla enintään palvelun tuottamisesta aiheutuvien kustannusten suuruinen. Osa palveluista ja tukitoimista on säädetty lailta maksuttomaksi (esim. vammaispalvelut). Maksullisista palveluista perittävistä maksuista säädetään tarkemmin asetuksella. Maksusta tulee tehdä päätös, joka sisältää muutoksenhakuohjeen. Maksuvelvollinen voi tehdä sosiaalipalveluista perittävästä maksusta oikaisuvaatimuksen kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle 30 päivän kuluessa maksupäätöksen tiedoksisaannista. Tästä päätöksestä on mahdollista valittaa edelleen hallinto-oikeuteen 30 päivässä päätöksen tiedoksisaannista. Korkeimpaan hallinto-oikeuteen tarvitaan valituslupa.

Asiakasmaksulain 11 § sisältää säännökset maksujen alentamisesta ja perimättä jättämisestä. Kunta tai kuntayhtymä voi alentaa asiakasmaksua tai jättää sen kokonaan perimättä tapauskohtaisen tarve- ja tilanear-

vion perusteella. Sosiaalihuollon ja terveydenhuollon palveluista määrätty maksu on jätettävä perimättä tai sitä on alennettava siltä osin, kuin maksun periminen vaarantaa henkilön tai perheen toimeentulon edellytyksiä tai henkilön lakisääteisen elatusvelvollisuuden toteuttamista.

Määrätty maksu voidaan jättää perimättä tai alentaa myös takautuvasti. Maksuvelvollisen tulee kuitenkin olla aktiivinen ja tuoda oma-aloitteisesti esiin perusteet maksun poistamiselle tai alentamiselle. Viranomaisen neuvonta- ja palveluvelvollisuus koskee myös menettelytapoja liittyen maksun määräytymiseen tai alentamiseen. Ensimmäiseksi kannattaa olla yhteydessä laskuttajaan, jotta lasku ei lähde suoraan perintään. Kunnilla voi olla erilaisia käytäntöjä asiakasmaksujen alentamisessa. Asiakasmaksujen perimättä jättäminen tai alentaminen on ensisijaista suhteessa toimeentulotukeen.

3.7 Valittaminen terveydenhuollossa, potilasvahingot ja hallintoriita

(Laki potilaan asemasta ja oikeuksista, laki oikeudenkäynnistä hallintoasioissa, potilasvahinkolaki)

Potilasasiamieheltä saa neuvoja ja apua potilaan asemaan ja oikeuksiin sekä vahingonkorvauksiin liittyvissä kysymyksissä. Terveystenhuollossa varsinaisista hoitopäätöksistä ei ole muutoksenhakuoikeutta. Jos on tyytymätön kuntoutuksen palvelujen tai apuvälineiden tarpeen arvioon ja hankintaan liittyviin päätöksiin (esim. opaskoira), tulee ensisijaisesti ottaa yhteyttä päätöksen tekijään tai hänen esimieheensä. Mikäli asia

ei ratkea yhteydenoton perusteella, asiasta voi tehdä

- muistutuksen terveydenhuollon toimintayksikön vastaavalle johtajalle eli sairaanhoitopiirissä johtajalääkärille ja terveyskeskuksissa ylilääkärille (katso luku 3.3)
- kantelun aluehallintovirastoon (katso luku 3.3) tai
- voi viedä hallintoriitana hallinto-oikeuden ratkaistavaksi.

Hallintoriita koskee erimielisyyttä julkisoikeudelliseen maksuvelvollisuuteen liittyen ja tulee vireille hakemuksella, joka toimitetaan hallinto-oikeudelle. Hallinto-oikeuden päätöksestä voi valittaa edelleen korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Hallintoriitamenettelyssä ei voida käsitellä sellaista asiaa, joka on käsitelty tai voidaan käsitellä normaalis-
sa muutoksenhakumenettelyssä.

Potilasvahingosta on kyse silloin, kun terveydenhoidossa on sattunut henkilövahinko eli sairaus, vamma tai muu objektiivisesti todettavissa oleva terveydentilan heikentyminen tai kuolema. Suomessa sattuneiden potilasvahinkojen korvaamisesta huolehtii Potilasvakuutuskeskus, www.pvk.fi, p. 040 450 4590. Potilasvakuutus korvaa tutkimuksissa ja hoidoissa syntyneitä haittoja ja menetyksiä potilasvahinkolain mukaan. Potilaan kannattaa keskustella ilmoituksen tarpeesta hoitavan lääkärin, hoitohenkilökunnan tai potilasasiamiehen kanssa (katso myös luku 2.4).

Potilasvakuutuskeskuksen korvauspäätökseen tyytymätön voi pyytää ratkaisusuosituksen potilasvahinkolautakunnalta tai saattaa asiansa tuomioistuimeen. Lisätietoja potilasvahinkolautakunnasta p. 020 743 4343, www.pvltk.fi

3.8 Kelan päätöksestä valittaminen

Kelan päätöksiin haetaan muutosta sähköisesti verkossa Kelan sivuilla tai kirjallisesti, jolloin valitus toimitetaan mihin tahansa Kelan toimipisteeseen. Kelan sivuilta löytyy lomakepohja valitukselle. Valitusaika on 30 päivää päätöksen tiedoksisaannista (määräaika laskemisesta katso luku 3.2). Muutoksenhakijalla on oikeus saada tietoa Kela-
lta asian käsittelyyn vaikuttaneista asiakirjoista. Kela tutkii, voidaanko päätös oikaista. Jos kaikki valittajan vaatimukset hyväksytään, valitus raukeaa ja Kela antaa oikaisusta päätöksen. Jollei päätöstä oikaista, valitus siirretään lausuntoineen muutoksenhakuelimelle (useimmissa asioissa sosiaaliturva-asioiden muutoksenhakulautakunta). Lautakunnan päätöksestä voi valittaa 30 päivän kuluessa vakuutus-
oikeuteen. Ohjeita muutoksenhakuun löytyy osoitteesta www.kela.fi/paatoksesta-valittaminen.

Toimeentulotukea koskevaan Kelan päätökseen voi hakea oikaisua 30 päivää päätöksen tiedoksisaannista (määräaika laskemisesta katso luku 3.2). Oikaisuvaatimuksen voi tehdä verkossa tai kirjallisesti käyttämällä Kelan muutoksenhakupohjaa. Kirjallinen oikaisuvaatimus toimitetaan postitse Kelan oikaisuvaatimuskeskukselle (osoite PL 10, 00056 Kela). Oikaisuvaatimuksen voi jättää myös mihin tahansa Kelan palvelupisteeseen. Kelan oikaisuvaatimuskeskuksen päätöksestä on mahdollista valittaa toimivaltaiselle hallinto-oikeudelle valitusosoituksen mukaisesti kirjallisesti. Hallinto-oikeuden päätöksestä valittaminen edellyttää valituslupaa korkeimmalta hallinto-oikeudelta (paitsi toimeentulotuen takaisinperintää koskevissa asioissa). Ohjeita muutoksenhakuun löytyy osoit-

teesta www.kela.fi/toimeentulotuki-nain-haet-muutosta.

3.9 Valittaminen työeläkelaitoksen päätöksestä

(Laki oikeudenkäynnistä hallintoasioissa, kunnallinen eläkelaki, laki työeläkeasioiden muutoksenhakulautakunnasta, työeläkelait, vakuutusoikeuslaki, valtion eläkelaki)

Kaikissa yksityisten ja julkisten alojen työeläketurvaa eli eläke- ja ammatillisen kuntoutuksen päätöksiä koskevissa asioissa ensimmäinen muutoksenhakuaste on työeläkeasioiden muutoksenhakulautakunta. Muutoksenhakukirjelmä on toimitettava eläkelaitokseen 30 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista (määräaikojen laskemisesta katso luku 3.2). Valitukseen liitetään mukaan jäljennös päätöksestä josta valitetaan ja selvitykset joihin vedotaan. Lisäselvityksiä voi toimittaa myöhemmin. Jos eläkelaitos ei katso voivansa muuttaa päätöstä, asia siirtyy työeläkeasioiden muutoksenhakulautakunnan tutkittavaksi. Eläkelaitos toimittaa asiassa aikaisemmin kertyneet selvitykset lautakunnalle. Lautakunnan päätöksiin haetaan muutosta vakuutusoikeudelta, joka on ylin oikeusaste. Työeläkelakien nojalla annettuun päätökseen voi hakea muutosta valittamalla siten kuin työeläkelaeissa (TyEL, YEL) ja laissa oikeudenkäynnistä hallintoasioissa säädetään. Lisätietoja www.telk.fi, www.vakuutusoikeus.fi. Työeläkelaitoksen päätöksiä koskevissa asioissa ja oikaisuvaatimuksissa Näkövammaisten liitossa avustavat Työelämäpalvelujen työntekijät, oikeuksienvalvonnan asiantuntijat ja tarvittaessa oikeuksienvalvontalakimies.

3.10 Tapaturma- ja liikennevakuutusyhtiöiden päätöksestä valittaminen

(Laki oikeudenkäynnistä hallintoasioissa, lait tapaturmavakuutuslain ja liikennevakuutuslain perusteella korvattavasta kuntoutuksesta, tapaturmavakuutuslaki, vakuutusoikeuslaki)

Vakuutusyhtiön lakisääteistä tapaturmavakuutusta koskevasta päätöksestä (esim. työtapaturmaa tai ammattitautia koskevassa asiassa) valitetaan tapaturma-asioiden muutoksenhakulautakuntaan 30 päivässä päätöksen tiedoksisaannista. Valituskirjelmä toimitetaan sille vakuutuslaitokselle, jonka päätökseen muutosta haetaan. Lautakunnan päätöksistä on jatkovalitusoikeus vakuutusoikeuteen (30 päivää päätöksen tiedoksisaamisesta).

Vakuutusyhtiön päätökseen liikennevahingon korvausasiassa voi pyytää lausuntoa liikennevahinkolautakunnalta, joka antaa asiassa ratkaisusuosituksen. Lausuntopyyntö lautakunnalle on tehtävä vuoden kuluessa korvauspäätöksestä. Vaihtoehtoisesti vakuutusyhtiötä vastaan voi nostaa kanteen yleisessä tuomioistuimessa.

Liikennevakuutuslain kuntoutusta koskevissa asioissa muutosta haetaan valittamalla suoraan vakuutusoikeuteen 30 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista (määräaikojen laskemisesta katso luku 3.2).

4 Kunnan vammaispalvelut

(Vammaispalvelulaki ja -asetus, sosiaalihuoltolaki, kotikuntalaki)

Kunnan vammaispalvelujen tarkoituksena on edistää vammaisten henkilöiden edellytyksiä elää ja toimia yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä sekä ehkäistä ja poistaa vammaisuuden aiheuttamia haittoja ja esteitä.

Vammaispalvelut jaetaan kahteen ryhmään: kunnan erityisen järjestämisvelvollisuuden sekä kunnan yleisen järjestämisvelvollisuuden alaisiin palveluihin. Erityisen järjestämisvelvollisuuden alaisiin palveluihin henkilöllä on subjektiivinen oikeus, eli kunta ei voi päätöksessään vedota siihen, että palveluun ei ole varattu riittävästi määrärahoja. Vaikeavammaisuus määritellään jokaisen palvelun kohdalla erikseen. Yleisen järjestämisvelvollisuuden alaisten palvelujen myöntäminen on sidoksissa kunnan määrärahoihin.

4.1 Vammaispalvelulain mukaiset subjektiiviset oikeudet

4.1.1 Vaikeavammaisen kuljetuspalvelu

Kunnan on järjestettävä kohtuulliset kuljetuspalvelut sellaiselle vaikeavammaiselle henkilölle, jolla on erityisiä vaikeuksia liikkumisessa ja joka ei vammansa tai sairautensa vuoksi voi käyttää julkisia joukkoliikennevälineitä ilman kohtuuttoman suuria vaikeuksia.

Kuljetuspalveluina on järjestettävä vähintään 18 yhdensuuntaista vapaa-ajan matkaa kuukaudessa asuin- ja lähikunnissa. Lisäksi on järjestettävä välttämättömät työhön ja opiskeluun liittyvät matkat.

Vaikeavammaisen henkilö saa itse päättää montako matkoista käyttää asuinkunnassa ja montako lähikunnissa. Kuljetuspalveluja on oltava käytettävissä kaikkina viikonpäivinä ja eri vuorokaudenaikoina. Kuljetuspalveluista voidaan periä maksu, joka saa olla enintään paikkakunnan julkisen liikenteen maksua vastaava tai muu kohtuullinen maksu. Kuljetuspalvelujen tilaamisesta ennakoon ei taksiryttäjä saa periä niin sanottua ennakkotilausmaksua.

Saattajan tarpeesta on ilmoitettava kuljetuspalvelua haettaessa. Saattajapalvelu on järjestettävä esimerkiksi silloin, kun taksinkuljettajan antama apu ei ole riittävää. Saattajapalvelu on maksutonta. Lisätietoja saa kotikunnan sosiaalitoimesta.

4.1.2 Henkilökohtainen apu

Henkilökohtaisen avun tarkoituksena on lisätä vammaisen henkilön itsemääräämisoikeutta omaan elämäänsä ja mahdollisuuksia toimia yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä. Henkilökohtaiseen apuun on oikeutettu vaikeavammaisen henkilö, joka tarvitsee pitkäaikaisen tai etenevän vamman tai sairauden vuoksi välttämätöntä ja toistuvaa

apua päivittäisissä toimissa kotona tai kodin ulkopuolella. Toistuvalla avuntarpeella tarkoitetaan myös määrällisesti vähäisempää välttämätöntä avuntarvetta. Tällainen tilanne voi olla esimerkiksi näkövammaisella henkilöllä, joka selviytyy itsenäisesti tussa ympäristössä, mutta tarvitsee tietyissä toimissa etenkin kodin ulkopuolella välttämättä ja toistuvasti toisen henkilön apua.

Avun järjestäminen edellyttää sitä tarvitsevan henkilön kykyä määritellä avun sisältö ja toteutustapa. Henkilökohtaisella avulla ei voida vastata hoivaan, hoitoon tai valvontaan liittyviin tarpeisiin, vaan niihin on vastattava muilla sosiaali- ja terveydenhuollon palveluilla. Henkilökohtainen apu ei koske laitoshoidossa olevia ihmisiä.

Henkilökohtaiseen apuun ei ole oikeutta, jos avun tarve johtuu pääasiassa ikääntymiseen liittyvistä sairauksista tai toimintarajoitteista. On kuitenkin huomioitava, että ikääntyneillä vammaisilla henkilöillä sekä ikääntyneinä vammautuneilla henkilöillä on oikeus palveluihin vammaisuuden perusteella samoin perustein kuin muillakin vammaisilla henkilöillä. Ikääntyneen henkilön vammaisuus on erotettavissa normaaliksi katsottavasta ikääntymisestä. Näkövammautumisessa ei ole kysymys tavanomaisesta ikääntymiseen liittyvästä toimintakyvyn heikkenemisestä. Sokeus ei ole koskaan ihmiselle normaali tila, vaan kyse on aina vammaisuudesta, myös ikääntyneenä.

Henkilökohtainen apu sisältää välttämättömän avustamisen sekä kotona että kodin ulkopuolella

- päivittäisissä toimissa
- työssä ja opiskelussa
- harrastuksissa

- yhteiskunnallisessa osallistumisessa tai
- sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämisessä.

Apua on järjestettävä päivittäisiä toimia, työtä ja opiskelua varten siinä laajuudessa kuin apuun oikeutettu henkilö niitä tarvitsee. Harrastuksia, yhteiskunnallista osallistumista ja sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämistä varten henkilökohtaista apua on järjestettävä vähintään 30 tuntia kuukaudessa.

Päivittäisiä toimintoja ovat muun muassa liikkuminen, pukeutuminen, henkilökohtaisen hygienian hoito, vaate- ja ruokahuolto, kodin siisteydestä huolehtiminen ja asiointi kodin ulkopuolella.

Välttämättömiä tuntimääriä arvioitaessa keskeisessä asemassa on palvelusuunnitelma, joten tarvittavaa avun määrää on hyvä miettiä jo valmistauduttaessa palvelusuunnitelman laadintaan. Palvelusuunnittelua ja palvelujen tarpeen arviointia varten on olemassa materiaalia, jota voi tilata Näkövammaisten liitosta (katso yhteystiedot tämän luvun lopusta).

Kunta voi järjestää henkilökohtaista apua seuraavilla tavoilla:

1) Työnantajamalli

Työnantajamallissa kunta korvaa henkilökohtaisen avustajan palkkaamisesta aiheutuvat kustannukset avustajan työnantajan toimivalle vammaiselle tai pitkäaikaisairaalle henkilölle. Palkan ohella korvataan työnantajan maksettavaksi kuuluvat lakisääteiset maksut ja korvaukset. Lisäksi korvattavia ovat työaikalain mukaiset korva-

ukset pyhä- ja ylitöistä sekä vuosilomalain mukaiset korvaukset ja sairausajan palkka. Myös lakisääteisestä työsuojelusta johtuvat perehdytys- ja muut välttämättömät kulut voivat tulla korvattaviksi. Samoin korvattavia ovat vakituisen työntekijän tilalle palkatun sijaisen palkkakulut. Edelleen korvattavia ovat muut kohtuulliset avustajasta aiheutuvat välttämättömät kulut. Sellaisina voidaan pitää esimerkiksi avustajan matkakuluja silloin, jos avustaminen edellyttää matkustamista työnantajan mukana.

Henkilökohtaisten avustajien työehtosopimus koskee vain niitä avustajia, joiden työnantaja eli vammainen henkilö on Henkilökohtaisten avustajien työnantajaliiton Heta ry:n jäsen. Mikäli työnantaja ei kuulu Heta ry:een, työsuhteeseen sovelletaan työsopimuslakia.

Henkilökohtaisen avun järjestäminen työnantajamallin mukaan edellyttää työnantajaksi aikovalta henkilöltä sekä kykyä että halua toimia työnantajana. Tarvittaessa kunnan viranomaisten tulee ohjata ja auttaa avustajan palkkaamiseen liittyvissä asioissa. Työnantajana toimiva henkilö voi myös osoittaa osan tehtävistään kolmannelle osapuolelle ostamalla tältä esimerkiksi palkanlaskennan, palkanmaksun, koulutuksen ja avustajavälityksen palveluja.

Henkilökohtaista apua tarvitsevien ihmisten omaiset tai läheiset voivat toimia avustajina vain, jos se on erityisen painavasta syystä apua tarvitsevan henkilön edun mukaista. Tällaisena syynä voidaan pitää esimerkiksi äkillisiä avuntarpeita avustajan sairastuttua tai hänen työsuhteensa päätyttyä tai tilannetta, jossa perheen ulkopuolisen avustajan löytäminen osoittautuu vai-

keaksi. Myös vammaan tai sairauteen liittyvät erityiset syyt voivat oikeuttaa omaisen palkkaamiseen avustajaksi esimerkiksi silloin, kun kyse on toimintakykyyn voimakkaasti vaikuttavista sairauksista ja vammoista.

2) Palveluseteli avustajapalvelujen hankkimiseksi

Kunta voi antaa palvelusetelin avustajapalvelun hankkimista varten. Setelin on oltava arvoltaan sellainen, että sillä on mahdollista hankkia henkilölle palvelusuunnitelmasa määritelty riittävä henkilökohtainen apu. Palveluseteli sopii henkilökohtaisen avun järjestämistavaksi erityisesti, kun viikoittaiset tuntimäärät ovat pieniä tai kun vakituiselle avustajalle tarvitaan sijaisia. Kunta hyväksyy ne sosiaalihuollon palvelujen tuottajat, joiden palvelujen ostamiseen palveluseteliä voidaan käyttää. Asiakas voi kieltäytyä hänelle tarjotusta palvelusetelistä, jolloin hänet on ohjattava muiden palvelujen piiriin.

3) Avustajapalvelu kunnan omana toimintana tai ostopalveluna

Kunta voi järjestää henkilökohtaista apua omana toimintanaan tai järjestää sitä ostopalveluna. Kunnan on erityisesti huomioitava asiakkaan itsemääräämisoikeuteen liittyvät seikat.

Kaikkia henkilökohtaisen avun järjestämistapoja voidaan yhdistää toisiinsa sekä muihin vammais- ja sosiaalipalveluihin kuten koti- ja omaishoitoon, jos se on tarkoituksenmukaista henkilön palvelusuunnitelmassa määriteltyyn avuntarpeeseen vastaamiseksi. Henkilökohtaisella avulla voidaan

täydentää myös asumiseen liittyviä palveluja, mikäli ne eivät turvaa riittävästi henkilön tarvitsemia palveluja asumispalveluyksikön tai kodin ulkopuolella.

Henkilökohtainen apu on saajalleen maksutonta. Se voi sisältää myös kotipalvelua sekä kotisairaanhoidon tai kotihoitoa palveluja. Mikäli henkilökohtaista apua järjestetään palvelusuunnitelman ja tehdyn yksilöhuollon päätöksen perusteella osin edellä mainittujen palvelujen avulla, ovat myös nämä palvelut osana henkilökohtaista apua maksuttomia saajalleen. Katso luku 5.2.3.

Henkilökohtaiseen apuun, palvelusuunnitelmaan ja työnantajajuuteen liittyvää materiaalia voi tilata Näkövammaisten liitosta oikeuksienvalvonnan asiantuntijoilta (katso luku 15).

4.1.3 Palveluasuminen

Kunnan on järjestettävä palveluasuminen sellaiselle vaikeavammaiselle henkilölle, joka tarvitsee jatkuvasti tai erityisen runsaasti toisen henkilön apua päivittäisistä toiminnoista suoriutumisessa, mutta joka ei ole jatkuvan laitoshoidon tarpeessa.

Palveluasumiseen kuuluvat asunto, joka voi olla oma asunto, palvelutalo tai ryhmä- tai hajautettu asuminen. Palveluasumiseen sisältyvät myös asumiseen ja arjesta selviytymiseen liittyvät välttämättömät palvelut, joita ovat esimerkiksi liikkumisesta, puukeutumisesta, siivouksesta ja lääkityksestä huolehtiminen. Nämä palvelut voidaan järjestää esimerkiksi kunnan kotipalveluna ja -sairaanhoidona.

Palveluasuminen voidaan järjestää myös esimerkiksi henkilökohtaisen avun turvin, omaishoidon tukena, asunnon muutostöinä ja turvapuhelinjärjestelyinä. Useimmiten palveluasuminen järjestetään edellä kuvattujen palveluiden ja tukitoimien yhdistelminä. Palvelut perustuvat yksilölliseen palvelusuunnitelmaan ja ovat käyttäjälleen maksuttomia.

Huom. Vammaispalvelulain mukaisen palveluasumisen lisäksi kunnat järjestävät sosiaalihuoltolain mukaista palveluasumista. Tällöin asiakasmaksut määräytyvät asiakasmaksulain mukaan, jolloin henkilön tulot vaikuttavat maksun suuruuteen.

4.1.4 Asunnon muutostyöt sekä asuntoon kuuluvat välineet ja laitteet

Kunnan on korvattava vaikeavammaiselle henkilölle asunnon muutostöistä sekä asuntoon kiinteästi kuuluvien välineiden ja laitteiden hankkimisesta aiheutuvat kohtuulliset kustannukset, jos henkilö niitä välttämättä tarvitsee suoriutuakseen tavanomaisista elämäntoiminnoista.

Muutostöiden välttämättömyys tulee arvioida vaikeavammaisen henkilön tarpeista lähtien. Vammaisella henkilöllä tulee olla itsenäisesti mahdollisuus liikkua asunnossa ja käyttää asunnon niitä tiloja, jotka mahdollistavat henkilön itsenäisen selviytymisen kotona.

Asunnon muutostöiksi luetaan myös muutostöiden suunnittelu sekä esteiden poistaminen asunnon välittömästä läheisyydestä, kuten pihalta ja kerrostalojen porrashuoneista. Korvattavia asunnon muutostöitä ovat esimerkiksi näkövammaisen vuoksi tarvittavat valaistusmuutokset. Korvattavia asuntoon kuuluvia laitteita ja välineitä ovat

muun muassa erilaiset nostolaitteet ja hälytysjärjestelmät. Korvausta on haettava viimeistään kuuden kuukauden kuluessa kustannusten syntymisestä.

4.1.5 Päivätoiminta

Kunnan on järjestettävä päivätoimintaa vaikeavammaiselle henkilölle, jolla vamman aiheuttama toimintarajoite on niin vaikea, että se estää osallistumisen sosiaalihuoltolain mukaiseen työtoimintaan ja jolla ei ole oikeutta kehitysvammalain nojalla järjestettävään päivätoimintaan. Päivätoimintaan on oikeus esimerkiksi silloin, jos toimintakyky on voimakkaasti alentunut useamman eri vamman tai sairauden yhteisvaikutuksen seurauksena.

4.2 Vammaispalvelulain mukaiset määrärahasidonnaiset palvelut

(Vammaispalvelulaki ja -asetus)

4.2.1 Kuntoutusohjaus ja sopeutumisvalmennus

Kuntoutusohjauksen ja sopeutumisvalmennuksen tarkoituksena on vammaisen henkilön sosiaalisen toimintakyvyn ja kuntoutusedellytysten tukeminen ja parantaminen antamalla tietoa ja kuntoutumista edistäviä valmiuksia. Kuntoutusohjaus sisältää esimerkiksi tiedottamista vammaisen toimintamahdollisuuksista lisäävistä palveluista.

Sopeutumisvalmennus voidaan järjestää yksilöllisesti tai ryhmämuotoisena. Yksilöllistä sopeutumisvalmennusta on esimerkiksi liikumistaidon ohjaus ja yksilöllinen pistekirjoitusohjaus. Katso luvut 7.2.2 ja 7.1.5.

4.2.2 Välineet, koneet ja laitteet

Vammaiselle henkilölle voidaan korvata vamman tai sairauden edellyttämän tarpeen mukaisesti joko kokonaan tai osittain kustannukset, jotka hänelle aiheutuvat päivittäisistä toiminnoista suoriutumisessa tarvittavien välineiden, koneiden ja laitteiden hankkimisesta. Korvauksiin on oikeus vammaisella henkilöllä, joka tarvitsee välineitä, koneita tai laitteita vammansa tai sairautensa vuoksi liikkumiseen, viestintään, henkilökohtaiseen suoriutumiseen kotona tai vapaa-ajan toimintaan eivätkä välineet, koneet ja laitteet sisälly lääkinnälliseen kuntoutukseen. Vammaisen henkilön on pystyttävä osoittamaan, missä määrin haettava väline tai laite on tarpeellinen ja välttämätön vamman vuoksi jokapäiväisessä elämässä suoriutumisessa. Korvausta voi hakea esimerkiksi auton, erilaisten harrastus- ja muistiinpanovälineiden sekä kodinkoneiden hankintakustannuksista.

Lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineitä myöntää kunnallinen terveydenhuolto, katso luku 8.2.

4.2.3 Ylimääräiset vaatetus- ja erityisravintokustannukset

Korvausta ylimääräisistä vaatetuskustannuksista voivat hakea henkilöt, joille vamma tai sairaus aiheuttaa vaatteiden tavanomaisesta suurempaa kulumista tai jotka eivät vammansa vuoksi voi käyttää kaupasta ostettavia vaatteita tai jalkineita. Pitkäaikaisesti ja säännöllisesti tarvittavan erityisravinnon tai erityisravintovalmisteiden käytöstä aiheutuviin ylimääräisiin kustannuksiin voi niin ikään hakea korvausta.

5 Tukea itsenäiseen elämään

5.1 Tulkkauspalvelua haetaan Kelasta

(Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta)

Kuulo-, kuulonäkö- ja puhevammaisten tulkkauspalvelua haetaan Kelasta. Tulkkauspalvelua voi saada työssä käyntiin, opiskeluun, asiointiin, yhteiskunnalliseen osallistumiseen, harrastamiseen ja virkistykseen. Kuulo- tai puhevammaisella henkilöllä on oikeus käyttää tulkkauspalvelua vähintään 180 tuntia vuodessa ja kuulonäkövammaisella henkilöllä vähintään 360 tuntia vuodessa. Lisätietoja www.kela.fi/vatu.

5.2 Kotona annettavat palvelut

(Sosiaalihuoltolaki, laki ja asetus sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista, terveydenhuoltolaki, laki sosiaali- ja terveydenhuollon palvelusetelistä)

5.2.1 Kunnallinen kotipalvelu

Kotipalvelulla tarkoitetaan asumiseen, hoitoon ja huolenpitoon, toimintakyvyn ylläpitoon, lasten hoitoon ja kasvatukseen, asiointiin sekä muihin jokapäiväisen elämään kuuluvien toimintojen suorittamista tai niissä avustamista. Kotipalvelua annetaan alentuneen toimintakyvyn, erityisen perhe- tai elämäntilanteen, sairauden, synnytyksen, vamman tai muun vastaavan syyn perusteella

silloin, kun apu on tarpeen tavanomaiseen elämään kuuluvista tehtävistä suoriutumiseksi. Lapsiperheellä on oikeus saada välttämätöntä kotipalvelua edellä mainittujen syiden perusteella.

Kotipalveluun sisältyvinä tukipalveluina järjestetään ateria-, vaatehuolto- ja siivouspalveluja sekä sosiaalista kanssakäymistä edistäviä palveluja. Lisätietoa saa usein oman kunnan verkkosivuilta.

Kotona annettavien palvelujen maksuista katso luku 5.2.3.

Kunta voi järjestää osan kotipalveluista palvelusetelien avulla. Kunnan on sovittava erikseen palvelusetelin käytöstä asiakkaan kanssa. Palvelusetelin hyväksyvän henkilön on itse otettava yhteyttä kunnan hyväksymään kotipalveluiden tuottajaan ja sovittava palveluiden järjestämisestä käytännössä. Kunnan on annettava ohjausta palvelusetelin käytöstä. Katso luku 5.7.

Tilapäisessä kotipalvelussa asiakas voi selvittää, onko edullisinta käyttää palveluseteliä tai kustantaa palvelut itse ja hakea verotuksen kotitalousvähennystä. Katso luku 9.10.3. Yksityiseltä palveluntuottajalta hankitut palvelut voi mahdollisesti saada myös ilman arvonlisäveroa. Katso luku 9.10.4.

Kotipalvelua haetaan kunnan sosiaalitoimesta. Monet kunnat tarjoavat ainoastaan

lapsiperheiden kotipalvelua. Muille asiakasryhmille on tarjolla kotihoitoa, joka tarkoittaa kotipalvelun ja kotisairaanhoidon tehtävien muodostamaa kokonaisuutta. Kotipalvelu ja kotihoito ovat sosiaalipalveluja, joita järjestetään yksilöllisen palvelutarpeen arvioinnin mukaisesti. Asiakkaalla on oikeus saada kirjallinen päätös sosiaalipalveluiden järjestämisestä.

Lisätietoja sosiaalihuoltolain soveltamisoppaasta www.stm.fi/sosiaalihuoltolaki.

5.2.2 Kunnallinen kotisairaanhoido

Kotisairaanhoido huolehtii erilaisista kotona tarvittavista terveyden- ja sairaanhoidon palveluista, kuten lääkehoidon seurannasta ja hoidon sekä opastuksen antamisesta sairauden hoidossa. Kotiin on myös mahdollista saada maksutta hoidossa tarvittavia sairaanhoitotarvikkeita sekä kotona selviytymistä helpottavia apuvälineitä. Tarkoituksena on mahdollistaa asiakkaan kotona asuminen sairaudesta huolimatta.

Niissä kunnissa, joissa kunta vastaa sekä sosiaalitoimesta että perusterveydenhuollosta, kotisairaanhoido ja kotipalvelu on usein yhdistetty kotihoidon yksiköksi. Jatkuvan ja säännöllisen kotisairaanhoidon piiriin pääsemiseksi tarvitaan lääkärin lähete. Lisätietoja saa oman kunnan terveyskeskuksesta.

5.2.3 Kotona annettavista palveluista perittävät maksut

Jatkuvasta ja säännöllisestä kotipalvelusta veloitetaan asiakasmaksuasetukseen perustuva maksu, joka määräytyy palvelun laadun ja määrän, asiakkaan tulojen ja perhesuhteiden mukaan. Asiakasmaksujen

tulorajat ja maksuprosentit voi tarkistaa www.stm.fi/sotehuollon-asiakasmaksut.

Tukipalvelujen maksuista ei ole erikseen säädetty asiakasmaksulaissa tai -asetuksessa, joten kunta voi periä niistä päättämänsä maksun. Tilapäisestä kotipalvelusta peritään asiakasmaksulain mukaan kunkin kunnan päättämä kohtuullinen maksu. Jos asiakas on tyytymätön maksun määräytymiseen, hän voi hakea maksuun oikaisua palvelusta vastaavalta toimielimeltä. Ohjeet maksupäätöksen oikaisemisesta ovat laskussa.

Kunnan on jätettävä perimättä tai alennettava sosiaalihuollon maksu tai maksukyvyn mukaan määräytyvä terveydenhuollon maksu, mikäli maksajan elatusvelvollisuus, toimeentuloedellytykset tai huollolliset seikat niin vaativat. Kunta voi harkintansa mukaan jättää myös muita maksuja perimättä tai alentaa niitä edellä mainituilla perusteilla. Sosiaali- ja terveystieteiden palveluiden maksuihin voi saada myös toimeentulotukea. Maksun alentaminen tai perimättä jättäminen ovat kuitenkin ensisijaisia toimenpiteitä.

Mikäli henkilölle on myönnetty vammaispalvelulain mukaista henkilökohtaista apua ja apu järjestetään palvelusuunnitelman ja viranhaltijapäätöksen päätöksen perusteella osin kotipalvelujen avulla, ovat nämä palvelut osana henkilökohtaista apua maksutomia saajalleen.

5.3 Liikkumisen tukea sosiaalihuoltolain perusteella

Sosiaalihuoltolain mukaan liikkumisen tukea voi saada henkilö, jotka ei kykene itsenäisesti käyttämään julkisia liikenneväli-

neitä alentuneen toimintakyvyn, sairauden, vamman tai muun vastaavan syyn perusteella. Palvelua voi saada asioimisen tai muun jokapäiväiseen elämään kuuluvan tarpeen vuoksi. Esteetön ja toimiva julkinen liikenne on kuitenkin ensisijainen tapa järjestää kaikille soveltuva liikkuminen.

Liikkumisen tukea voidaan järjestää seuraavasti:

1. julkisten liikennevälineiden käytön ohjauksella ja ohjatulla harjoittelulla
2. saattajapalveluna
3. ryhmäkuljetuksina
4. korvaamalla taksilla, invataksilla tai muulla vastaavalla ajoneuvolla tapahtuvasta kuljetuksesta aiheutuvat kohtuulliset kustannukset
5. muulla soveltuvalla tavalla.

Yksilöllisiä kuljetuspalveluja ei voi saada, jos on oikeutettu kuljetuksiin tai niiden kustannusten korvaamiseen muun lain nojalla. Katso myös vammaispalvelulain mukainen kuljetuspalvelu luku 4.1.1.

5.4 Sosiaalinen kuntoutus

Sosiaalihuoltolain mukainen sosiaalinen kuntoutus tarkoittaa yksilöllisen ja toiminnallisen tuen yhdistävää palvelua sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi, syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi.

Sosiaaliseen kuntoutukseen kuuluu:

1. sosiaalisen toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen selvittäminen
2. kuntoutusneuvonta ja -ohjaus sekä kuntoutuspalvelujen yhteensovittaminen
3. valmennus arkipäivän toiminnoista suo-

riutumiseen ja elämänhallintaan

4. ryhmätoiminta ja tuki sosiaalisiin vuorovaikutussuhteisiin
5. muut sosiaalista kuntoutumista edistävät toimenpiteet.

Sosiaalisen kuntoutuksen tavoite voi olla arkielämän taitojen oppimista, päihteettömän arjen hallintaa, tukea ryhmässä toimimiseen sekä koulutukseen tai työhön tarvittavien asioiden harjoittelua. Nuorten sosiaalisella kuntoutuksella tuetaan nuorten sijoittumista työ-, työkokeilu-, opiskelu-, työpaja- tai kuntoutuspaikkaan sekä ehkäistään näiden keskeyttämistä. Palvelua haetaan kunnan sosiaalitoimelta.

5.5 Vanhuspalvelulailla turvataan laadukkaita palveluita

(Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvveluista)

Vanhuspalvelulain tavoitteena on varmistaa, että iäkkäät ihmiset saavat yksilöllistä tarpeiden mukaista hoitoa ja huolenpitoa sekä täydentää muuta sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädäntöä. Lain lähtökohtana on kotiin annettavien palvelujen ensisijaisuus. Pitkäaikaishoito voidaan toteuttaa laitoshoidona vain silloin, kun siihen on lääketieteelliset perusteet tai se on iäkkään henkilön edun mukaista. Pitkäaikaishoidossa puolisoille on järjestettävä mahdollisuus asua yhdessä.

Iäkkäiden henkilöiden palvelujen tarve on arvioitava viivytyksettä ja laadittava palvelusuunnitelma. Vaihtoehtoista on neuvoteltava iäkkään henkilön kanssa ja hänen nä-

kemyksensä on kirjattava palvelusuunnitelmaan. Sosiaalipalvelut on järjestettävä viimeistään kolmessa kuukaudessa päätöksenteosta ja kiireellisissä tapauksissa viipymättä.

5.6 Tukea omaisen hoitoon

(Laki omaishoidon tuesta, julkisten alojen eläkelaki, työtapaturma- ja ammattitautilaki)

5.6.1 Omaishoidon tuki

Omaishoidon tuella kunta voi tukea sairaa, vanhuksen tai vammaisen henkilön kotona tapahtuvaa hoitoa. Omaishoidon tuki on määrärahasidonnainen palvelu, jonka myöntäminen perustuu kunnan harkintaan. Omaishoitajana voi toimia omainen tai joku muu hoidettavan läheinen henkilö.

Kunta ja hoitaja tekevät hoidosta sopimuksen, jonka liitteeksi laaditaan hoito- ja asiakassuunnitelma. Omaishoidon tuki koostuu hoitajan palkkiosta ja vapaasta sekä muusta hoidon tueksi saatavasta kunnallisesta palvelusta, jotka määritellään hoito- ja asiakassuunnitelmassa.

Hoitopalkkion taso määräytyy hoidon sitovuuden ja vaativuuden mukaan. Palkkio vaihtelee kunnittain. Vuonna 2019 vähimmäishoitopalkkio on 408,09 euroa kuukaudessa. Hoidollisesti raskaan siirtymävaiheen aikana hoitopalkkio on vähintään 816,18 euroa kuukaudessa. Palkkio on hoitajalle veronalaista tuloa ja siitä kertyy eläkettä julkisten alojen eläkelain mukaan. Kunta huolehtii myös omaishoitajan tapaturmavakuutuksesta.

Kaikilla omaishoitosopimuksen tehneillä hoitajilla on oikeus kahteen ja vaativaa hoitotyötä tekevällä on oikeus kolmeen vapaapäivään kuukaudessa. Kunta huolehtii hoidon järjestämisestä lakisääteisen vapaan ajaksi. Omaishoitajan vapaan tai muun poisolon aikainen sijaishoito voidaan järjestää toimeksiantosopimuksella, jonka kunta tekee sijaishoitajan kanssa. Sijaishoitajan avulla toteutettava hoito järjestetään hoidettavan henkilön kotona.

5.6.2 Osittainen hoitovapaa

Erityisen hoidon ja huollon tarpeessa olevan vammaisen tai pitkäaikaissairaalan lapsen vanhemman osalta oikeus osittaiseen hoitovapaaseen jatkuu, kunnes lapsi täyttää 18 vuotta.

Lisätietoja työ- ja elinkeinoministeriö www.tem.fi/hoitovapaa.

5.7 Palveluseteli lisää valinnan mahdollisuutta

(Laki sosiaali- ja terveydenhuollon palvelusetelistä)

Palvelusetelin tarkoituksena on lisätä asiakkaan valinnan mahdollisuuksia sosiaali- ja terveyspalveluissa. Kunta päättää, ottaako se palvelusetelin käyttöön ja mihin palveluihin ja missä laajuudessa seteliä käytetään. Kunta päättää myös onko palveluseteli tulositonnainen vai kaikille käyttäjille samansuuruinen.

Asiakkaalla on aina oikeus kieltäytyä palvelusetelistä, jolloin kunnan on ohjattava hänet muilla tavoin järjestettyjen palvelujen

piiriin. Asiakkaalla ei myöskään ole ehdotonta oikeutta vaatia palveluseteliä. Ennen palvelusetelin myöntämistä on arvioitava asiakkaan palvelun ja hoidon tarve sekä laadittava asiakassuunnitelma.

Palvelusetelin arvon tulee olla asiakkaan kannalta kohtuullinen. Maksuttomaksi säädettävistä palveluista ei saa jäädä maksettavaksi omavastuuosuutta. Lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineen hankkimiseksi annettavalla palvelusetelillä täytyy voida hankkia yksilöllistä tarvetta vastaava tavanomainen apuväline.

5.8 Asuntojen korjausavustukset

(Laki asuinrakennusten ja asuntojen korjausavustuksista)

Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA myöntää tukea sosiaalisen ja taloudellisen tarveharkinnan perusteella ikääntyneiden ja vammaisten asuntojen korjaustoimintaan. Avustusta voi yleensä saada enintään 50 % etukäteen hyväksytyistä kustannuksista. Erityisestä syystä avustusta voidaan myöntää 70 %. Avustuksen saamiseen on tulorajat, yhden henkilön taloudessa 2 000 euroa/kk ja kahden henkilön taloudessa 3 400 euroa/kk.

Lisätietoja saa ARA:n korjaus- ja energia-avustusten puhelin- ja sähköposti-palvelusta, p. 029 525 0818 tai sähköposti korjausavustus.ara@ara.fi.

6 Kuntoutusta näön heiketessä

6.1 Mitä on kuntoutus?

Kuntoutuksella pyritään tukemaan ja mahdollistamaan sekä ylläpitämään kuntoutujan toiminta-, työ- ja opiskelukykyä sekä tukemaan mahdollisimman itsenäistä selviytymistä elämässä. Kuntoutusta järjestetään kuntoutuksen palveluntuottajan tiloissa tai kotipaikkakunnalla. Kotipaikkakunnalla järjestettäviä kuntoutuspalveluita ovat muun muassa apuvälineet ja niiden käytön opetus. Lisätietoja saa keskussairaaloiden kun-

toutusohjaajilta (katso luku 17). Näkövammaisille suunnattua laitospalvelua kuntoutusta järjestetään useassa eri paikassa.

Näkövammaisten liiton Kuntoutus-Iiriksen kuntoutus

Kuntoutus-Iiriksessä järjestetään kuntoutusta eri elämäntilanteessa oleville näkövammaisille ja näköongelmallisille sekä näkövammaisille lapsille perheineen. Kuntoutuksessa on monipuolisesti erilaisia

toiminnallisia käytännön harjoituksia, keskusteluryhmiä eri aihealueista sekä yksilöllisiä tapaamisia asiantuntijoiden kanssa. Kuntoutuksen ohjelma muodostuu yksilö- ja ryhmäohjelmasta.

Lasten ja nuorten kuntoutuksen kohderyhmänä ovat näkövammaiset alle 16-vuotiaat lapset ja nuoret. Lapsiperheillä on mahdollisuus hakeutua yksilölliseen kuntoutukseen, jonka tarkoituksena on edistää lapsen toimintakykyä ja tukea perheen jaksamista arjessa. Nuorten yksilöllisen kuntoutuksen tavoitteena on tukea ja vahvistaa nuoren edellytyksiä itsenäiseen elämään. Lisäksi näkövammaisille lapsille ja heidän omaisilleen järjestetään viiden vuorokauden mittaisia ryhmämuotoisia sopeutumisvalmennuskursseja.

Ammatillinen kuntoutusselvitys on osa ammatillista kuntoutusta, joka on tarkoitettu työikäisille näkövammaisille tai näköongelmallisille, joiden työ- tai opiskelukyky ja ansiomahdollisuudet ovat olennaisesti heikentyneet. Kuntoutusselvityksen tavoitteena on tukea kuntoutujan työelämässä jatkamista, työelämään palaamista tai sinne siirtymistä. Kuntoutusselvityksen aikana laaditaan ammatillinen kuntoutussuunnitelma.

Yksilöllisenä kuntoutuksena järjestetään sekä vaativaa lääkinnällistä kuntoutusta että harkinnanvaraista kuntoutusta. Yksilöllisen kuntoutuksen tavoitteena on vahvistaa kuntoutujan itsenäistä selviytymistä tukevia arjen taitoja ja lisätä voimavaroja. Kuntoutuksen sisältö suunnitellaan kuntoutujan tarpeiden pohjalta ja sitä toteuttaa moniammatillinen työryhmä.

ICT-apuvälinekartoituksessa selvitetään, mitä tietoteknisiä apuvälineitä asiakas tar-

vitsee työssä, opiskelussa tai vapaa-aikana. Kartoituksessa määritellään sopivan tietoteknisen laitteiston kokoonpano ja laaditaan suositus sen hankintaa varten. Kela voi järjestää apuvälinekartoituksen, kun tarkoituksena on selvittää apuvälinetarvetta työssä tai opiskelussa.

6.2 Miten kuntoutukseen haetaan?

Kuntoutukseen hakeudutaan keskussairaalan, perusterveydenhuollon, yksityisen silmälääkärin tai työterveyslääkärin kautta. Lääkäri laatii kuntoutushakemuksen liitteeksi tarvittavan B-lausunnon. Lasten kuntoutukseen hakeutumisessa keskeinen taho on keskussairaala. Vaatimaan lääkinnälliseen kuntoutukseen tarvitaan julkisessa terveydenhuollossa laadittu kuntoutussuunnitelma (KU 207, B-lausunto tai epikriisi, joka sisältää kuntoutussuunnitelman).

Kuntoutusta harkitessa kannattaa ottaa yhteyttä oman alueen keskussairaalaan näkövammaisten kuntoutusohjaajaan. Häneltä saa tietoa kuntoutusmahdollisuuksista ja -kursseista. Kuntoutusohjaaja kartoittaa asiakkaan kuntoutustarpeen ja tekee asiakkaalle kuntoutussuunnitelman. Kuntoutussuunnitelman tekoon voi osallistua asiakkaan, hoitavan lääkärin ja muiden ammattilaisten lisäksi myös asiakkaan omaisia. Suunnitelmaan kirjataan kuntoutujan nykytilanne, kuntoutuksen tavoitteet ja se, millaisella kuntoutuksella näihin tavoitteisiin päästään.

Kuntoutukseen hakeudutaan täyttämällä kuntoutushakemus ja toimittamalla se taholle, joka toimii kuntoutuksen maksajana (esimerkiksi Kela, vakuutusyhtiö, sosiaali- ja terveydenhuolto, työhallinto). Hakemuksen liit-

teeksi tarvitaan joko kuntoutussuunnitelma tai lääkärinlausunto B tai vastaavat tiedot sisältävä muu lääketieteellinen selvitys. Hakemuslomakkeita saa kuntoutuksen maksajataholta, esimerkiksi Kelan lomakkeet löytyvät verkkosivulta www.kela.fi/lomakkeet. Kunnan sosiaalitoimelta voi hakea yksilöllistä pisterikirjoituksen tai liikkumistaidon ohjausta.

Hakemuksen täyttämiseen saa apua keskussairaaloiden kuntoutusohjaajilta. Myös Näkövammaisten liiton oikeuksienvälön asianajajat auttavat hakemusten teossa. Kuntoutukseen hakeutuessa on erittäin tärkeää miettiä oma kuntoutustarve sekä omat tavoitteet kuntoutukselle ja kirjata ne hakemuksen perusteiksi. Joillekin sopeutumisvalmennuksen, perhekuntoutuksen ja yksilöllisen kuntoutuksen jaksoille on mahdollista saada omainen mukaan. Hakemuksessa on mainittava omaisen osallistumistarve ja hänen henkilötietonsa.

Katso myös luku 11.1 Työn mukautusratkaisut ja ammatillinen kuntoutus.

LISÄTIETOJA

Näkövammaisten liitto

Kurssisihteeri
p. 09 3960 4455
www.nkl.fi/kuntoutus

Oikeuksienvälön asianajajat
katso luku 15

Keskussairaalan kuntoutusohjaajat
katso luku 17

Kela p. 020 692 205,
www.kela.fi/kuntoutus

6.3 Toimeentulo kuntoutuksen aikana

6.3.1 Kelan kuntoutusraha

Kuntoutusraha turvaa toimeentulon kuntoutuksen aikana. Kuntoutusrahaa voi saada kuntoutuksen ajalta, jos kuntoutuspäätös on saatu Kelasta, työterveyshuollosta, kunnasta tai kuntayhtymältä. Tietyin edellytyksin kuntoutusrahaa voi saada myös oppisopimuskoulutuksen tai veikkausvaroin rahoitetun sopeutumisvalmennuskurssin ajalta. Usein kuntoutusrahaa haetaan Kelasta. Jos kuntoutuksen maksaa työeläkelaitos tai vakuutusyhtiö, kuntoutusrahaa haetaan ensisijaisesti kuntoutuksen maksajataholta.

Kuntoutusraha määräytyy tulojen mukaan ja on verotettavaa tuloa. Se lasketaan yleensä samoin kuin sairauspäiväraha. Ammatillisen kuntoutuksen ajalta maksettava kuntoutusraha on sairauspäivärahaa suurempi.

Osakuntoutusrahaa voi saada, jos työaika on kuntoutuksen vuoksi lyhennetty vähintään 40 %. Kuntoutuja ja työnantaja arvioivat, voiko kuntoutuspäivänä työskennellä. Yrittäjä tekee arvion itse.

Ostavastuu aika, eli päivät, joilta kuntoutusrahaa ei saa, on yleensä 10 arkipäivää. Jos kuntoutus on hyvin lyhyt, omavastuu aika on yksi päivä. Omavastuu aikaa ei ole, jos henkilö on saanut juuri ennen kuntoutusta sairauspäivärahaa tai työttömyysetuutta. Kuntoutusrahaa voivat saada myös sopeutumisvalmennukseen ja perhekuntoutuksen osallistuvat omaiset. Kuntoutusrahan omavastuu aikaa ei ole vanhemmalla, joka osallistuu lapsensa kuntoutukseen.

Joissain tilanteissa kuntoutusrahaa kannattaa hakea etukäteen. Takautuvasti sitä voi hakea enintään neljä kuukautta. Kuntoutusrahaa voi hakea verkossa osoitteessa www.kela.fi/asiointi tai toimittamalla hakemuksen KU112 ja tarvittavat liitteet Kelan toimistoon.

Lisätietoja www.kela.fi/kuntoutusraha.

6.3.2 Nuoren kuntoutusraha 16–19-vuotiaalle

Nuoren kuntoutusrahaa voidaan maksaa 16–19-vuotiaille vammaiselle nuorelle. Edellytyksenä on, että vamma heikentää oleellisesti nuoren mahdollisuuksia valita ammatin ja työ. Lisäksi nuoren on tarvittava opiskelussa erityisiä tukitoimia, joita voivat olla esimerkiksi kunnan myöntämä henkilökohmainen apu tai Kelan ammatillisena kuntoutuksena opiskeluun myöntämät apuvälineet.

Opiskelun tavoitteena on oltava työelämä. Työn ei tarvitse olla kokopäiväistä, vaan oleellista on, että sen avulla on mahdollista hankkia lisätuloja. Nuoren kuntoutusrahaa ei makseta, jos opiskelun tavoitteena on vain arjen asioiden oppiminen.

Hakemukseen liitetään henkilökohtainen opiskelu- ja kuntoutumissuunnitelma. Sen laatii kotikunta yhdessä nuoren, hänen huoltajiensa ja tarvittaessa muiden asiantuntijoiden (esimerkiksi oppimis- ja ohjauskeskus Valterin Onervan toimipisteen tai keskussairaalan kuntoutusohjaajan) kanssa. Suunnitelmassa on oltava arviot opiskelun tavoitteista, vamman vaikutuksesta opiskelu- ja työllistymismahdollisuuksiin sekä suunnitelmat opiskelujen toteutumisesta ja tarvittavista tukitoimista. Liitteenä on olta-

va lääkärinlausunto B, josta käy ilmi, miten terveydentila vaikuttaa työkykyyn ja ammatinvalintaan.

Opiskelemassa oleva nuori voi saada nuoren kuntoutusrahaa heti täytettyään 16 vuotta. Sitä voi saada myös peruskouluun. Jos nuori opiskelee täyttäessään 20 vuotta, hän voi saada nuoren kuntoutusrahaa käynnissä olevien opintojen loppuun (tutkintovaatimusten mukainen opiskeluaika).

Nuoren kuntoutusraha on verotettavaa tuloa ja maksetaan myös opiskelun loma-ajalta. Takautuvasti sitä voi saada neljä kuukautta. Nuoren kuntoutusrahaa haetaan verkossa www.kela.fi/asiointi tai toimittamalla hakemus KU111, henkilökohtainen opiskelu- ja kuntoutumissuunnitelma, lääkärinlausunto B ja muut mahdolliset liitteet Kelan toimistoon.

Lisätietoja
www.kela.fi/nuoren-kuntoutusraha.

6.3.3 Työeläkelaitosten kuntoutusraha

Työeläkelaitokset maksavat kuntoutusrahaa aktiivisen ammatillisen kuntoutuksen ajalta. Kuntoutusrahan suuruus on sama kuin hakijan laskennallinen työkyvyttömyyseläke korotettuna 33 prosentilla. Osa-kuntoutusrahaa (50 % kuntoutusrahasta) voidaan maksaa henkilölle, joka tekee osittain ansiotyötä ammatillisen kuntoutuksen rinnalla.

Kuntoutuskorotus maksetaan työkyvyttömyyseläkkeellä tai kuntoutustuella oleville henkilöille kuntoutuksen ajalta. Korotus on 33 prosenttia maksussa olevien eläkkeiden

määrästä. Jos osatyökyvyttömyyseläke maksetaan kuntoutuksen ajalta täyden työkyvyttömyyseläkkeen suuruisena, kuntoutuskorotus lasketaan täyden eläkkeen määrästä.

Kuntoutujalle voidaan maksaa harkinnanvaraista kuntoutusavustusta muutamia kuukausia ennen kuntoutukseen pääsyä, ellei kuntoutujalla ole muuta tuloa sinä aikana.

Työeläkelaitoksesta voi kysyä muiden kuntoutuksista aiheutuvien kulujen, esimerkiksi matka- ja opiskelukulujen, korvaamisesta. Yrittäjille ja ammatinharjoittajille voidaan maksaa elinkeinotukea, joka on korotonta tai tavanomaisen korkotason alittavaa lainaa tai avustusta.

6.3.4 Kuntoutusmatkoista saa Kelan matkakorvausta

Kela korvaa kuntoutuksesta aiheutuneita matkakustannuksia. Kelan kuntoutukseen tehty matka korvataan kuntoutuspäätöksen perusteella, hakemus riittää, liitteitä ei tarvita. Katso luku 9.8.

Kela korvaa matkat myös järjestöjen toteuttamille sopeutumisvalmennuskursseille, jos

1. kurssille on hakeuduttu lääkärin läheteellä, jossa on lääkärin suositus kurssille hakeutumisesta
2. kurssiohjelmassa on lääkärin tai sairausvakuutuslaissa tarkoitetun muun terveydenhuollon ammattihenkilön antamaa hoitoa, tutkimusta tai hoidon opastusta
3. matkakorvaushakemuksen liitteenä tulee olla kurssiohjelma ja osallistumistodistus, jossa on kurssin järjestäjän merkintä siitä, kenen lääkärin läheteeseen sopeutumisvalmennuskurssi perustui ja kopio kuntoutuspäätöksestä.

7 Helpotusta arkeen

Hyvä valaistus ja kontrastit auttavat näkemistä. Heikosti näkevät henkilöt tarvitsevat suurentavien apuvälineiden lisäksi selkeän ympäristön ja hyvän valaistuksen, jotta he pystyvät käyttämään jäljellä olevaa näköään. Käsitys tilojen koosta, muodosta ja ka-

lustuksesta muodostuu kontrasti- ja värierojen perusteella, jotka hyvällä valaistuksella saadaan esiin. Hyvät valaistusolosuhteet mahdollistavat jäljellä olevan näkökyvyn tehokkaan käytön. Lisätietoja www.nkl.fi/koti.

Värilliset astiat, leikkuulaudat ja kodintekstiilit ovat loistavia apuvälineitä.

Ruisleipäviipale erottuu valkoiselta lautaselta.

Maito kannattaa kaataa tummaan lasiin, kahvi vaaleaan kuppiin.

7.1 Mistä apua lukemiseen ja kirjoittamiseen?

7.1.1 Näkemisen apuvälineet

Suurennuksen tarve on aina yksilöllistä. Suurennuslaseja on lisäksi eri käyttötarkoituksiin. Esimerkiksi television katselulasit voivat helpottaa ohjelmien seuraamista, kun lasit suurentavat kuvan ja tekstin. Pienikokoisen kiikarin voi kuljettaa helposti mukana. Se auttaa näkemään esimerkiksi katu- kyltit ja bussien numerotaulut.

Elektronisella suurennuslaitteella voi säätää suurennuksen lisäksi taustan ja tekstin väriä. Suurennusteho on moninkertainen suurennuslaseihin verrattuna. Valikoimissa on

sekä pöytämalleja (luku-TV) että pienikokoisia, kevyitä kannettavia malleja.

Pöytämallin avulla voi kirjoittaa käsin tai tehdä muuta tarkkuutta vaativaa työtä. Joihinkin malleihin voi liittää taulukameran, jolloin taululla olevaa aineistoa voidaan katsella omalta näytöltä sopivan kokoiseksi suurennettuna. Tämä helpottaa erityisesti näkövammaisia koululaisia ja opiskelijoita.

Kannattaa selvittää, onko mahdollista saada käyttöönsä suurennuslaseja keskussairaalaan maksutta. Apuvälineiden hankinnasta tarkemmin luvussa 8.

7.1.2 Luetus®-palvelu lehtien lukemiseen

Tutusta lehdestä ei tarvitse luopua näön heikentyessä. Mobiililaitteella, tietokoneella tai helppokäyttöisellä Daisy-soittimella voi kuunnella muun muassa kymmeniä sanoma- ja aikakauslehtiä. Luetus®-verkkopalvelussa on myös tuhansia kirjoja ja erilaisia oppaita, kuten radio- ja tv-ohjelmat sekä tietoa lääkkeistä. Näkövammaisten liitto tarjoaa palvelun yhteistyössä lehtikustantajien kanssa.

Luetus-palvelu on asiakkaalle maksuton. Sen asiakkaaksi pääsee, jos näkövammaisen haaita-aste on vähintään 50 prosenttia. Luetus-palvelun hakulomake ja lisätietoja palvelusta www.nkl.fi/luetus, it-neuvonta@nkl.fi ja p. 09 3960 4000. Jos hakijalla ei ole näkövammaiskorttia, hakemuksen liitteeksi tarvitaan lääkärintodistus näkövammaisen haaita-asteesta.

7.1.3 Äänilehdet

Äänilehtiä voi kuunnella helppokäyttöisillä Daisy-soittimilla sekä useimmilla tietokoneilla ja mobiililaitteilla. Näkövammaisen henkilö voi tarvittaessa lainata Näkövammaisten liitosta Daisy-soittimen. Suurin osa äänilehtipalveluista sekä Daisy-soittimen lainaus ovat asiakkaalle maksuttomia.

Lisätietoja äänilehtipalveluista saa näkövammaisten alueyhdistyksistä tai liitosta p. 09 396 041 sekä verkkosivuilta www.nkl.fi/lukeminen. Näkövammaisten liiton julkaisuhausta www.nkl.fi/luettavaa voit tarkistaa, miten ja millä laitteilla eri lehdet ovat kuunneltavissa.

7.1.4 Celian äänikirjapalvelu

(Laki näkövammaisten kirjastosta)

Celian kirjoja voivat käyttää kaikki, joille tavallisen kirjan lukeminen on sairauden, vamman tai vastaavan syyn vuoksi vaikeaa. Voit liittyä Celian äänikirjapalvelun käyttäjäksi kirjastossa tai koulussa. Palvelu on maksuton.

Vuosittain Celia tuottaa ääni- ja pistekirjoiksi noin 30 % kaikesta Suomessa julkaistusta kauno- ja tietokirjallisuudesta. Tällä hetkellä valikoimassa on noin 45 000 eri äänikirjaa, joita voi kuunnella suoraan verkosta tai lainata CD-levyllä.

Celia tarjoaa myös oppimateriaalia saavutettavassa muodossa peruskouluun, lukioon ja ammatillisiin opintoihin sekä kurssikirjoja korkeakouluihin. Äänikirjojen lisäksi valikoimaan kuuluu pistekirjoja sekä näkö- ja monivammaisille lapsille tarkoitettuja kottelukirjoja.

Lisätietoja www.celia.fi, palvelut@celia.fi ja p. 0295 333 050.

7.1.5 Pistekirjoitus

Pistekirjoitus on kohokirjoitusjärjestelmä, joka on perustaltaan samanlainen kaikkialla maailmassa.

Pistekirjoitustaito on välttämätöntä sokeille ja vaikeasti heikkonäköisille, koska vain lukemalla oppii oikeinkirjoituksen. Kirjoitus- ja lukutaito ovat tarpeellisia myös muistiinpanojen tekemiseen ja tavaroiden merkitsemiseen.

Pistekirjoitus- ja kohomerkinnät julkisissa tiloissa auttavat näkövammaisia ihmisiä liikkumisessa ja asioinnissa. Lisäksi muun muassa lääkepakkauksista löytyy pistekirjoituksella lääkkeen nimi ja vahvuus.

Pistekirjoitusta voi opiskella seuraavin tavoin:

- Näkövammaisten liiton Kuntoutus-Iiriksen yksilöllisessä kuntoutuksessa.
- Yksilöllisesti erikseen nimetyn ohjaajan kanssa. Maksusitoumusta pistekirjoituksen opiskeluun voi hakea oman kunnan vammaispalveluista.
- Joissakin Näkövammaisten liiton alueyhdistyksistä kokoontuu pistekirjoituksen opintopiiri. Lisätietoja yhdistyksistä.

Näkövammaisten liitto järjestää pistekirjoituskursseja myös näkeville henkilöille. Lisäksi myynnissä on näkeville ja heikkonäköisille tarkoitettu pistekirjoituksen itseopiskelumateriaali Pistele menemään. Lisätietoja www.nkl.fi/pistekirjoitus sekä Näkövammaisten liiton koulutussuunnittelijalta p. 09 396 041.

7.1.6 TV-ohjelmien äänitekstitys

Jos et ehdi tai voi lukea tv-tekstityksiä heikentyneen näkökyvyn takia, voit kuunnella joidenkin tv-kanavien tekstityksen koneäänellä. Ohjelman omat äänet kuuluvat taustalla. Äänitekstityksen saa kuuluviin valitsemalla television ääniasetuksista ensisijaiseksi kieleksi hollannin kielen.

Äänitekstitys on tv-kanavien palvelu, jonka voi ottaa käyttöön ilman lisälaitteita tai -ohjelmia. Yle, MTV3 ja Nelonen äänitekstittivät kaikki vieraskieliset tv-ohjelmat lukuun ottamatta musiikki- ja ajankohtaisohjelmia sekä uutisia. YLE Areenassa tekstitystä voi kuunnella myös Applen mobiililaitteissa VoiceOver-ruudunlukuhjelman avulla.

7.1.7 118-numeropalvelu

Näkövammaisen, jonka haitta-aste on vähintään 50 prosenttia, on oikeutettu kohutuuhintaiseen 118-numeropalveluun (hinta 0,67 e/puhelu).

Palvelun käyttäjäksi voi ilmoittautua Näkövammaisten liiton järjestöpalveluihin puh. 09 3960 4656 (ti-to klo 9–15) tai omaan alueyhdistykseen kertomalla paitsi nimensä, myös puhelinnumerosa, josta palvelua käyttää. Yhdistykseen kuulumattomat henkilöt toimittavat silmälääkärintodistuksen haitta-asteineen Näkövammaisten liiton järjestöpalveluun.

7.1.8 Lukupalvelu toimii vapaaehtoisvoimin

Näkövammaisten liiton lukupalvelussa tuotetaan vapaaehtoisten voimin näkövammaisille asiakkaille Daisy-äänitteeksi sel-

laista materiaalia, jota muut tahot eivät tuota. Asiakas voi toimittaa luettavaksi tarvitsemaansa aineistoa, esim. lehtiartikkeleita, omakustanteita ja harrastuksiin ja opiskeluun liittyviä materiaaleja. Lukupalvelun asiakkaaksi pääsee, jos näkövammaisen haitta-aste on vähintään 50 prosenttia. Palvelu on maksuton lukuun ottamatta luettavan aineiston lähetyskuluja lukupalveluun. Luku-tilaukset p. 09 3960 4681 ma–pe klo 10–14 tai lukupalvelu@nkl.fi.

7.2 Mistä apua liikkumiseen?

(Terveystieteiden tutkimuskeskus, sosiaali- ja terveysministeriön asetus lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutuksesta, vammaispalvelulaki, Maa- ja metsätalousministeriön asetus ilmoitettujen elintarvikehuoneistojen elintarvikehygieniasta)

Katso vaikeavammaisten kuljetuspalvelu luku 4.1.1.

7.2.1 Valkoinen keppi liikkumisen apuvälineenä

Näkövammaisen tarvitsee liikkumistaidon ohjausta oppiakseen valkoisen kepin tehokkaan käytön ja saadaakseen rohkeutta liikkumiseen. Valkoisella kepillä hän pystyy havaitsemaan reitillä olevat tasoerot kuten portaat tai kuopat sekä löytämään jalkakäytävän tai tien reunat.

Kepin valkoinen väri on viesti näkövammaiselle. Valkoinen keppi voi olla myös tuki- tai kävelykeppi.

Valkoiset kepit ovat maksuttomia lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineitä. Näkövam-

maiset saavat ne käyttöönsä joko keskussairaalaista tai terveystaloksesta.

7.2.2 Liikkumistaidon ohjaus

Liikkumistaidon ohjauksen tarkoitus on, että näkövammaisen henkilö oppii liikkumaan mahdollisimman itsenäisesti ja turvallisesti hänelle tärkeissä toimintaympäristöissä käyttäen eri aisteja ja liikkumisen apuvälineitä.

Ohjaus käsittää tarpeen mukaan liikkumisen perustaitojen harjoittelun, valkoisen kepin ja muiden liikkumisen apuvälineiden käytön. Lisäksi harjoitellaan liikkumista tarvittavilla arjen reiteillä ja erilaisissa ympäristöissä. Liikkumistaidon ohjausta annetaan yksilöllisenä ohjauksena arkiympäristössä, kuntoutusjaksoilla ja näkövammaisten oppilaitoksissa.

Liikkumistaidon ohjausta voi hakea keskussairaalan näkövammaisten kuntoutusohjaajilta tai kunnan vammaispalveluista. Lisätietoja keskussairaaloiden kuntoutusohjaajilta (katso luku 17), Näkövammaisten liiton oikeuksienvalvonnan asiantuntijoilta sekä Kuntoutus-liriksestä p. 09 396 041.

7.2.3 Navigaattorit ja mobiilisovellukset liikkumisen tukena

Paikannustekniikka auttaa näkövammaisen henkilön liikkumista helpottamalla kohteiden ja reittien löytämistä. Paikannustekniikan käyttö liikkumisen tukena edellyttää hyvää, itsenäistä liikkumistaitoa. Älypuhelimella käytettävät paikannus- ja navigointisovellukset ilmoittavat käyttäjän sijainnin sekä kohteen suunnan ja etäisyyden puheella.

BlindSquare on iPhonessa ja iPadissa toimiva sovellus, joka ilmoittaa nykyisen sijainnin katuverkostossa sekä etäisyyden ja suunnan lähiympäristön kohteisiin tai käyttäjän tallentamiin paikkoihin. Rannetutka Sunu Band on näkövammaisille kehitetty laite navigointiin ja ympäristön hahmottamiseen (lisätietoja Aviris, p. 09 3960 4700).

7.2.4 Opaskoira

Opaskoira on sokeiden tai vaikeasti heikkonäköisten lääkinnällisen kuntoutuksen apuväline, jonka kustannuksista vastaa keskussairaala. Kun opaskoira on valjaissa, se on töissä. Jotta yhteistyö näkövammaisen ja koiran välillä onnistuu, koira tarvitsee työrauhan. Opaskoiran saa ottaa mukaansa esimerkiksi elintarvikeliikkeisiin, kahviloihin, ravintoloihin ja yleisötapauhtumiin. Lisätietoja keskussairaalan kuntoutusohjaajalta, katso luku 17.

Näkövammaisten liiton kannanotto opaskoiran käyttäjän oikeuksista osoitteessa www.nkl.fi/fi/etusivu/ajankohtaista/lausunto/kannanotot/opaskoiran-kayttajan-oikeudet.

7.3 Tietokoneet ja puhelimet

7.3.1 Tietokoneen mukauttaminen heikkonäköiselle käyttäjälle

Heikkonäköiselle käyttäjälle riittää usein näytön värien ja fonttien sekä hiiren asetuksen muokkaaminen näkötilanteen mukaan. Joskus apua on myös tavallista suuremmasta näytöstä. Näytön varrella voi lisäksi säätää näytön etäisyyden, korkeuden ja kallistuskulman sellaiseksi, että työasento säilyy

hyvänä. Jos asetusten mukauttaminen ei riitä, tarvitaan apuvälineeksi suurennus- tai ruudunlukuohjelma.

7.3.2 Suurennusominaisuudet ja -ohjelmat tietokoneissa

Windows-ympäristön suurennuslasi ja Applen tietokoneiden käyttöjärjestelmän suurennusominaisuus tarjoavat perustason suurennustoiminnot. Lisäksi joidenkin hiirien ohjelmistoihin sisältyy suurennuslasisitoimintoja. Nämä ratkaisut eivät sovi kaikille heikkonäköisille tai vaativampiin käyttökohteisiin. Edistyneempiä suurennusohjelmia myyvät apuvälinetoimittajat. Jotkut suurennusohjelmat sisältävät myös puhtuen, joka ei kuitenkaan ole yhtä laaja kuin ruudunlukuohjelmassa.

7.3.3 Tietokoneiden ruudunlukuohjelmat ja koneäänet

Puhesyntetisaattori muuntaa näytöllä olevan tekstin koneääneksi eli synteettiseksi puheeksi. Puhesyntetisaattori tarvitsee toimiakseen ruudunlukuohjelman, joka tulkitsee tietokoneen näytöllä olevan tekstin ja välittää sen edelleen puhesyntetisaattorille tai pistenäytölle. Katso luku 7.3.4.

Ruudunlukuohjelma toistaa tarvittaessa kirjoitettaessa merkin tai sanan. Valmiin tekstin lukeminen voi tapahtua rivi, lause tai kappale kerrallaan tai koko teksti automaattisesti.

Saatavana on sekä maksuttomia että maksullisia eri kielisiä koneääniä ja ruudunlukuohjelmia. Tunnetuin maksuton ruudunlukuohjelma Windows-ympäristöön on NVDA, jonka suomenkielisen version voi ladata osoitteesta www.nvaccess.org. NVDA:n mu-

kana tulee myös maksuton suomenkielinen eSpeak-puhesyntetisaattori. Applen MacOS -ympäristö sisältää VoiceOver-ruudunlukuohjelman ja suomenkielisen koneäänen.

7.3.4 Tietokoneen lisälaitteet

Skannerin ja tekstin tunnistusohjelman avulla voi muuntaa painettua tekstiä sähköiseen muotoon. Skannattua tekstiä voi lukea ja muokata tekstinkäsittelyohjelmalla. Käsien kirjoitettua tekstiä ei voi muuntaa puhutuksi tekstiksi.

Pistenäyttö on tietokoneeseen tai mobiililaitteeseen liitettävä lisälaitte, jonka näyttöriviltä voi lukea pistekirjoituksena näytön sisältöä. Pistenäyttöä ohjataan sen omilla näppäimillä tai tietokoneen näppäimistöllä. Joissakin pistenäytöissä on myös pistekirjoitusnäppäimistö tekstin kirjoittamiseen.

Pistetulostimella voi tulostaa tekstinkäsittelyohjelmalla kirjoitetun tekstin pistekirjoitukseksi.

7.3.5 Mobiililaitteen käyttö näkövammaisena

Applen mobiililaitteiden (iPhone, iPad ja jotkut iPod Touch -laitteet) yhteinen iOS-käyttöjärjestelmä sisältää suurennusominaisuuden sekä VoiceOver-ruudunlukuohjelman ja sen käyttämät koneäänet. Myös Android-laitteet (muun muassa Samsung Galaxy -puhelimet ja -taulutietokoneet) sisältävät maksuttoman suurennusominaisuuden, TalkBack-ruudunlukuohjelman ja koneäänen.

Suurennusominaisuus ei vaikuta laitteen ohjauksen kosketuseleisiin, mutta sen si-

jaan ruudunlukuohjelmaa käytettäessä kosketuseleet ovat erilaiset.

Erillinen näppäimistö helpottaa kirjoittamista mobiililaitteella. Myös langattomat kuulokkeet antavat lisää vapautta laitteen käyttöön. Jotkut pistenäytöt voidaan liittää Applen mobiililaitteisiin ja Android-laitteisiin.

Markkinoilla on lukuisia näkövammaisille käyttäjille kehitettyjä maksuttomia ja maksullisia mobiilisovelluksia, jotka esimerkiksi tukevat itsenäistä liikkumista, muuntavat painetun tekstin puheeksi (tekstintunnistus, OCR) sekä toistavat ääni- ja e-kirjoja.

7.3.6 Ohjausta ja apua tieto- ja viestintätekniikkaan

Apuvälineen myöntänyt taho vastaa sen käytön opastuksen järjestämisestä, katso luku 8. Kuntoutus-Iiruksen ict-ohjaus tarjoaa tieto- ja viestintätekniikan yksilöllistä ohjausta Iiris-keskuksessa, asiakkaan työtai opiskelupaikassa tai kotona.

Useimmissa näkövammaisten alueyhdistyksissä toimivat tietotukipalvelut tarjoavat tieto- ja viestintätekniikan ohjausta yksilöllisesti ja pienryhmissä sekä lähitukea. Lisäksi yhdistykset järjestävät toiminta-alueellaan laitteiden ja palveluiden esittelyjä. Tietotukipalveluiden yhteystiedot löytyvät osoitteesta www.nkl.fi/tietotuki.

Lisätietoja näkövammaisten tieto- ja viestintätekniikan käytöstä ja hankinnasta antaa Näkövammaisten liiton IT-neuvonta it-neuvonta@nkl.fi, p. 09 3960 4000.

ICT-apuvälinekartoitus katso luku 6.1.

7.4 Vapaaehtoinen apu

Vapaaehtoista apua on saatavilla esimerkiksi lukuapuun, asiointiin, ulkoiluun ja harrastuksiin.

Vapaaehtoista apua tarjoavat seurakunnat, yhdistykset ja järjestöt kuten SPR, Martat, 4H ja Leijonat. Saatavuus vaihtelee paikkakunnittain.

Vapaaehtoiseksi haluava voi myös tarjota omaa panostaan vapaaehtoistoimintaan. Lisätietoja näkövammaisten alueyhdistyksiltä sekä seurakunnilta, kuntien sosiaalitoimesta ja muilta järjestöiltä.

7.5 Vertaistuki

Mikäli näkövammaisen kaipaa mielekästä toimintaa arkeensa ja haluaa olla tukena toiselle vammautuneelle, näkövammaisten alue- ja paikallisyhdistykset tarjoavat monenlaisia vertaistoiminnan muotoja, kuten mahdollisuuden toimia erilaisten kerhojen tai ryhmien vetäjänä tai vertaistojena. Lisätietoja saa oman alueen yhdistykseltä (katso luku 16).

Näkövammaisten keskustelukanavat ovat Näkövammaisten liiton tarjoama sähköinen alusta näkövammaisten ihmisten vertaistukeen ja tiedottamiseen. Palvelu koostuu eri aihepiirejä käsittelevistä keskustelukanavista. Lisätietoja www.nkl.fi/keskustelukanavat.

8 Mistä apuvälineitä haetaan?

(Laki ja asetus Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuuksista, asetus lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutuksesta, terveydenhuoltolaki, vammaispalvelulaki, työtapaturma- ja ammattitautilaki, laki liikennevakuutuslain perusteella korvattavasta kuntoutuksesta, sotilasvammalaki, potilasvahinkolaki, laki julkisesta työvoimasta ja yrityspalvelusta, perusopetuslaki, laki ammatillisesta koulutuksesta, yhdenvertaisuuslaki)

8.1 Miten apuvälineitä haetaan?

Näkövammaisen henkilön apuvälineen hankinta käynnistyy useimmiten ottamalla yhteyttä keskussairaalan näkövammaisten kuntoutusohjaajaan (katso luku 17) tai silmälääkäriin.

Julkisessa terveydenhuollossa apuvälinepalveluihin oikeutettuna näkövammaisena pidetään henkilöä, jonka paremman silmän näöntarkkuus on parhaalla toteutettavissa olevalla lasikorjauksella vähemmän kuin 0.3 tai molempien silmien yhteisen näkökentän halkaisija on pienempi kuin 60 astetta tai näkökyky on muusta syystä heikentynyt siten, että haitta-aste on vähintään 50 prosenttia.

Kannattaa selvittää, onko mahdollista saada näkövamman vuoksi tarvitsemaansa apuvälinettä julkiselta sektorilta. Terveyskeskukset tai keskussairaalat eivät myönnä esimerkiksi isonumeroista tai puhuvaa kelloa tai muita arjessa tarpeellisia tuotteita, kuten langanpujotinta.

Apuvälineitä voi ostaa esimerkiksi apuvälinemyymälöistä.

Aviris palvelee koko maata
www.aviris.fi, p. 09 3960 4700.

8.2 Apuvälineitä myöntävät tahot

Keskussairaalat ja terveyskeskukset huolehtivat lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden järjestämisestä näkövammaisille. Näitä apuvälineitä ovat esimerkiksi suurennuslasit, elektroniset suurennuslaitteet, valkoinen keppi, tietotekniset apuvälineet, sanelukoneet sekä opaskoira.

Kela korvaa työssä tai ammatillisessa koulutuksessa tarvittavat vaativat ja kalliit apuvälineet, kuten elektroniset suurennuslaitteet sekä tietotekniset apuvälineet. Apuvälinetarve selvitetään yleensä apuvälinekartoituksessa Näkövammaisten liitossa (katso luku 6.1).

Kunnan sosiaalitoimen kautta voidaan korvata tai antaa käyttöön päivittäisissä toiminnoissa tarvittavia välineitä, koneita ja laitteita, jotka ovat muita kuin lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineitä. Korvauksen voi saada, jos tarvitsee apuvälinettä liikkumisessa, viestinnässä, henkilökohtaisessa suoriutu-

misessa kotona tai vapaa-ajan toiminnassa. Korvaus on yleensä puolet välineen hankintahinnasta. Katso luku 4.2.2.

Työ- ja elinkeinotoimisto eli TE-toimisto voi myöntää vajaakuntoisen henkilön työolosuhteiden järjestelytukea työnantajalle, esimerkiksi työkoneiden hankkimiseen tai työpaikan muutostöihin. Työntekijä voi ottaa apuvälineasioissa yhteyttä työterveyshuoltoon.

Opetustoimi. Vammaisella oppilaalla on oikeus saada maksutta koulunkäynnin apuvälineet. Koulu on velvollinen järjestämään koulu- ja luokkakokoiset apuvälineet. Näitä ovat esimerkiksi kohopulpetti, kohotaso, lisävalo, kääntyvä tuoli tai pistekirjoitusko- ne avustajan oppimateriaalin valmistamista varten. Oppilaan apuvälineasioissa auttavat keskussairaaloiden kuntoutusohjaajat sekä Oppimis- ja ohjauskeskus Valterin ohjaavat opettajat.

Vakuutusyhtiöt korvaavat työtapaturman, ammattitaudin tai liikennevahingon aiheuttaman näkövammaisuuden vuoksi tarpeellisia apuvälineitä.

Valtiokonttori korvaa sotainvalideille ja veteraaneille ne apuvälineet, joiden tarve johtuu sotilastapaturmasta tai -vammasta.

Potilasvakuutuskeskus korvaa sellaiset apuvälineet, joiden tarve on syntynyt terveydenhoidon yhteydessä aiheutuneesta henkilövahingosta.

Näkövammaisten liitto lainaa Daisy-soittimen äänikirjojen ja äänilehtien kuunteluun, p. 09 3960 4040, daisy@nkl.fi.

Sosiaali- ja terveysministeriön opaskirja Valtakunnalliset lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutusperusteet. Opas apuvälinetyötä tekeville ammattilaisille ja ohjeita asiakkaille. Oppaassa mukana myös näkövammaisen apuvälineet.

9 Taloudelliset tuet

9.1 Vammaistuki lapselle

(Vammaisetuslaki ja -asetus)

Kela voi myöntää alle 16-vuotiaan vammaistukea, jos lapsi tarvitsee asianmukaisesti todetun sairauden tai vamman vuoksi säännöllistä hoitoa, huolenpitoa ja kuntoutusta. Hoidon ja huolenpidon tarpeen tulee olla ta-

vanomaista suurempaa verrattuna ikätovereihin ja kestää vähintään 6 kuukautta. Tukea ei myönnetä yksinomaan kustannusten perusteella.

Tuki voidaan myöntää määräajaksi tai siihen asti, kun lapsi täyttää 16 vuotta. Kela ratkaisee tuen määrän sen mukaan, kuinka paljon hoitoa, huolenpitoa ja kuntoutusta lap-

si tarvitsee. Eriyiskustannukset voivat korottaa perustuen korotetuksi tueksi (katso luku 9.4).

Tuen määrät vuonna 2020:

Perustuki 93,05 €/kk. Kun lapsen vammasta tai sairaudesta aiheutuva hoidontarve on viikoittaista.

Korotettu tuki 217,13 €/kk. Kun lapsen vammasta tai sairaudesta aiheutuva hoidontarve on vaativaa tai päivittäin aikaa vievää.

Ylin tuki 421,03 €/kk. Kun lapsen vammasta tai sairaudesta aiheutuva hoito on ympärivuorokautista.

Ylimpään vammaistukeen on oikeus vaikeasti kuulonäkövammaisilla ja kuurosokeilla lapsilla sekä alle 4-vuotiailla sokeilla lapsilla.

Tukea haetaan Kelasta sitä varten laaditulla lomakkeella. Myöntämisedellytysten arvioimiseksi hakemuksen täyttäminen huolellisesti kaikilta osin on tärkeää. Hakemukseen liitetään lääkärinlausunto C tai muu lääketieteellinen selvitys, josta ilmenee samat tiedot. Alle 16-vuotiaan vammaistukea ei voi hakea verkossa. Kun tukeen haetaan korotusta, hakemukseen on liitettävä uusi lääkärintodistus tai muu selvitys, jonka perusteella korotusta haetaan. Vammaistuen saaminen ei riipu vanhempien tai lapsen tuloista tai varallisuudesta. Jos lapsi saa saman sairauden tai vamman perusteella lakisääteiseen tapaturmavakuutukseen tai liikennevakuutusta koskevaan lainsäädäntöön perustuvaa hoitotukea tai haittalisää taikka ulkomailta vammaistukea vastaavaa etuutta, ne vähennetään vammaistuen määrästä. Muut etuudet tai kor-

vaukset eivät estä tuen saamista. Tukea voidaan maksaa myös lapselle, joka on laitoshoidossa. Vammaistuki on verotonta tuloa.

9.2 Vammaistuki aikuiselle

(Vammaisetuslaki ja -asetus)

16 vuotta täyttäneen vammaistuen tarkoitus on helpottaa selviytymistä jokapäiväisessä elämässä, työssä ja opiskelussa. Se on tarkoitettu taloudelliseksi tueksi, kun sairaus tai vamma aiheuttaa haittaa, avuntarvetta, ohjauksen ja valvonnan tarvetta. Eriyiskustannukset voivat korottaa perustuen korotetuksi tueksi (katso luku 9.4).

Tuen saaminen edellyttää, että hakijan toimintakyvyn heikkeneminen kestää vähintään vuoden ajan. Toimintakyvyn katsotaan heikentyneen silloin, kun sairaus tai vamma heikentää kykyä huolehtia itsestään, selviytyä välttämättömistä kotitaloustöistä tai selviytyä työ- ja opiskelutehtävistä. Lisäksi edellytetään, että henkilön sairaudesta tai vammasta aiheutuu haittaa, avuntarvetta tai ohjauksen ja valvonnan tarvetta.

Tukea ei voida myöntää, jos henkilö saa esimerkiksi

- kansaneläke- tai työeläkelakien mukaista työkyvyttömyyseläkettä, kuntoutustukea, yksilöllistä varhaiseläkettä, vanhuuseläkettä tai varhennettua vanhuuseläkettä
- takuueläkettä
- kuntoutustukea tai vastaavaa etuutta ulkomailta
- täyden työkyvyttömyyden perusteella maksettavaa lakisääteisen tapaturmavakuutuksen, liikennevakuutusta koskevien eri lakien tai sotilasvammalain mukaista

jatkuvaa tapaturmaeläkettä, elinkorkoa tai työkyvyttömyyseläkettä

- sellaista ansionmenetykskorvausta, jota maksetaan, kun liikennevahingon sattumisesta on kulunut vuosi.

Vammaistukea voidaan myöntää takautuvasti enintään kuudelta kuukaudelta. Tukea voidaan maksaa myös niille henkilöille, jotka ovat laitoshoidossa. Vammaistukea maksetaan yleensä vain Suomen sosiaaliturvaan kuuluvalla henkilölle. Ulkomailta Suomeen muuttaneelle henkilölle vammaistukea voidaan myöntää pääsääntöisesti vasta, kun henkilö on asunut Suomessa kolme vuotta. Tosiasialliseen Suomessa asumiseen rinnastetaan Suomen sosiaaliturvaan kuulumisen sekä asuminen EU- tai ETA-maassa tai Sveitsissä.

Tuen määrät vuonna 2020:

Perustuki 93,05 €/kk. Kun vammasta tai sairaudesta aiheutuu olennaista haittaa.

Korotettu tuki 217,13 €/kk. Kun vammasta tai sairaudesta aiheutuu huomattavaa haittaa tai henkilö tarvitsee henkilökohtaisissa toiminnoissaan säännöllisesti viikoittain toisen henkilön apua, ohjausta tai valvontaa. Avuntarve vain kotitaloustöissä tai asioinnissa ei riitä tuen saamiseen.

Ylin tuki 421,03 €/kk. Henkilölle, joka on vaikeasti vammaisen tai joka tarvitsee monissa henkilökohtaisissa toiminnoissaan joka päivä aikaa vievää toisen henkilön apua, ohjausta tai valvontaa tai kun sairaudesta, viasta tai vammasta aiheutuu huomattavassa määrin säännöllistä ohjauksen ja valvonnan tarvetta.

Hakemuslomakkeeseen on kirjattava mahdollisimman tarkoin oma avun tarve ja erityiskustannukset ja liitettävä lääkärinlausunto C tai muu lääketieteellinen selvitys terveydentilasta. Lääkärinlausunto pitää olla alle puoli vuotta vanha. Erityiskustannuksia ovat esimerkiksi sairaanhoito- ja lääkekulut sekä kotipalvelun ja kotisairaanhoidon kustannukset (katso luku 9.4). Näkövammaisen erityiskustannusten ja avuntarpeen osoittamisesta lisätietoa saa Näkövammaisten liiton oikeuksienvalvonnan asiantuntijoilta (katso luku 15).

16 vuotta täyttäneen vammaistuen osalta sokeat henkilöt ovat oikeutettuja ylimpään tukeen. Sokeana pidetään henkilöä, jolta puuttuu suuntausnäkö ja joka ei siten voi näkönsä heikkouden vuoksi liikkua kuin tutussa ympäristössä. Suuntausnäkö puuttuu yleensä, jos näkökyky on 0.04 tai vähemmän tai näkökenttä on supistunut josta puolelta alle 10 asteeseen tai näitä vastaavissa tilanteissa.

Henkilölle, joka on jättänyt varsinaisen työkyvyttömyyseläkkeensä lepäämään, voidaan maksaa palkan lisäksi ylimmän vammaistuen suuruista tukea, jos hän sai eläkettä saavan hoitotukea ennen kuin jätti eläkkeen lepäämään. Tämä oikeus ei koske kansaneläkelain 12 pykälän 4 momentin mukaan sokeuden perusteella Kelasta työkyvyttömyyseläkkeitä saavia. Lepäämisajalta maksettavan ylimmän vammaistuen ohella ei voida maksaa muuta vammaistukea tai eläkettä saavan hoitotukea (katso luku 10.7).

9.3 Hoitotuki eläkkeen saajalle

(Vammaisetuslaki ja -asetus)

Hoitotuen avulla Kela tukee pitkäaikaisesti sairaan tai vammaisen eläkkeensaajan selviytymistä jokapäiväisessä elämässä sekä hänen toimintakykynsä ylläpitämistä, kuntoutusta ja hoitoa. Tuki korvaa osin myös sairaudesta tai vammaisuudesta aiheutuvia erityiskustannuksia. Hoitotukeen eivät vaikuta eläkkeensaajan ja hänen perheensä tulot eikä omaisuus. Tukea voidaan maksa myös laitoshoidossa olevalle henkilölle. Hoitotuki on verotonta tuloa.

Eläkettä saavan hoitotukeen on oikeutettu 16 vuotta täyttänyt henkilö, joka saa esimerkiksi

- työkyvyttömyyseläkettä tai kuntoutustukea kansaneläkkeenä tai työeläkkeenä
- vanhuuseläkettä tai varhennettua vanhuuseläkettä kansaneläkkeenä tai työeläkkeenä
- täyteen työkyvyttömyyteen perustuvaa lakisääteisen tapaturmavakuutuksen, liikennevakuutuksen, sotilasvammalain tai sotilastapaturmalain mukaista jatkuvaa eläkettä tai korvausta
- takuueläkettä (katso luku 10.6)
- ulkomailta vastaavia etuuksia.

Hoitotukea ei makseta henkilölle, joka saa osatyökyvyttömyyseläkettä tai osa-aikaeläkettä. Silloin voi olla oikeutettu saamaan 16 vuotta täyttäneen vammaistukea.

Hoitotuki voidaan myöntää, kun eläkkeensaajan toimintakyvyn heikentyminen sairauden tai vamman vuoksi kestää vähintään vuoden ajan ja hänellä on avun tai ohjauksen ja valvonnan tarvetta. Pelkkä avuntarve esimerkiksi kotitaloustöissä tai asioiden

hoidossa ei oikeuta hoitotukeen. Toimintakyvyn heikentyminen ei tarkoita samaa kuin työkyvyn heikentyminen. Erityiskustannukset voivat korottaa perustuen korotetuksi tueksi (katso luku 9.4).

Toimintakyvyn heikentymistä ja avun tarvetta arvioidaan

- henkilökohtaisissa toiminnoissa
- kotitaloustöissä
- asiointissa kodin ulkopuolella
- kommunikaatiossa
- sosiaalisissa taidoissa
- kognitiivisissa toiminnoissa.

Avuntarvetta voidaan katsoa olevan myös, jos

- henkilön on selviydyttävä ilman apua joko apuvälineiden tai oman sinnikkyytensä turvin
- toiminnot kestävät tavallista kauemmin
- toimintoihin liittyy turvallisuusriskejä.

Takautuvasti hoitotuki voidaan myöntää yleensä enintään kuuden kuukauden ajalta. Hoitotukea on aina haettava erikseen vammaistuen päättyessä.

Tuen määrät vuonna 2020:

Perustuki 71,21 €/kk. Edellyttää säännöllistä vähintään viikoittain toistuvaa toisen henkilön apua tai ohjausta ja valvontaa henkilökohtaisissa toiminnoissa. Avuntarve vain kotitaloustöissä ja asiointissa ei oikeuta hoitotukeen.

Korotettu tuki 155,15 €/kk. Edellytyksenä on monissa henkilökohtaisissa toiminnoissa tarvittava päivittäinen aikaa vievä toisen henkilön apu tai huomattava ohjauksen ja valvonnan tarve.

Ylin tuki 328,07 €/kk. Edellyttää yhtämitaista hoidon ja valvonnan tarvetta.

Hakemuslomakkeeseen on kirjattava mahdollisimman tarkoin oma avun tarve ja erityiskustannukset. Näkövammaisen erityiskustannusten ja avuntarpeen osoittamisesta lisätietoa saa Näkövammaisten liiton oikeuksienvalvonnan asiantuntijoilta (katso luku 15).

Eläkettä saavan hoitotuen osalta sokealla henkilöllä on aina oikeus vähintään perustukseen. Sokeuden määritelmä, katso luku 9.2.

Hoitotukihakemukseen on liitettävä lääkärinlausunto C, joka ei saa olla puolta vuotta vanhempi. B-lausuntokin riittää, jos siinä on asian ratkaisemiseksi vaadittavat tiedot.

9.4 Perustukien korottuminen kustannusten vaikutuksesta

Kun perustuen edellytykset täyttyvät ja erityiskustannusten voidaan arvioida nousevan vähintään korotetun tuen määrään, tuki voidaan myöntää korotettuna. Erityiskustannusten osoittamiseen on hyvä varautua pitämällä kirjaa ja tallettamalla kuitit kaikista näkövammaisuuden ja pitkäaikaisten sairauksien aiheuttamista menoista.

Erityiskustannuksina huomioidaan toimintakykyä heikentävästä sairaudesta tai vammasta välittömästi aiheutuvat tarpeelliset, ylimääräiset ja jatkuvat kustannukset siltä osin kuin henkilö vastaa niistä itse.

Erityiskustannuksina voidaan ottaa huomioon:

1. kotipalvelusta, tukipalvelusta ja kotisairaanhoidosta aiheutuvat kustannukset
2. palveluasumisen tai tuetun asumisen hoito- ja hoivakustannukset
3. laitoshoidon ja sairaalahoidon kustannukset (ei pitkäaikaisen laitoshoidon maksuja)
4. lääkärin tai hammaslääkärin antamasta tai määräämästä hoidosta aiheutuvat kustannukset
5. lääkärin määräämän kuntoutuksen kustannukset
6. hoitoon tai kuntoutukseen liittyvät matkakustannukset, jotka ovat aiheutuneet kohtien 4 ja 5 perusteella
7. sairauden hoitoon määrättyjen lääkkeiden, kliinisten ravintovalmisteiden ja perusvoiteiden kustannukset.

9.5 Sairauspäiväraha korvaa ansionmenetystä

(Sairausvakuutuslaki)

Sairauspäiväraha korvaa alle vuoden kestävästä työkyvyttömyyden aiheuttamaa ansionmenetystä.

Kela voi maksaa sairauspäivärahaa, jos työkyvyttömyys on kestänyt yhtäjaksoisesti omavastuuaajan, joka on yleensä sairastumispäivä ja 9 seuraavaa arkipäivää. Jos sairausajalta maksetaan palkkaa, Kela maksaa päivärahan työnantajalle.

Hakemuksen liitteeksi tarvitaan lääkärinlausunto. Sairauspäivärahan määrä lasetaan 1.1.2020 tai sen jälkeen alkaneissa työkyvyttömyyksissä vuositulon perusteella. Sairauspäivärahaa voi saada myös, vaikka henkilöllä ei olisi lainkaan tuloja. Sai-

rauspäivärahan määrää voi arvioida verkossa www.kela.fi/laskurit.

Kun sairauspäivärahaa on maksettu 60 arkipäivää, lähettää Kela kirjeen, jossa kerrotaan kuntoutuksen vaihtoehtoista ja järjestäjästä. Jos olet työsuhhteessa, sairauspäivärahan maksaminen 90 arkipäivän jälkeen edellyttää työterveyslääkärin lausuntoa työkyvyystä. Lausunto tulee toimittaa Kelaan itse. Sairauspäivärahaa maksetaan yleensä enintään 300 arkipäivää (noin vuoden). Tämän jälkeen hakijalla voi olla oikeus työkyvyttömyyseläkkeeseen.

Osasairauspäivärahan tarkoitus on tukea työkyvyttömän henkilön työssä pysymistä ja paluuta työhön. Osa-aikaiseen työhön paluu on vapaaehtoinen järjestely, johon tarvitaan sekä työntekijän että työnantajan suostumus sekä heidän tulee tehdä määräaikainen sopimus osa-aikatyöstä. Hakemuksen lisäksi tarvitaan työterveyslääkärin tai työolotuntevan lääkärin laatima B-lausunto. Työajan on vähennyttävä 40–60 prosenttia aiemmasta. Yrittäjällä työmäärän tulee vähentyä 40–60 prosenttia. Osasairauspäiväraha on suuruudeltaan puolet sairauspäivärahan määrästä.

9.6 Erityishoitorahaa lapsen hoitoon osallistumisen ajalta

Erityishoitorahaa voi hakea Kelasta alle 16-vuotiaan lapsen sairaalahoidon ja siihen liittyvän kotihoidon ajalta. Erityishoitorahan saaminen edellyttää lapsen hoitavalta lääkäriltä D-lääkärinlausuntoa sairauden vaikeudesta sekä vanhemman hoitoon osallistumisen tarpeellisuudesta. Erityishoitorahan tarkoitus on korvata ansionmenetyk-

tä, jos joutuu olemaan kokopäiväisesti pois työstä hoidon vuoksi eikä saa palkkaa. Lisätietoja www.kela.fi/erityishoitoraha.

9.7 Lääkekorvaukset

(Sairausvakuutuslaki, laki sähköisestä lääkemääräyksestä)

Kelasta voi saada korvausta lääkkeisiin, jotka lääkäri, hammaslääkäri tai sairaanhoitaja on määrännyt sairauden hoitoon. Lääkkeitä korvataan enintään kolmeksi kuukaudeksi kerrallaan. Erityisen kalliita lääkkeitä (pakauksen hinta yli 1 000 euroa) korvataan enintään kuukaudeksi kerrallaan. Lisätietoja lääkekorvauksista www.kela.fi/laakkeet.

Yleensä korvauksen saa jo apteekissa, kun apteekki tarkistaa asiakkaan oikeuden korvaukseen Kelan suorakorvaustietojen kyselypalvelusta. Markkinoilla on myös lääkkeitä, jotka eivät ole korvattavia. Tietoa lääkkeiden hinnoista, korvattavuudesta ja keskenään vaihtokelpoisista valmisteista löytyy Kelan lääkehakupalvelusta www.kela.fi/laakehakupalvelu.

Kelan korvaamista lääkkeistä saa sairausvakuutuslain mukaisen korvauksen, kun yhteenlasketut lääkekustannukset ylittävät vuotuisen 50 euron alkuomavastuun. Alkuomavastuu voi täytyä jo yhdestä lääkeostosta tai useammasta eri lääkeostosta. Alkuomavastuu ei koske alle 18-vuotiaita.

Kun alkuomavastuu on täytynyt, lääkekorvaus lasketaan prosentteina lääkkeen hinnasta tai lääkkeelle määritellystä viitehinnasta.

Korvausluokat ovat:

- peruskorvaus 40 prosenttia (suurin osa lääkkeistä kuuluu tähän ryhmään)
- alempi erityiskorvaus 65 prosenttia
- ylempi erityiskorvaus 100 prosenttia (lääkekohtainen omavastuuosuus 4,50 euroa/lääke).

Oikeutta lääkkeen erityiskorvaukseen, rajoitettuun peruskorvaukseen tai kliinisen ravintovalmisteen korvaukseen haetaan Kelasta lääkärin kirjoittamalla B-lausunnolla. Korvausoikeus voidaan myöntää, kun lääketieteelliset edellytykset täyttyvät. Hakijalle toimitetaan uusi Kela-kortti, jossa on merkintä korvausoikeudesta ja sen mahdollisesta määräajasta. Apteekki tarkistaa lääkeoston yhteydessä oikeutensa korvaukseen sähköisesti Kelasta, joten saat korvauksen, vaikka sinulla ei vielä olisi uutta Kela-korttia. Erityiskorvaus voidaan maksaa lääkkeistä, jotka on ostettu sen jälkeen, kun B-lääkärinlausunto on saapunut Kelaan.

Reseptilääkkeiden kustannuksilla on vuosiomavastuu eli vuotuinen kattosumma ns. lääkekatto, joka vuonna 2020 on 577,66 euroa. Vuosiomavastuun täytyttyä asiakas maksaa jokaisesta korvattavasta lääkkeestä 2,50 euroa. Lääkekattoa eivät kartuta lääkkeet, jotka eivät ole korvattavia. Alkuomavastuu kartuttaa lääkekattoa. Apteekki saa tiedon vuosiomavastuusi ylittymisestä lääkeoston yhteydessä. Saat lisäkorvauksen heti apteekissa

9.8 Terveystenhuollon matkojen omavastuu

(Sairausvakuutuslaki)

Sairauden tai kuntoutuksen vuoksi tehtyjen matkojen omavastuuosuus vuonna 2020 on 25 euroa yhteen suuntaan tehdyltä matkalta. Matkojen vuotuinen omavastuuosuus (niin sanottu matkakatto) on 300 euroa. Kela seuraa vuotuisen omavastuuosuuden täyttymistä. Myös omavastuun alle jäävät tarpeelliset matkakulut kartuttavat vuotuista kattosummaa. Matkakustannukset voivat olla potilaan omia, hänen saattajansa tai perheenjäsenen kustannuksia, matkakustannukset haetaan ja käsitellään kuitenkin aina asiakkaan henkilötunnuksella. Perheenjäsenen kustannusten on liityttävä potilaan hoitoon lääkärin perustelemana. Lisää tietoa matkan korvaamisen edellytyksistä www.kela.fi/matkat.

Kelasta voi hakea korvausta julkiseen tai yksityiseen sairaanhoitoon liittyvistä matkoista. Kela korvaa myös kuntoutukseen liittyviä matkoja, kun kuntoutus perustuu Kelan tai julkisen terveydenhuollon kuntoutuspäätökseen (katso luku 6.3.4).

Kela maksaa korvauksen yleensä lähimpään lääkäriin ja tutkimus- tai hoitolaitokseen halvimman matkustustavan mukaan. Lähin hoitopaikka on yleensä vakinaisen kotipaikkakunnan pääterveyskeskus tai lähin yliopistosairaala. Jos asiakas käy lääkärissä käynnin yhteydessä apteekissa, Kela voi korvata lisäkustannukset lähimpään apteekkiin. Erikseen tehtyä lääkkeiden hankumatkaa apteekkiin ei korvata.

Matkasta yleisillä kulkuneuvoilla tai omalla autolla alle 100 km matkasta julkiseen terveydenhuollon yksikköön ei yleensä tarvitse liittää mukaan kuittia tai selvitystä oman auton käyttötarpeesta. Kuitti kannattaa kuitenkin säilyttää, kunnes päätös on tehty. Oman auton käytön kustannuksista on mahdollista saada korvausta 0,20 euroa/kilometri. Omavastuu on tällöinkin 25 euroa yhdensuuntaiselta matkalta. Mikäli tarvitaan taksia, omaa autoa (matkan pituus yli 100 km) tai muuta erityiskulkuneuvoa, hoitopaikan henkilökunnan tulee perustella sen käyttö erillisellä todistuksella (SV67). Terveydenhuollolla on mahdollisuus kirjoittaa määräaikainen tai toistaiseksi voimassa oleva todistus erityisajoneuvon käyttöä varten. Tämä todistus käy kaikilla julkisen terveydenhuollon yksiköihin tehdyillä matkoilla.

Taksi tilataan välityskeskuksesta

Jos asiakkaalla on oikeus Kelan korvaamaan taksimatkaan, taksi on tilattava oman sairaanhoitopiirin tilausnumerosta, www.kela.fi/nain-tilaat-taksin. Tee tilaus viimeistään matkaa edeltävänä päivänä klo 14.00 mennessä. Tilaa matka keskitetystä tilausnumerosta myös silloin, kun tarvitset taksia äkillisesti tai olet unohtanut tilata taksin edellisenä päivänä. Voit tilata yhdellä tilauspuhelulla kaikki tiedossasi olevat matkat seuraavan 14 vuorokauden ajalle.

Matkakorvauksen saa taksissa ja omavastuu on enintään 25 euroa. Mikäli matkaa ei tilata sairaanhoitopiirin tilausnumerosta, maksetaan matka kokonaisuudessaan itse. Kela ei korvaa näitä matkoja jälkikäteen eikä matkat kerrytä vuotuista matkakattoa.

Taksimatkaa varten terveydenhuollon todistus

Taksimatkasta tulee olla terveydenhuollon todistus SV67, todistus matkakorvausta varten. Taksimatkaa ei yhdistellä muiden asiakkaiden kanssa, jos terveydenhuollon ammattihenkilö on antanut asiakkaalle oikeuden yksin matkustamiseen.

Oikeus vakiotaksiin

Tutun taksinkuljettajan kyytiin on oikeutettu:

- alle 16-vuotias yksin matkustava lapsi (kyytiin ei yhdistellä muita asiakkaita)
- vaikeasti sairas lapsi (kyytiin ei yhdistellä muita asiakkaita).

Oikeus muiden henkilöiden kohdalla harkitaan aina tapauskohtaisesti. Mikäli terveydentilasi edellyttää kuljetuksen aikana erityistä apua, ohjausta tai valvontaa, voit selvittää asiaa soittamalla Kelan palvelunumeroon 020 692 204.

Myös vakiotaksiasiakkaan kuljetukseen voidaan yhdistellä muita asiakkaita, ellei terveydenhuolto ole antanut oikeutta yksin matkustamiseen.

9.9 Terveydenhuollon maksukatto

(Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista)

Julkisen terveydenhuollon maksuilla on vuotuinen 683 euron maksukatto. Maksukatto on henkilökohtainen, mutta perheen alle 18-vuotiailta perittävät maksut voi yhdistää toisen huoltajan maksuihin. Maksu-

katon täytyttyä loppuvuoden avohoidon palvelut saa pääsääntöisesti maksutta.

Maksukattoon lasketaan mukaan

- terveyskeskuksen lääkäripalvelujen maksut
- fysioterapiamaksut
- sarjahoidon maksut
- sairaalan poliklinikkamaksut
- päiväkirurgian maksut
- lyhytaikaisen laitoshoidon maksut niin terveydenhuollon kuin sosiaalihuollon laitoksissa
- yö- ja päivähoidon maksut
- kuntoutushoidon maksut.

Maksukattoon ei lasketa mukaan hammashoidon, sairaankuljetuksen, lääkärintodistusten, yksityislääkärin läheteellä tehtävien laboratorio- ja kuvantamistutkimusten (esimerkiksi röntgen-, ultraääni- tai magneettikuvaus) maksuja eikä tulositonnaisia maksuja.

Maksukaton täyttymistä on seurattava itse. Tätä varten voi pyytää terveyskeskuksesta tai sairaalasta seurantakortin. Alkuperäiset maksukuitit on kuitenkin säilytettävä, sillä ne on esitettävä tarvittaessa ennen kuin saa todistuksen maksukaton täyttymisestä. Todistuksen antaa terveyskeskus tai muu julkinen terveydenhuollon yksikkö.

Huomattava on, että hoitavan lääkärin määrittelemät pitkäaikaisesti tarvittavat hoitotarvikkeet ja -välineet on luovutettava maksutta niitä tarvitsevien käyttöön terveyskeskuksista. Tällaisia hoitotarvikkeita ja -välineitä ovat esimerkiksi diabeetikon hoitovälineet (verensokeriliuskat, virtsantutkimusliuskat, insuliiniruiskut), avannepotilaan hoitovälineet, sääri- ja makuuhaavan hoitotarvikkeet sekä vaipat, katetrit ja virtsankerääjät.

9.10 Verotus

(Tuloverolaki)

9.10.1 Veronmaksukyvyn alentumisvähennys

Jos henkilön veronmaksukyky on hänen ja hänen perheensä tulot ja varat huomioon ottaen erityisistä syistä oleellisesti vähentynyt, hän voi vaatia veronmaksukyvyn alentumisvähennystä. Erityisiä syitä voivat olla esimerkiksi elatusvelvollisuus, työttömyys tai sairaus. Vähennyksen myöntämiseen vaikuttaa henkilön ja hänen perheensä kokonaistilanne.

Yksinomaan sairaudesta aiheutunut olennainen veronmaksukyvyn alentuminen voi olla vähennysperusteena silloin, kun verovelvollisen ja hänen perheensä yhteenlaskettujen sairauskustannusten määrä verovuonna on vähintään 700 euroa. Lisäksi sairauskustannusten on oltava vähintään 10 prosenttia verovelvollisen pääomatulojen ja ansiotulojen yhteismäärästä. Vähennyksen määrä riippuu sairauskulujen ja kokonaistulojen määrästä. Vähennyksen määrä on enintään 1 400 euroa.

Lisätietoja saa Verohallinnolta sekä www.vero.fi.

9.10.2 Invalidivähennys

Invalidivähennykseen on oikeus, jos vamman tai sairauden haitta-aste on vähintään 30 prosenttia. Kun invalidivähennystä haetaan ensimmäistä kertaa, ilmoitetaan invaliditeettiprosentti verohallintoon lomakkeella 50A, kohdassa 12. Liitä mukaan lääkärintodistus tai muu vastaava selvitys

haitta-asteesta. Jatkossa verohallinto tekee vähennyksen automaattisesti. Haitta-asteen muuttuessa on toimitettava verohallinnolle uusi lääkärintodistus.

Täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavan henkilön haitta-asteeksi katsotaan 100 prosenttia ja osatyökyvyttömyyseläkettä saavan haitta-asteeksi 50 prosenttia, ellei lääkärin todistuksella haitta-astetta osoiteta suuremmaksi. Henkilö säilyttää oikeutensa vähennykseen senkin jälkeen, kun työkyvyttömyyseläke muuttuu vanhuuseläkkeeksi.

Valtionverotuksessa täyden vähennyksen määrä on 115 euroa. Vähennys tehdään valtion tuloverosta, joten sen saa myös eläketulosta. Kunnallisverotuksessa täysi vähennys on 440 euroa ansiotulosta.

Lisätietoja saa Verohallinnolta ja www.vero.fi.

9.10.3 Kotitalousvähennys

Kun ostaa palveluja kotiin tai vapaa-ajan asuntoon, osan kuluista voi vähentää verotuksessa. Vähennyksen saa tavanomaisesti kotitalous-, hoiva- ja hoitotyöstä, kunnosapito- ja perusparannustyöstä sekä tietotekniikan asennus- ja neuvontapalveluista. Lisäksi yksityisessä palveluasunnossa voi saada vähennyksen kotitalous- sekä hoiva- ja hoitotyöstä, jos työ tapahtuu henkilön omassa huoneessa ja työ on ostettu yksityiseltä palvelun tuottajalta. Vähennysoikeus koskee myös omien tai puolison vanhempien kodissa tai vapaa-ajan asunnossa teetetävää työtä. Vähennys myönnetään siinä vuonna, jona työkorvaus tai palkka ja palkan sivukulut on maksettu.

Kotitalousvähennyksenä voi vuonna 2020 vähentää 15 prosenttia maksetusta palkasta sekä palkan sivukulut tai 40 prosenttia ennakoperintärekisteriin kuuluvalla yrittäjälle tai yritykselle maksetusta työkorvauksesta. Vähennystä saa vain työn osuudesta, ei materiaaleista. Kotitalousvähennyksen enimmäismäärä vuonna 2020 on 2 250 euroa vuodessa. Pariskunta voi saada yhteensä 4 500 euron vähennykset. Vähennyksessä on 100 euron omavastuu.

Vähennystä ei saa, jos työn suorittava yritys ei kuulu ennakoperintärekisteriin tai jos työtä varten on saatu muun muassa palveluseteli, omaishoidon tukea tai asunnon korjausavustusta. Vähennykseen ei ole oikeutta myöskään, jos korvaus työstä maksetaan muulle kuin yksityiselle henkilölle tai yritykselle. Yleishyödylliselle yhteisölle tavanomaisesta kotitaloustyöstä tai hoiva- ja hoitotyöstä maksettu korvaus on kuitenkin vähennyskelpoinen.

Kannattaa aina selvittää etukäteen onko teetetyistä työstä oikeus saada vähennys.

Lisätietoja Verohallinnolta ja www.vero.fi.

9.10.4 Sosiaalipalvelujen arvonlisäverottomuus

Yksityinen palveluntuottaja voi myydä sosiaalipalveluja arvonlisäverottomasti, jos toiminta on sosiaaliviranomaisten valvoma ja palvelu myydään sosiaalihuollon tarpeessa olevalle henkilölle, jonka toimintakyky on alentunut. Palveluntuottajan ja asiakkaan on tehtävä palvelusuunnitelma sekä palvelusopimus siitä, että palvelu tuotetaan sosiaalihuoltopalveluna. Silloin kun asiakas hankkii palvelut suoraan yksityi-

seltä palvelun tuottajalta, palvelun tuottaja vastaa siitä, että arvonlisäverottomuuden ehdot täyttyvät. Lisätietoja saa verotoimistoista.

9.10.5 Opaskoira tulonhankkimisvähennyksenä

Opaskoiran käyttäjällä on mahdollisuus hakea tulonhankkimiskuluina sotasokeille määritellyn kulukorvauksen ja opaskoirakoulun myöntämän kulukorvauksen erotusta, mikäli opaskoira on välttämätön työstä selviytymiseksi. Vähennystä voi pyytää ainoastaan palkkatulosta. Työn tekemisen ja palkkatulon hankkimisen tulee vaatia liikumista. Kulloinkin voimassa olevan sotasokeille määritellyn kulukorvauksen voi tarkistaa Valtiokonttorista.

9.11 Yleinen asumistuki

(Laki yleisestä asumistuesta)

Pienituloinen ruokakunta voi saada yleistä asumistukea asumismenojensa vähentämiseksi. Ruokakunnan muodostavat samassa asunnossa asuvat henkilöt. Asumistuki myönnetään ruokakunnalle yhteisesti. Omaisuus ei vaikuta yleiseen asumistukeen, mutta pääomatulot otetaan huomioon. Ruokakuntaan kuuluvien alle 18-vuotiaiden lasten tulot vaikuttavat asumistuen määrään vain silloin, jos alle 18-vuotias lapsi hakee asumistukea yksin tai puolisonsa kanssa.

Yleinen asumistuki on 80 prosenttia hyväksyttävien asumismenojen ja perusomavastuun erotuksesta. Hyväksyttävillä asumismenoilla on laissa määrätty enimmäismäärät, joihin vaikuttavat asunnon sijaintikun-

ta ja ruokakunnan koko. Jos vammaisen henkilö tarvitsee apuvälineiden tai hoitajan vuoksi erityisen paljon tilaa, Kela voi hyväksyä enimmäisasumismenot yhtä henkilöä suuremman henkilöluvun mukaan, kuin mitä ruokakunnan koko on.

Yleistä asumistukea haetaan Kelasta. Asumistuen määrän voi arvioida laskurilla verkkosivuilla www.kela.fi/laskurit.

Tuki tarkistetaan vuoden välein. Välitarkastuksia tehdään, kun ruokakunnan olosuhteissa tapahtuu muutoksia, jos esimerkiksi tulot pienenevät vähintään 200 euroa kuukaudessa tai nousevat 400 euroa kuukaudessa tai enemmän. Tuen saajan on itse ilmoitettava olosuhteissaan tapahtuvista muutoksista.

9.12 Eläkkeensaajan asumistuki

(Laki eläkkeensaajan asumistuesta)

Kela voi myöntää eläkkeensaajan asumistukea pienituloiselle eläkkeensaajalle. Kaikilla eläkkeensaajilla, esimerkiksi osatyökyvyttömyyseläkkeellä olevalla, ei kuitenkaan ole oikeutta saada eläkkeensaajan asumistukea. Tällöin on mahdollista hakea yleistä asumistukea.

Eläkkeensaajan asumistuki on 85 prosenttia huomioonotettavista asumismenoista, joista on vähennetty perusomavastuun ja tulojen mukaan määräytyvän lisäomavastuun yhteismäärä. Tuen määrä riippuu asumismenojen lisäksi hakijan perhesuhteista sekä tulojen ja omaisuuden määrästä. Omassa käytössä olevaa asuntoa ei lueta omaisuudeksi. Eläkkeensaajan asumistuki on verotonta tu-

loa. Sitä voidaan maksaa takautuvasti enintään puolen vuoden ajalta. Julkiseen laitoshoidon siirtymisen jälkeen henkilö voi saada tukea aikaisempaa asuntoa varten yhdeksän kuukauden ajan, jos asumismenot edelleen jatkuvat.

Tuki tarkistetaan aina kun olosuhteissa on tapahtunut muutos tai vähintään kahden vuoden välein. Olosuhteissa tapahtuvista muutoksista on itse ilmoitettava Kelaan.

9.13 Toimeentulotukea haetaan Kelasta

(Toimeentulotukilaki)

Suomessa asuva tai oleskeleva henkilö tai perhe voi saada toimeentulotukea, jos tulot ja varat eivät riitä välttämättömiin menoihin, kuten ruokaan ja asumiseen. Lähtökohteisesti tuloiksi lasketaan kaikki käytettävissä olevat tulot ja varat. Toimeentulotuki on tarkoitettu lyhytaikaiseksi etuudeksi, ja sen tarkoitus on auttaa tilapäisten vaikeuksien yli, ehkäistä sellaisten syntymistä ja edistää itsenäistä selviytymistä.

Perustoimeentulotukea haetaan Kelasta. Oikeus perustoimeentulotukeen ratkaistaan arvioimalla hakijan tuen tarve toimeentulotukilain mukaan ja tekemällä laskelma tuloista ja menoista. Perustoimeentulotuen viimesijaisuus tarkoittaa sitä, että ensin tu-

lee hakea kaikki muut etuudet, joihin saat-
taa olla oikeus.

Täydentävä toimeentulotuki haetaan oman kunnan sosiaalitoimesta. Siihen lasketaan perustoimeentulotukeen sisältymättömät asumismenot ja menot, jotka aiheutuvat hakijan tai hänen perheensä erityisistä tarpeista tai olosuhteista, jotka katsotaan tarpeelliseksi toimeentulon turvaamiseksi tai itsenäisen suoriutumisen edistämiseksi. Kunnat myöntävät lisäksi **ehkäisevää toimeentulotukea**, jonka perusteista ne päättävät itse.

9.14 Talous- ja velkaneuvonta sekä sosiaalinen luototus

(Laki sosiaalisesta luototuksesta, laki talous- ja velkaneuvonnasta)

Talous- ja velkaneuvonta on lakisääteinen, asiakkaille maksuton palvelu. Neuvontaa järjestävät oikeusaputoimistot. Lisätietoja oikeusaputoimistoista sekä www.oikeus.fi/oikeusapu/fi/index/talous_ja_velkaneuvonta.html.

Kunnat voivat halutessaan osana sosiaalihoiltoa myöntää sosiaalisia luottoja. Sosiaalinen luotto on tarkoitettu pienituloiselle ja vähävaraiselle henkilölle, joka ei voi saada kohtuuhintaista luottoa, mutta pystyy kuitenkin suoriutumaan luoton takaisinmaksusta.

10 Eläketurva

(Kansaneläkelaki, työeläkelait)

10.1 Eläkkeistä lyhyesti

Lakisääteinen eläkejärjestelmä koostuu työeläkkeestä sekä Kelan maksamista eläkkeistä (kansaneläke ja takuueläke). Työeläke on ansioiden mukaan kertyvä eläke. Kansaneläke täydentää toimeentuloa, jos kertynyt työeläke on pieni. Takuueläke varmistaa Suomessa asuvalle henkilölle vähimmäiseläkkeen.

Työeläkejärjestelmään kuuluvia eläkkeitä:

- Vanhuuseläke on etuus, joka mahdollistaa ikääntyneen jäämisen pois työelämästä.
- Osittainen varhennettu vanhuuseläke on mahdollinen kaikille 61-vuotiaille ja vanhemmille.
- Työkyvyttömyyseläke korvaa pitkäaikaisen työkyvyttömyyden aiheuttamaa ansiotulojen menetystä.
- Kuntoutustuki on määräaikainen työkyvyttömyyseläke.
- Työuraeläkettä voi hakea 63-vuotiaana vähintään 38 vuoden työskentelyn jälkeen, jos on työskennellyt rasittuneisuutta ja kuluneisuutta aiheuttavassa työssä ja työkyky on heikentynyt.
- Perhe-eläkettä maksetaan edellytysten täyttyessä kuolleen henkilön puolisolle ja alaikäisille lapsille.
- Lakisääteistä pakollista eläketurvaa on mahdollista täydentää itse hankitulla lisäeläketurvalla.

Työeläkkeistä saa lisätietoa työeläkelaitoksesta. Kela neuvoa kansaneläkeasioissa.

10.2 Kun tulet vanhuuseläkeikään

Vanhuuseläkettä on haettava. Samalla hakemuksella voi hakea sekä työ- että kansaneläkettä.

Työntekijän vanhuuseläke alkaa aikaisintaan sitä seuraavan kuukauden alusta, jona työntekijä on täyttänyt vanhuuseläkkeen saamiseen oikeuttavan iän ja lopettanut työn, jonka perusteella hän hakee vanhuuseläkettä. Yrittäjän vanhuuseläke alkaa aikaisintaan sitä seuraavan kuukauden alusta, jona yrittäjä on täyttänyt vanhuuseläkkeen saamiseen oikeuttavan iän. Yrittäjätoimintaa ei tarvitse lopettaa.

Työkyvyttömyyseläke muuttuu automaattisesti vanhuuseläkkeeksi, myös Kel 12.4 mukainen eläke (katso luku 10.3). Työkyvyttömyyseläkkeen aikana työskentelystä kertyneen eläkkeen saa maksuun hakemuksella.

Vammaistuki loppuu, kun vanhuuseläke alkaa. Eläkettä saavan hoitotukea on haettava erikseen (katso luku 9.3). Kansaneläkkeen määrä riippuu työeläkkeesi määrästä. Vanhuuseläkkeen aikana työskentelystä kertyneen eläkkeen voi hakea maksuun vasta oman ikäluokan vakuuttamisvelvollisuus-

den yläikärajassa (68–70 vuotta). Työntekoa ei tällöin tarvitse lopettaa.

10.3 Kansaneläke Kelasta

Kansaneläkettä voi saada Suomessa asuva henkilö, joka ei saa lainkaan työeläkettä tai jonka työeläke jää pieneksi. Kansaneläke pienenee työeläkkeen kasvaessa. Myös ulkomailla asuttu aika saattaa vaikuttaa kansaneläkkeen määrään. Täysi kansaneläke yksin asuvalle henkilölle on 662,86 euroa kuukaudessa. Kansaneläkejärjestelmästä maksetaan vanhuuseläkettä 65 vuotta täyttäneille.

Lisätietoja www.kela.fi/kansanelake.

10.4 Työeläke kertyy työssäolon ja ansioiden mukaan

Työeläkettä saa henkilö, jolle on kertynyt ansioiden perusteella eläkettä työsuhteessa tai yrittäjätoiminnassa. Työeläkejärjestelmän mukaiselle vanhuuseläkkeelle voi jäädä aikaisintaan oman ikäluokan alimassa vanhuuseläkeiässä, yleensä 63–65 vuotta. Työeläkkeen suuruus määräytyy ansioiden mukaan. Yksityisen alan työeläkelaitokset lähettävät työeläkeotteen pääsääntöisesti joka kolmas vuosi. Työeläkeotteessa kerrotaan työhistoria ja karttuneen eläkkeen määrä. Voit pyytää työeläkeotteen omasta työeläkelaitoksestasi. Työeläkeote on koska tahansa luettavissa myös verkossa oman työeläkelaitoksesi sivuilta. Jos et tiedä työeläkelaitostasi, pääset osoitteesta www.tyoelake.fi asioimaan omaan työeläkelaitokseesi. Omien tietojen esille saaminen edellyttää palveluun kirjautumista esim. henkilökohtaisilla verkkopankkitunnuksilla.

Yrittäjä vastaa oman eläkevakuutuksensa järjestämisestä. Yrittäjä vakuuttaa toimintansa yrittäjän eläkelain (YEL) mukaisesti. Yrittäjä voi ottaa eläkevakuutuksensa joko työeläkevakuutusyhtiöstä tai eläkekassasta, jos hänen alallaan toimii sellainen. Yrittäjän eläkevakuutuksen perustana on YEL-työtulo. Työtulo kannattaa mitoittaa oikein, sillä se vaikuttaa muun muassa tulevan eläkkeen, sairausvakuutuslain mukaisten päivärahojen sekä mahdollisen työttömyyskorvauksen määrään. Lisätietoja eläkeyhtiöistä ja Näkövammaisten liiton yrittäjyysneuvojilta.

10.5 Eläke sokeuden perusteella

Sokean henkilön (määritelmä luvussa 9.2) tulisi saada kansaneläkelain mukainen työkyvyttömyyseläke kansaneläkelain 12 pykälän 4 momentin mukaan. Tämän momentin mukainen eläke oikeuttaa ansiosidonnaisesti sairaus-, työttömyys- ja vanhempainetuuksiin sekä työhallinnon palveluihin ja lisäksi tekemään palkkatyötä ilman ansiorajoituksia. Jos sokean työkyvyttömyyseläkettä saava saa myös takuueläkettä, takuueläkkeen osalta ansioraja on 834,52 €/kk. Tämä eläke on eläkevähenteinen eli jos saat esim. työkyvyttömyyseläkettä työeläkelakien perusteella, se vähentää sokean eläkkeen määrää. Myös osa etuuksista, esimerkiksi työttömyysetuus, ovat eläkevähenteisiä eli saadun eläkkeen määrä vähennetään etuudesta. Mikäli sokea henkilö saa Kelan työkyvyttömyyseläkettä jonkin muun kuin edellä mainitun lainkohdan perusteella, voi hän pyytää myöntöperusteen tarkistamista Kelasta. Takautuvasti tarkistus on mahdollista tehdä enintään puolen vuoden ajalta.

10.6 Takuueläke

(Laki takuueläkkeestä)

Takuueläke (834,52 €/kk vuonna 2020) parantaa kaikkein pienituloisimpien eläkeläisten toimeentuloa. Jos eläkkeensaajan kaikki eläkkeet ennen verotusta ovat yhteensä enintään 827,77 €/kk, maksetaan puuttuva osa takuueläkkeenä. Tuloraja ja vähimmäiseläke jäävät kuitenkin tätä pienemmäksi, jos henkilö on varhennetulla vanhuuseläkkeellä. Takuueläkkeen suuruuteen vaikuttavat kaikki muut henkilön saamat eläkkeet, myös ulkomailta saadut eläkkeet. Jos henkilö saa eläkettä sokeuden perusteella,³⁾ voi takuueläkkeellä ollessa ansaita enintään voimassa olevan ansiorajan verran (katso luku 10.7). Vuonna 2020 ansioraja on 834,52 €/kk.

Takuueläke otetaan tulona huomioon muun muassa asumistuen ja toimeentulotuen määrittelyssä. Takuueläkettä haetaan Kelasta ja sillä on kuuden kuukauden takautuva hakuaika.

Takuueläkkeen saaja on oikeutettu sairauspäivärahaan, jos

- henkilö on alle 68-vuotias ja on työssä eläkkeelle siirtymisen jälkeen ja tulee työkyvyttömäksi työhön, jota eläkkeellä ollessaan tekee
- takuueläke on myönnetty sokealle tai liikuntakyvyttömälle henkilölle kansaneläkelain 12 pykälän 4 momentin mukaisen työkyvyttömyyseläkkeen perusteella
- takuueläke on myönnetty eri lakien mukaisen täyden työkyvyttömyyden perusteella.

Takuueläkkeen saajalla on pääsääntöisesti oikeus kuntoutusrahaetuuteen. Oikeut-

ta ei kuitenkaan ole henkilöllä, joka on saanut takuueläkkeen sillä perusteella, että on täyttänyt työntekijän eläkelain 11 §:ssä hänen ikäluokalleen säädetyn vanhuuseläkkeen alaikärajan ja saa vanhuuseläkettä tai varhennettua vanhuuseläkettä. Oikeutta ei myöskään ole 65 vuotta täyttäneellä maahanmuuttajalla.

Työssä käyvän sokean henkilön, joka saa kansaneläkelain 12 pykälän 4 momentin mukaista työkyvyttömyyseläkettä ja takuueläkettä, kuntoutusraha määräytyy ensisijaisesti työtulojen perusteella. Toissijaisesti kuntoutusraha voi määräytyä edeltävän etuuden ja viime kädessä vähimmäismäärän perusteella. Takuueläkkeellä ei ole vaikutusta kuntoutusrahan määrään tässä tapauksessa.

Takuueläke voidaan lakkauttaa erityisestä syystä. Erityisenä syynä voidaan pitää sitä, että eläkkeensaaja menettäisi suuremman muualta maksettavan etuuden. Lakkauttaminen edellyttää, että eläkkeensaaja pyytää lakkauttamista kirjallisesti. Pyyntöä lakkautettu takuueläke voidaan myöntää uudelleen hakemuksesta. www.kela.fi/kansanelake.

3) Kel 12 § 4 mom. työkyvyttömyyseläke.

10.7 Eläkeläisen oikeus ansiotuloihin ja eläkkeen leppäämään jättäminen

(Laki työkyvyttömyyseläkkeellä olevien työhön paluun edistämisestä)

Vanhuuseläkettä saava voi olla työssä ilman rajoituksia, mutta työtulot vaikuttavat sil-

loinkin eläkkeen verotukseen ja mahdolliseen asumistukeen.

Jos sinulle on myönnetty työkyvyttömyyseläke sokeuden tai liikuntakyvyttömyyden vuoksi ja saat lisäksi takuueläkettä, voit ansaita enintään 834,52 €/kk ilman, että se vaikuttaa takuueläkkeeseen. Ansiorajan ylityessä takuueläke jää lepäämään. Sokeuden perusteella myönnettyyn työkyvyttömyyseläkkeeseen ansiotulot eivät vaikuta.

Ansiotulot ja yrittäjätulot vaikuttavat työkyvyttömyyseläkkeen maksamiseen (sekä kansan- että työeläkejärjestelmässä), eläkkeensaajan asumistukeen sekä eläkkeiden verotukseen. Täydellä työeläkelaitoksen myöntämällä työkyvyttömyyseläkkeellä ollessasi saat ansaita 40 % eläkettä edeltävästä keskiansiostasi, kuitenkin vähintään 834,52 €/kk (vuonna 2020) kuukaudessa. Kelan työkyvyttömyyseläkkeellä voit ansaita enintään 834,52

€/kk (vuonna 2020). Tämä ei koske kansaneläkelain 12 § 4 mom. mukaisen työkyvyttömyyseläkkeen saajia. Henkilökohtaisen ansiorajasi voit tarkistaa työeläkelaitokselta ennen ansiotyön alkua. Jos ansiot ylittävät nämä rajat, eläkkeen voi jättää lepäämään vähintään kolmen kuukauden ja enintään kahden vuoden ajaksi. Lepäämässä olevaa eläkettä ryhdytään maksamaan uudelleen, jos työnteko lakkaa tai ansiotulot jäävät alle edellä mainittujen tuloarajojen. Tästä on kuitenkin ilmoitettava eläkelaitokselle.

Työkyvyttömyyseläkkeensä lepäämään jättävälle henkilölle maksetaan ylintä vammaistukea 421,03 euroa kuukaudessa ajalta, jolta eläkkeiden maksaminen on keskeytyneenä. Vammaistuki maksetaan vain niille, jotka ovat eläkkeellä ollessaan saaneet eläkettä saavan hoitotukea. Vaikka eläke olisi lepäämässä, henkilö kuuluu edelleen eläkkeensaajan asumistuen piiriin.

11 Heikentynyt näkö ja työ

(Laki julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta, valtioneuvoston asetus julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta, laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuuksista, laki työkyvyttömyyseläkkeellä olevien työhönpaluun edistämisestä, yhdenvertaisuuslaki)

Näkövammaisten liiton työelämäpalveluista saat maksuttomia neuvontapalveluja ja käytännön ohjausta opiskelun ja työelämän eri tilanteisiin: ammatinvalintaan, opiskeluun, työllistymiseen, työssä jatkamiseen, yrityksen perustamiseen sekä työn ja opiskelun yksilöllisiin mukautusratkaisuihin ja apuvälineasioihin. Saat tietoa myös ammatilli-

sen kuntoutuksen mahdollisuuksista sekä mukauttamisratkaisuihin ja kuntoutukseen liittyvistä tukimuodoista. Neuvomme myös eläkeasioissa.

Työttömyysturvaa koskeissa asioissa ja oikeusvaatimuksissa Näkövammaisten liitossa avustavat työelämäpalvelujen työntekijät

sekä tarvittaessa oikeuksienvälvalontalakimies. Työelämäpalveluihin ja oikeuksienvälvalontalakimieheen voit myös ottaa yhteyttä jos epäilet joutuneesi syrjityksi vammaisuutesi takia työelämässä, työnhaussa tai opiskelussa.

Lisätietoja Näkövammaisten liiton nettisivuilta www.nkl.fi/fi/etusivu/palvelut_nakovammaisille/tyo.

11.1 Työn mukautusratkaisut ja ammatillinen kuntoutus

Työn kuormitustekijöitä selvitettäessä on olennaista kunkin yksilöllisen työtilanteen kartoitus ja toiminnallisen näön tutkiminen. Kartoituksesta edetään kuormitusta vähentäviin tai poistaviin yksilöllisiin ratkaisuihin työssä ja työpaikalla.

Yhdenvertaisuuslain 15 §:n mukaan työnantajan on tehtävä asianmukaiset ja kulloisessakin tilanteessa tarvittavat kohtuulliset mukautukset, jotta vammaisen henkilö voi yhdenvertaisesti työskennellä, suoriutua työtehtävistä ja edetä työuralla. Kohtuulliset mukautukset ovat eri asia kuin varsinaiset esteettömyystoimenpiteet, ne ovat konkreettisessa tilanteessa kutakin henkilöä varten tehtäviä yksilöllisiä toimenpiteitä. Näin erilaiset mukautusratkaisut täydentävät esteettömyystoimenpiteitä.

Työelämässä mukautukset voivat kohdistua esimerkiksi työoloihin ja työn organisointiin, työmenetelmiin, apuvälineisiin sekä koulutuksen ja työtä koskevan opastuksen järjestämiseen vammaisen henkilön yksilölliset tarpeet huomioon ottaen. Käytännössä mukautukset voivat olla esimerkiksi työpaikan esteettömyyteen liittyviä

toimia, työtilojen valaistuksen muuttamista, työpisteen siirtäminen helppokulkuisempaan paikkaan tai työpöydän tai työvälineiden asentaminen vammaiselle työntekijälle sopivaksi. Tiedonsaannin esteettömyyden turvaamiseksi mukautuksena kysymykseen voivat tulla erilaiset tietotekniset ratkaisut. Vammaisen henkilön työnteon mahdollistaminen työaikajärjestelyillä voi samaten joissakin tilanteissa olla pykälässä tarkoitettu kohtuullinen mukautus.

Työnantajan toiminnan luonne vaikuttaa siihen, minkälaiset mukautukset ovat käytännössä mahdollisia ja siten pykälässä tarkoitetuin tavoin asianmukaisia ja kohtuullisia. Vammaisen henkilön mahdollisesti tarvitsemat mukautukset eivät työntekijää haettaessa saa vaikuttaa työhönottopäätökseen. Jos ansioitunein työnhakija on vammaisen, hänen syrjäyttämisenä kohtuullisten mukautusten tekemisvelvoitteen vuoksi on ehdotetussa laissa tarkoitettua syrjintää (katso luku 11.4).

Toimivat ja saavutettavat työterveyshuollon palvelut ovat työssä jatkamisen ja työhyvinvoinnin kannalta olennainen tekijä. Työterveyshuoltolain mukaan työterveyshuollon tehtävä on sovittaa yhteen työkykyyn ja työhön paluuseen liittyviä hoito- ja kuntoutustoimenpiteitä sekä edistää vajaa-kuntoisen työssä selviytymistä. Työn ja työympäristöjen mukauttamisratkaisut ovat hyvin yksilöllisiä ja on tärkeää, että niiden suunnittelussa on mukana näkövammaisen työntekijä itse. Työntekijän tai yrittäjän on tärkeää tietää ratkaisuista ja mahdollisuuksista omassa tilanteessaan. Niistä kertomisen esimerkiksi työkykyneuvottelussa työterveyslääkärille ja esimiehelle mahdollistaa ratkaisut työpaikalla käytäntöön.

Näkövammaisten henkilöiden työssä jatkamisen ja jaksamisen kannalta olennaista on työn ongelmien oikeiden syiden tunnistaminen ja tunnustaminen sekä tunnistamisen jälkeen toimiminen ja pääsy ammatillisen kuntoutuksen toimien piiriin. Ammatillinen kuntoutus monine toimenpiteineen auttaa työkyvyn säilymisessä ja sen parantamisessa työntekijöitä, yrittäjiä, työttömiä työnhakijoita ja opiskelijoita.

Ammatillista kuntoutusta voivat järjestää Kela ja työeläkelaitokset. Sen tavoitteena on työ- ja ansiokyvyn tukeminen ja parantaminen sekä työkyvyttömyyden estäminen. Ammatillisen kuntoutuksen toimenpitein pyritään mahdollistamaan työelämään pääsy, turvaamaan työelämässä pysyminen ja sinne palaaminen esimerkiksi pitkän sairausloman jälkeen. Liikkeelle voidaan lähteä ja usein lähdetään ammatillisella kuntoutusselvityksellä, joka on Kelan ammatillista kuntoutusta. Ammatillisena kuntoutuksena Kela voi järjestää seuraavaa ammatillista kuntoutusta: nuoren ammatillinen kuntoutus, ammatillinen kuntoutusselvitys, koulutus, työllistymistä edistävä ammatillinen kuntoutus, työelämässä olevien KIILA-kuntoutus, ammatilliset kuntoutuskurssit ja koulutuskokeilu. Työeläkelaitokset järjestävät ammatillisena kuntoutuksena neuvontaa ja ohjausta, työkokeilua, työhönvalmennusta, uudelleen koulutusta ja tukea elinkeinotoiminnan aloittamiseen tai jatkamiseen.

Kaikissa tapauksissa mukautusratkaisuilla ja ammatillisen kuntoutuksen toimilla työkykyä ei voida parantaa tai säilyttää. Henkilö voi tulla työkyvyttömäksi työhönsä tai vaikiintuneeseen ammattiinsa.

11.2 Jos mietit työkyvyttömyyseläkettä

Juttele asiasta hoitavan lääkärisi kanssa ja ota yhteyttä omaan eläkelaitokseen, josta voit pyytää arvion työkyvyttömyyseläkkeen määrästä ja toimintaohjeita. Työkyvyttömyyseläkkeen määrä poikkeaa työeläkeotteesta olevasta karttuneesta eläkkeestä, sillä työkyvyttömyyseläkkeeseen lasketaan myös niin sanottu tulevan ajan karttuma. Omalta eläkelaitokselta kannattaa pyytää myös arvio ansiorajasta, mitä voi täyden työkyvyttömyyseläkkeen lisäksi ansaita. Tällöin voit arvioida toimeentuloasi työkyvyttömyyseläkkeellä. Vastaavan laskelman voi pyytää myös osatyökyvyttömyyseläkkeestä.

Työkyvyttömyyden määrittää aina lääkäri. Työkyvyttömyyseläkettä haetaan työeläkelaitokselta. Eläkelaitoksen on ennen työkyvyttömyyseläkepäättöksen antamista selvitettävä henkilön oikeus työeläkeläisten mukaiseen ammatilliseen kuntoutukseen. Huomaa, että työttömäksi jääminen ei ole peruste saada työkyvyttömyyseläkettä, vaan työkyvyn tulee olla alentunut.

11.3 Työkyvyttömyyseläke ja osatyökyvyttömyyseläke

Työkyvyttömyyseläkkeellä korvataan pitkäaikaisen työkyvyttömyyden aiheuttamaa ansiotulojen menetystä. Täydessä työkyvyttömyyseläkkeessä työkyvyn tulee olla alentunut vähintään 3/5, ja tämän kannanoton tekee lääkäri B-lausunnossa. Kokonaisarvioinnissa otetaan huomioon myös sosiaalis-taloudelliset seikat, kuten hakijan koulutus, työhistoria sekä ikä. Yleensä työkyvyt-

tömyyseläkettä edeltää 300 päivän sairauspäiväraha-kausi.

Täysi työkyvyttömyyseläke voidaan myöntää toistaiseksi tai määräajaksi, jolloin se on nimeltään kuntoutustuki. Osatyökyvyttömyyseläke myönnetään joko toistaiseksi tai määräajaksi osakuntoutustukena. Ne ovat mahdollisia vain työeläkejärjestelmässä eli niitä ei voi saada kansaneläkkeenä. Työkyvyttömyyseläke muuttuu vanhuuseläkkeeksi

- työeläkkeensaajan oman ikäluokan alimassa vanhuuseläkeiässä, jos eläke on alkanut vuonna 2017 tai myöhemmin,
- 63 vuoden iässä, jos eläke on alkanut 2006–2016 tai
- 65 vuoden iässä, jos eläke on alkanut ennen vuotta 2006.

Kansaneläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläke muuttuu vanhuuseläkkeeksi eläkkeensaajan täyttäessä 65 vuotta. (Katso luku 10.2)

Kansaneläkejärjestelmässä työkyvyttömyyseläkettä maksetaan, jos henkilö ei saa muuta eläkettä tai muu eläke on pieni. Eläkkeen määrä riippuu myös siitä, kuinka kauan henkilö on asunut Suomessa.

Osatyökyvyttömyyseläke on tarkoitettu henkilölle, joka pystyy edelleen jatkamaan ansiotyötä sairaudestaan huolimatta. Osatyökyvyttömyyseläkkeessä työkyvyn tulee olla alentunut vähintään 2/5, ja tämän kannanoton tekee lääkäri B-lausunnossa. Osaetuuden määrä on puolet täydestä työkyvyttömyyseläkkeestä. Osatyökyvyttömyyseläkkeen voi saada myös työtön, joka voisi sairaudestaan huolimatta tehdä työtä. Tällöin voi saada osatyökyvyttömyyselä-

keen rinnalla työttömyyspäivärahaa, josta on vähennetty osatyökyvyttömyyseläkkeen määrä.

11.4 TyösyRJintä

TyösyRJintää voi esiintyä työsuhteen aikana, ennen sitä (rekrytointi) tai se voi liittyä työsuhteen päättymiseen (syrjivä irtisanomis- tai purkuperuste). Lähtökohtaisesti henkilön vammaisuuteen liittyvä muita epäsuotuisampi kohtelu on välitöntä syrjintää. Eri-laiseen kohteluun voi kuitenkin olla laissa säädetty oikeuttamisperuste, joka edellyttää, että kohtelu perustuu työtehtäviä koskeviin todellisiin vaatimuksiin ja kohtelu on oikeasuhtaista oikeutettuun tavoitteeseen pääsemiseksi, esim. näkövammainen ei voi toimia bussinkuljettajana. Välillistä syrjintää sen sijaan voi olla näennäisesti yhdenvertainen sääntö, peruste tai käytäntö joka saattaa henkilön muita epäedullisempaan asemaan hänen vammansa takia. Syrjintää on myös kohtuullisten mukautusten epääminen sekä se, ettei työnantaja puutu havaitsemaansa tai tietoonsa tulleeeseen työssä tapahtuvaan häirintään (epäasiallinen kohtelu ja kiusaaminen). Myös esimiesasemassa olevan henkilön ohje tai käsky syrjiä on syrjintää, silloin kun se liittyy esim. henkilön vammaisuuteen. Yhdenvertaisuuslaissa kielletään myös ns. läheissyrjintä, joka tarkoittaa että syrjivän menettelyn peruste ei liity syrjityksi tulleeeseen henkilöön itseensä vaan johonkuhun toiseen (esim. vammaisen lapsen vanhempi kokee syrjintää työpaikalla lapsensa vammasta johtuen). TyösyRJintä on säädetty rangaistavaksi myös rikoslaissa.

TyösyRJintä voi ilmetä toimintana, tekona tai kohteluna. Merkitystä ei ole sillä, onko

tekijän tarkoituksena ollut syrjiä (esim. toimiminen taloudellisista syistä ilman syrjintämotiivia). Myös työsuhteen päättämistilanteissa, mm. irtisanottaessa YT-menettelyn yhteydessä tai purettaessa työsopimus koeaikana, tulee työnantajan kohdella työntekijöitä yhdenvertaisesti. Yhdenvertaisuuslaki sisältää myös syrjivän työpaikkailmoittelun kiellon.

Työelämäpalvelut sekä oikeuksienvalvontalakimies neuvovat ja avustavat näkövammaisia ja heidän läheisiään työsyryntään liittyen. Työsyryntä kuuluu aluehallintoviranomaisten toimivaltaan. Apua ja neuvoja saa myös aluehallintoviraston työsuojelun vastuualueiden valtakunnallisesta puhelinpalvelusta numerosta 029 501 6620 sekä yhdenvertaisuusvaltuutetun toimistosta.

Työelämäpalvelut tarjoaa maksuttomia neuvontapalveluja ja käytännön ohjausta näkövammaisille ja näköongelmallisille henkilöille työelämän ja opiskelun eri tilanteisiin. Palvelemme koko Suomen alueella.

työelämäasiantuntija
Varpu Punnonen p. 050 409 8690

työelämäasiantuntija
Ville Ukkola p. 050 463 2588

työelämäasiantuntija
Marina Baarman p. 050 378 3556

työelämäasiantuntija
Mikael Mustonen p. 050 471 3747

yrittäjyysasiantuntija
Jaana Argillander p.050 596 6736

digitalisaatioasiantuntija
Ville Lamminen p. 050 400 2313

työelämäpalvelujen päällikkö
Taru Tammi p. 050 596 5023

Sähköpostiosoitteet ovat muotoa
etunimi.sukunimi@nkl.fi

12 Tukea auton käyttöön

12.1 Avustus auton hankintaan

(Vammaispalvelulaki)

Kotikunnan sosiaalityö voi vammaispalvelulain harkinnanvaraisena tukitoimena myöntää avustusta auton hankintaan. Jos autoon tarvitaan muutostöitä esimerkiksi liikuntavamman vuoksi, kunnan sosiaalityö voi myöntää tukea välttämättömiin muutostöihin vammaispalvelulain perusteella (katso luku 4.2.2).

12.2 Vammaisen pysäköintilupa

(Tieliikennelaki ja -asetus)

Vammaisen pysäköintilupa on henkilökohmainen. Lupa voidaan myöntää, jos myöntämisen edellytykset lääkärinlausunnon perusteella täyttyvät. Lupaa voidaan käyttää siinä ajoneuvossa, jossa luvanhaltija on itse kuljetettavana tai kuljettajana. Vammaisen pysäköintilupa kelpaa kaikissa Euroopan unionin jäsenvaltioissa.

Pysäköintiluvan myöntämisen edellytykset:

- Jos vammaisuus aiheutuu heikentyneestä näöstä, näöntarkkuuden on oltava paremmassa silmässä enintään 0,1, tai näkökyky kokonaisuudessaan arvioiden on vähintään haittaluokan 17 mukainen.
- Sairaudesta, viasta tai vammasta johtuva haitta estää henkilöä itsenäisesti kävelemästä ja tästä liikkumista vaikeuttavasta sairaudesta,

viasta tai vammasta johtuva haitta kuuluu vähintään haittaluokkaan 11.⁴⁾

- Vaikeasti vammaisen henkilön kuljettamista varten lupa voidaan myöntää, jos kuljetettavalla on säännöllinen tai usein toistuva kuljetustarve eikä hän selviydy kuljetuksen jälkeen ilman saattajaa.

Päätöksen siitä, täyttyvätkö myöntämisen edellytykset, tekee lääkäri. Jos henkilöllä on pysyvä haitta, pysäköintilupa myönnetään 10 vuodeksi. Muussa tapauksessa lupa myönnetään lääkärin lausunnossaan erikseen ilmoittamaksi ajaksi. Lääkärin tulee ottaa lausunnossa selvästi kantaa sekä haittaluokkaan että haitan kestoon.

Vammaisen pysäköintiluvalla saat pysäköidä ajoneuvon yleisille alueille

- pysäköintipaikalle, joka on merkitty pyörätuolimerkillä
- maksulliselle pysäköintipaikalle maksua suorittamatta
- alueelle, missä pysäköinti on kielletty liikennemerkillä "pysäköinti kielletty" tai "pysäköintikieltoalue"
- pysäköintipaikalle, jossa pysäköinnin enimmäisaika on liikennemerkein rajoitettu, rajoitusta pidemmäksi ajaksi
- pihakadulle sillä varauksella, ettei pysäköinti kohtuuttomasti haittaa pihakadulla liikkumista.

4) Työtapaturma- ja ammattitautilaki 459/2015, 84§.

Pysäköimistä valvovat kunnalliset pysäköinninvalvonnat.

Vammaisen pysäköintilupa ei suoraan oikeuta pysäköimään yksityisillä alueilla, vaan niillä on noudatettava alueiden omia pysäköimisen sääntöjä ja liikennemerkkejä. Pysäköintiluvan soveltuvuus kannattaa varmistaa aluetta valvovalta yritykseltä tai kiinteistön omistajalta.

Voit hakea vammaisen pysäköintilupaa sähköisesti Traficomin Oma asiointi -palvelussa. Hakemuksen yhteydessä voit hakea myös vapautusta ajoneuvon perusverosta. Ilmoita tällöin hakemuksessa tai Asioi kanssamme -palvelussa ajoneuvosta verovelvollisen tiedot sekä sen ajoneuvon rekisteritunnus, jolle vapautusta haetaan.

Voit hakea lupaa myös Ajovarman palvelupisteessä. Lupa voidaan uudistaa aiemman, 10 vuodeksi myönnetyn pysäköintiluvan, perusteella ilman lääkärinlausuntoa. Hakemus tulee maksaa hakemuksen jättämisen yhteydessä. Lupa maksaa 20 euroa.

Lisätietoa www.traficom.fi.

12.3 Vapautus ajoneuvoveron perusverosta, vuotuinen käyttömaksu

(Ajoneuvoverolaki)

Auton omistaja tai rekisteriin merkitty haltija on verovelvollinen. Traficomin tai Poliisin myöntämän vammaisen pysäköintiluvan perusteella voidaan myöntää vapautus ajoneuvoveron perusverosta. Vapautuksen voi saada myös verohallinnon myöntämän au-

toverolain 50 §:n autoveron huojennuksen tai 51 §:n autoveron palautuksen perusteella. Tällöin erillistä hakemusta ei tarvitse toimittaa Traficomiin.

Vammaisen pysäköintilupaa ja vapautusta ajoneuvoveron perusverosta voi hakea samalla kertaa joko sähköisessä palvelussa tai Ajovarman toimipisteissä. Jos käytössä on Traficomien myöntämä pysäköintilupa, vapautusta voi hakea sähköisessä palvelussa. Vapautus myönnetään joko vammaisen omaan ajoneuvoon tai muuhun ajoneuvoon, jolla häntä kuljetetaan. Vapautuksen saa ajoneuvoveron perusverosta. Jos ajoneuvon käyttövoimana on esim. diesel, tulee edelleen maksaa käyttövoimaveron osuus.

Kun uudistaa aikaisemman pysäköintiluvan ja on voimassa oleva vapautus ajoneuvoveron perusverosta (vammaisen pysäköintiluvan perusteella), vapautusta on haettava samassa yhteydessä uudestaan, koska vapautuksen voimassaolo on sidottu pysäköintiluvan voimassaoloaikaan. Vapautusta ajoneuvoveron perusverosta voi hakea takautuvasti enintään kolmelta viimeiseltä verokaudelta.

Sähköinen asiointi www.traficom.fi.

Jos et voi käyttää sähköistä asiointia, et asioi Ajovarmassa tai jos pysäköintilupa on Poliisin myöntämä, voit hakea vapautusta Traficomille postitettavalla lomakkeella Vapautus ajoneuvoveron perusverosta vammaisuuden perusteella. Hakemukseen on tällöin liitettävä jäljennös pysäköintiluvasta.

Lisätietoja:

Traficom Ajoneuvoveroneuvonta
p. 029 534 5125.

12.4 Autoveron palautusta haetaan Verohallinnolta

(Autoverolaki)

Vammainen henkilö voi saada autoveroa takaisin autosta, joka tulee hänen omaan käyttöönsä ja rekisteröidään hänen omistukseensa ensimmäistä kertaa Suomessa. Myös hakijat, jotka eivät itse voi ajaa autoa, voivat saada autoveronpalautusta, kunhan auto tulee hakijan henkilökohtaiseen käyttöön. Autoverolaki antaa mahdollisuuden autoveron palautukseen myös käytettynä maahantuotuun ajoneuvoon, joka rekisteröidään Suomessa ensi kertaa.

Autoveron palautuksen yleisenä edellytyksenä on, että auto tulee hakijan henkilökohtaiseen käyttöön. Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, että muut perheenjäsenet eivät lainkaan saisi käyttää autoa. Tarkoitus kuitenkin on, että auto on pääasiassa hakijan käytössä. Korkeimman hallinto-oikeuden tulkinnan mukaan perheessä ei tarvitse olla kahta autoa, vaikka vammaisen henkilön käytössä olevasta autosta on palautettu autoveroa invaliditeetin perusteella. Käytännössä tämä tarkoittaa, että muut perheenjäsenet voivat käyttää autoa esimerkiksi harrastusmenoihin, kaupassa käyntiin tai muuhun vastaavaan. Tämän hetkisen oikeuskäytännön mukaan veronpalautus on myönnetty, kun pääsääntöisesti hakijaa kuljetaan autolla ja muu käyttö on vähäistä. Vastuu muusta käytöstä on aina edunsaajalla.

Palautusta voi saada autoverolain 51 pykälän perusteella seuraavissa tapauksissa:

1. Henkilön näkö- tai liikuntavammasta aiheutuva pysyvä haitta-aste on vähintään 80 prosenttia, ja auto tulee hänen

henkilökohtaiseen käyttöönsä. Liikuntavammalla tarkoitetaan alaraajojen vammoja ja sairauksia.

2. Henkilön invaliditeetista aiheutuva pysyvä haitta-aste on vähintään 60 prosenttia, ja ajoneuvon hankinta on hänelle olennaisen tarpeellinen hänen työnsä, toimensa tai ammattiinsa valmistumista varten tapahtuvan opiskelunsa vuoksi.

1. ja 2. kohdan tarkoittamalle henkilölle autovero palautetaan kokonaan, mutta palautettava määrä on kuitenkin enintään 3 770 euroa. Jos henkilö lääkärintodistuksella tai muutoin luotettavasti selvittää, että hänen on käytettävä automaattivaihteista autoa, palautettava määrä on enintään 4 980 euroa.

3. Henkilön liikuntakyky on alaraajan tai -raajojen puuttumisen tai toiminnan vajavuuden vuoksi siten alentunut, että hänen pysyvä haitta-asteensa on vähintään 40 prosenttia, ja ajoneuvon hankinta on hänelle olennaisen tarpeellinen hänen työnsä, toimensa tai ammattiin valmistumista varten tapahtuvan opiskelunsa vuoksi. Tällöin autoverosta palautetaan 60 prosenttia, kuitenkin enintään 2 460 euroa.

2. ja 3. kohdassa tarkoitettuna opiskeluna ammattiin valmistumista varten ei pidetä yleissivistävää koulutusta, kuten lukiossa opiskelua.

4. Autoveron palautukseen on oikeutettu henkilö, joka auton ensirekisteröinnissä on merkitty sen omistajaksi tai haltijaksi. Esimerkiksi osamaksutapauksissa, joissa auton omistajana säilyy auton myyjä tai rahoitusyhtiö, autovero palau-

tetaan hakijalle vasta sen jälkeen, kun hakija on rekisteröintitodistukseen merkitty omistajaksi. Rahoitusjärjestelyt eivät kuitenkaan vaikuta palautettavan veron ns. kuoleutumisaikaan. Autoveron kuoleutumisaika lasketaan auton ensirekisteröinnistä ja se on kolme vuotta.

Autoveron palautusta tulee hakea kirjallisesti kuuden kuukauden kuluessa auton rekisteröintipäivästä lukien tai jos auto on ostettu osamaksulla, siitä kun hakijasta on tullut auton omistaja. Voit myös hakea ennakkopäätöstä autoveron palauttamisesta, ennen auton hankkimista.

Autoveronpalautusta invaliditeetin perusteella kannattaa hakea verohallinnon lomakkeella Hakemus invalidin autoveronpalautuksesta (1217). Hakemuksesta selviää tarvittavat liitteet. Palautusta voi hakea myös vapaamuotoisella hakemuksella. Hakemus toimitetaan osoitteeseen: Verohallinto/Autoverotus, PL 1000, 10901 Hanko.

Oikaisuvaatimuksen kielteiseen autoveron palautuspäätökseen voi tehdä kolmen vuoden kuluessa veropäätöstä seuraavan kalenterivuoden alusta. Oikaisuvaatimuksen johdosta annetusta päätöksestä voi valittaa edelleen hallinto-oikeuteen. Valituksen käsittelystä hallinto-oikeudessa peritään 260 euron suuruinen oikeudenkäyntimaksu. Sitä ei kuitenkaan peritä, jos hallinto-oikeus muuttaa valituksenalaista päätöstä muutoksenhakijan eduksi. Lisätietoja www.vero.fi. Puhelimitse tiedusteluihin vastaa autoverotusneuvonta, p. 029 497 150.

12.5 Autoveron huojennus

Verohallinto voi vammaisuuden perusteella, erityisen painavista syistä palauttaa kohtuulliseksi katsomansa osan autoverosta. Tällainen veronhuojennus myönnetään erillisen harkinnan perusteella. Huojennushakemuksessa on mainittava, että se perustuu autoverolain 50 pykälään. Palautusta voi hakea myös ennen ajoneuvon hankkimista.

Verohuojennusta myönnettäessä otetaan huomion muun muassa

- vamman laatu, jonka on oltava liikkumista estävä
- auton tarpeellisuus
- perheen taloudellinen ja muu sosiaalinen tilanne.

Veron huojennuksena autoveroa on palautettu esimerkiksi vanhemmille, joille auto on vaikeavammaisen lapsen kuljetuksen vuoksi tarpeellinen.

Vapaamuotoinen hakemus lähetetään osoitteeseen: Verohallinto/Autoverotus, PL 40, 00052 Vero. Hakemukseen on liitettävä samat asiakirjat kuin haettaessa veronpalautusta 51 pykälän perusteella. Taloudellista asemaa kuvaavana selvityksenä tulee hakemukseen liittää selvitys viimeksi toimitetusta verotuksesta tai sosiaaliviranomaisten antama selvitys taloudellisesta asemasta. Ennakkohakemuksissa on annettava arvio hankittavan auton hinnasta. Veronhuojennuspäätöksestä ei ole autoverolain mukaan valitusoikeutta. Lisätietoja www.vero.fi.

12.6 Ajokortin ikäpoikkeuslupa

(Ajokorttilaki)

Ajokortin voi Traficomien myöntämällä poikkeusluvalla saada jo 17-vuotiaana, jos siihen on erityisiä syitä. Lupa myönnetään kokonaisharkinnan perusteella arvioiden nuoren omaa kulkemis- tai ajokorttitarvetta.

Ikäpoikkeuslupaa voi hakea aikaisintaan 4 kuukautta ennen 17 ikävuoden täyttymistä. Hakemus ja liitteet toimitetaan Traficomiiin. Sekä kielteisestä että myönteisestä päätöksestä peritään maksuasetuksen mukainen maksu (100 euroa).

Ikäpoikkeusluvan hakemisessa on käytettävä Traficomien hakemuslomaketta. Lisätietoa www.ajokortti-info.fi.

13 Matkustaminen ja avustaminen asemilla tai terminaaleissa

13.1 Junamatkat

(EU-asetus rautatieliikenteen matkustajien oikeuksista ja velvollisuuksista)

Eläkkeellä olevat näkövammaiset voivat saada alennusta junalipuista VR:n käytäntöjen mukaisesti.

Maksuton saattajalippu

Kun näkövammaisen (haitta-aste vähintään 65 prosenttia) matkustaa saattajan kanssa, saattajalla on oikeus maksuttomaan matkaan, myös yöjunien makuupaikalla. Saattajan on oltava vähintään 18-vuotias. Näkövammaisella on oltava aikuisen, lapsen, opiskelijan tai eläkeläisen junalippu. Myös alle 4-vuotiaalle näkövammaiselle lapselle tulee ostaa juniorilippu, jos hänen saattajalleen halutaan maksuton lippu. Saattajan maksuttoman lipun saa myös säästöhintaiseen lip-

puun. Näkövammaisen ja saattajan liput on ostettava samalla kertaa. Saattajalipun saa ostettua myös VR:n verkkokaupasta.

Näkövamma on todistettava lipun oston yhteydessä ja matkustettaessa jollakin seuraavista:

1. Näkövammaisten liiton, Näkövammaiset Lapset ry:n tai Suomen Kuurosokeat ry:n näkövammaiskortilla, kun haitta-aste on vähintään 65 prosenttia.
2. Lääkärintodistuksella, josta ilmenee, että näkövammaisen haitta-aste on vähintään 65 prosenttia.
3. EU-vammaiskortilla, jossa on A-merkintä.

Opaskoiran kanssa voi matkustaa junassa millä paikalla tahansa. VR suosittelee kuitenkin matkustusta lemmikkiosastossa tai sen viereisillä paikoilla. Opaskoiran kanssa matkaavalla on oikeus matkustaa InterCity-

junan palveluvaunun alakerrassa ja Pendolino-junan palveluvaunussa. Opaskoirasta ei peritä erillistä lemmikkimaksua. Opaskoira matkustaa maksutta yöjunan makuuhytissä, myös esteettömässä makuuhytissä. Koko hytti tulee silloin varata omaan käyttöön. Hytti hinnoitellaan tällöin edullisemmin kuin normaali yhden hengen hytti.

VR:llä on maksuton palvelunumero vammaisasiakkaille. Numerosta voi hoitaa kaikki matkaan liittyvät vammaispalvelut, junalipun ostamisesta asemien avustamispalvelun tilaamiseen. Palvelunumero on 0800 166 888 ja palvelu on avoinna arkisin klo 5–22 ja viikonloppuisin ja arkipyhinä klo 7–22.

Avustuspalvelu auttaa vammaista matkustajaa kaikilla palveluasemilla sekä useilla asemilla, joilla ei ole lipunmyyntiä. Avustamisvaraus tulee tehdä viimeistään 36 tuntia ennen matkan alkua. Avustuspisteessä tulee olla 20 minuuttia ennen junan lähtöä. Palvelu on maksuton.

Lisätietoja palvelusta on verkkosivulla www.vr.fi/cs/vr/fi/vammaispalvelut ja www.traficom.fi/fi/liikenne/raideliikenne/liikuntarajoitteisen-ja-vammaisen-henkilon-oikeudet-junamatkalla.

13.2 Lentäminen

(EU:n asetus vammaisten ja liikuntarajoitteisten henkilöiden oikeuksista lentoliikenteessä)

Eri lentoyhtiöillä lippujen hinnat, peruutusehdot ja käytännöt vammaisten matkustajien avustamisesta vaihtelevat. Mat-

kaa varatessa kannattaa mainita vammaista ja ottaa yhteyttä lentoyhtiön asiakaspalveluun käytännön asioiden selvittämiseksi, esimerkiksi avustajan tarve lennon aikana. Opaskoirasta on mainittava lippuvarauksen yhteydessä tai viimeistään 48 tuntia ennen lennon lähtöä.

Avustamispalvelu tilataan lentoyhtiöltä tai matkatoimistolta matkavarauksen yhteydessä tai viimeistään 48 tuntia ennen lennon lähtöä. Samalla ilmoitetaan, mikäli mukana on apuvälineitä, kuten pyörätuoli. Lentoasemalla ilmoittaudutaan lähtöselvityksessä viimeistään tuntia ennen tai kutsupisteellä vähintään kaksi tuntia ennen lennon lähtöaikaa. Ruuhka-aikaan kannattaa varata hie- man enemmän aikaa. Matkustajien, joilla on opaskoira, on hyvä huomata, että myös opaskoirat turvatarkastetaan.

Vammainen matkustaja saa avustusta lentokoneen istuimelle saakka. Myös matkalla olevissa lentokoneiden vaihdoissa avustetaan. Määränpäässä vammainen matkustaja avustetaan matkatavaroineen lentokoneesta terminaaliin ja pysäköintialueelle, bussilaitureille, juna-asemalle tai takseille. Palvelu on maksuton.

Finavian liikuntarajoitteisia vammaisia lentomatkustajia koskevat ohjeet ovat verkkosivulla www.finavia.fi/fi/lentoasemalla/avustettavien-palvelut/vammaisten-ja-liikuntarajoitteisten-palvelut.

Lisätietoja avustamispalvelusta www.traficom.fi/fi/liikenne/ilmailu/liikuntarajoitteisen-ja-vammaisen-henkilon-oikeudet-lentomatalla.

13.3 Laivaterminaalit ja -matkat

(EU:n asetus matkustajien oikeuksista meri- ja sisävesiliikenteessä)

Jos liikuntakyky on rajoittunut esimerkiksi iän tai vamman vuoksi, on oikeus saada maksutta apua satamassa ja matkan aikana laivalla. Satamassa terminaalinpitäjä auttaa satamassa toimimisessa ja laivaan siirtymisessä. Laivalla matkan aikana apua antaa laivayhtiö. Mikäli matkustaja tarvitsee jatkuvaa tai henkilökohtaista avustamista (mm. ruokailemisessa, nostamisessa, yhteydenpidossa, lääkityksessä ja wc-käynneissä) matkan aikana, tulee hänellä olla mukanaan oma henkilökohtainen avustaja.

Avustamispalvelu on maksutonta. Ilmoita avuntarpeesta samalla, kun varaat matkan tai viimeistään 48 tuntia ennen matkaa.

Lisätietoja Traficom verkkosivulla www.traficom.fi/fi/liikenne/merenkulku/liikuntarajoitteisen-ja-vammaisen-henkilon-oikeudet-laivamatkalla.

13.4 Linja-autot

(EU:n asetus matkustajien oikeuksista linja-autoliikenteessä)

Vammaisella tai liikuntarajoitteisella asiakkaalla oikeus saada maksutonta avustusta linja-autoasemilla ja ajoneuvoissa. Vammainen matkustaja saa apua siirtymisessä linja-auton lähtölaiturille sekä tarvittaessa lipunmyyntipisteeseen ja odotustiloihin. Avustaja saattaa lähtöpaikassa linja-autoon ja hakee määränpäässä autosta. Avuntarpeesta tulee ilmoittaa mielellään matkava-

rauksen yhteydessä, mutta kuitenkin vähintään 36 tuntia ennen avuntarvetta. Tilaus tehdään ma-pe klo 8–16 p. 020 331 222 (puhelun hinta 8,4 snt/min) tai sähköpostitse osoitteeseen avustuspalvelut@matkahuolto.fi. Sovitussa avustamispisteessä ilmoitetaan sovittuna aikana, joka on viimeistään 30 minuuttia ennen linja-auton lähtöaikaa.

Liikuntarajoitteisille ja vammaisille henkilöille on saatavana avustusta seuraavilla henkilöliikenteen linja-autoasemilla: Helsinki, Jyväskylä, Kuopio, Lahti, Oulu, Rovaniemi, Tampere, Turku ja Vaasa. Avustamispalvelut ovat käytettävissä lipunmyynnin aukioloaikoina.

Saattaja

Jos liikuntarajoitteinen tai vammainen henkilö ei pysty liikuntarajoitteisuutensa tai vammaisuutensa vuoksi matkustamaan yksin bussilla, matkustaja voi pyytää, että hänen seurassaan saa matkustaa saattaja, joka kykenee avustamaan häntä. Saattaja matkustaa avustettavan mukana veloituksetta, kun vuoron kokonaispituus on lähtöpaikasta määräpaikkaan yli 250 km, vaikka avustettava ja saattaja matkustaisivat vuorolla tätä lyhemmän matkan.

Bussissa opaskoira matkustaa maksutta opastettavansa kanssa. Ilmoita opaskoirasta avustusta varatessasi.

Tarkista käyttämältäsi liikennöitsijältä, onko mahdollisuus eläkeläishintaiseen lippuun tai maksuttomaan saattajalippuun myös lyhyemmillä matkoilla. Joidenkin kuntien liikennelaitokset ja liikennöitsijät myöntävät maksuttomia invalidilippuja ja erilaisia alennuksia näkövammaisille mat-

kustajille. Ilmaislipulla matkustavan saattajallakin voi olla oikeus ilmaiseen matkaan. Lisätietoja alennuksista saa oman kunnan liikennelaitokselta ja liikennöitsijöiltä.

Helsingin seudulla matkustaminen

Näkövammaiset, joiden näkövamman haitta-aste on vähintään 50 %, saavat vapaalipun HSL:n joukkoliikenteeseen. Lipun matkustusalue kattaa koko HSL-alueen. Vapaa- ta matkustusoikeutta varten pitää hankkia palvelupisteestä HSL-kortti.

Jos olet näkövammaisen ja sinulla on mukana opaskoira tai valkoinen keppi, sinun ei tarvitse näyttää HSL-kortin kausilippua kortinlukijalle. Jos mukana on avustaja, tämä näyttää kortin lukijalle. Jos sinulla on ”Oikeus saattajaan” -kantakortti, myös avustaja voi matkustaa ilman lippua.

Lisätietoja HSL Asiakaspalvelu
p. 09 4766 4000 ma–pe 7–19, la–su 9–17.

Lisätietoja
www.matkahuolto.fi/matkustajat/liikuntarajoitteisten-ja-vammaisten-henkiloiden-avustaminen ja
www.traficom.fi/fi/liikuntarajoitteisen-ja-vammaisen-henkiloon-oikeudet-linja-automatkalla.

13.5 Jos avustamispalvelut eivät suju

Palautetta palvelusta annetaan ensin suoraan kuljetuksen järjestävälle yhtiölle tai aseman/terminaalin pitäjälle. Valitus on tehtävä kohtuullisessa ajassa, joten se kannattaa tehdä mahdollisimman pian. Jos vastaus annettuun palautteeseen ei ole tyydyttävä tai vastausta ei tule lainkaan, asiasta voi valittaa matkustajan oikeuksia valvovaan viranomaiseen siinä maassa, jossa tapaus sattui. Kielikysymyksen tai muun syyn vuoksi valituksen voi tehdä myös kotimaan valvovalle viranomaiselle. Suomessa vammaisten ja liikuntarajoitteisten matkustajien oikeuksia valvoo Liikenne- ja viestintävirasto Traficom.

Voit tehdä valituksen Traficomille sähköpostilla tai vapaamuotoisella kirjeellä. Liitä valitukseen terminaalin pitäjän tai liikenteenharjoittajan kanssa käymäsi kirjeenvaihto. Liitä mukaan kopio lipusta sekä muut tarpeellisiksi katsomasi liitteet. Lähetä valituksesi osoitteeseen kirjaamo@traficom.fi tai Liikenne- ja viestintävirasto Traficom, PL 320, 00059 Traficom.

Lisätietoja sivulla www.traficom.fi.

14 Näkövammaiskortti

Näkövammaiskortin tarkoituksena on todistaa haltijansa näkövammaisuus. Kortin voi saada henkilö, jonka näkövammasta aiheutuva haitta-aste on vähintään 50 prosenttia. Haitta-aste on todistettava lääkärintodistuksella. Näkövammaiskortti myönnetään henkilön liittyessä jäseneksi näkövammaisyhdistykseen. Henkilöt, jotka eivät halua liittyä jäseneksi näkövammaisyhdistykseen, saavat kortin ottamalla yhteyttä Näkövammaisten liittoon.

Näkövammaiskorttiin merkitään kortin haltijan nimi, syntymäaika, näkövamma-

aiheuttama haitta-aste prosentti ja haitta-luokka. Näkövammaiskortin myöntämisestä vastaavat Näkövammaisten liitto ry ja Förbundet Finlands Svenska Synskadade rf. Näkövammaiskortti on maksuton.

Näkövammaiskortilla voi saada alennuksia esimerkiksi joukkoliikenteessä, teattereissa, museoissa ja kunnallisissa liikuntapaikoissa. Alennuskäytännöt vaihtelevat riippuen palvelun tuottajasta.

Lisätietoja näkövammaiskortista saa Näkövammaisten liitosta, p. 09 396 041.

15 Näkövammaisten liiton oikeuksienselvityksen asiantuntijat

Näkövammaisten liiton oikeuksienselvityksen asiantuntijat neuvovat palvelujen ja tukien hakemisessa sekä muutoksenhakuksessa kaikkia näkövammaisia ja heidän omaisiaan. Oikeuksienselvityksen asiantuntijat toimivat linkkinä näkövammaisten ihmisten ja sosiaali- ja terveystalvotjärjestelmän välillä ja tekevät yhteistyötä myös muiden näkövammaisten parissa työskentelevien tahojen kanssa. Asiantuntijoiden palvelut ovat maksuttomia.

Etelä-Karjala ja Kymenlaakso, Päijät-Häme

Vuokko Jantunen p. 050 526 3725
vuokko.jantunen@nkl.fi

Helsinki ja Uusimaa

Elisa Montonen p. 050 596 7730
elisa.montonen@nkl.fi

Arja Törnroos p. 050 352 1907
arja.tornroos@nkl.fi

Keski-Suomi

Annika Tyynysniemi p. 050 352 1945
annika.tyynysniemi@nkl.fi

Lappi

Sanna Piuva p. 0500 210 568
sanna.piuva@nkl.fi

Pirkanmaa ja Kanta-Häme

Olli-Pekka Rättäri p. 050 526 3895
op.rattari@nkl.fi

Pohjanmaa

Eija Matintupa p. 050 526 3916
eija.matintupa@nkl.fi

Pohjois-Karjala, Itä-Savo ja Etelä-Savo

Tapio Tiilikainen p. 050 596 5012
tapio.tiilikainen@nkl.fi

Pohjois-Pohjanmaa ja Kainuu

Sinikka Mäntyjärvi p. 050 526 3831
sinikka.mantylarvi@nkl.fi

Pohjois-Savo

Maarit Halonen p. 050 338 9729
(Tapio Tiilikainen 31.12.2020 saakka)
maarit.halonen@nkl.fi

Varsinais-Suomi ja Satakunta

Jaana Engblom p. 050 591 8167
jaana.engblom@nkl.fi

16

Näkövammaisten liiton alueyhdistykset

Etelä-Savon Näkövammaiset ry

Polttimonkatu 4, 50100 Mikkeli
p. 0440 161 555
toimisto@esn.fi

**Helsingin ja Uudenmaan
Näkövammaiset ry**

Marjaniementie 74 (PL 60, 00030 Iiris)
00930 Helsinki
p. 09 396 041 (vaihte)
toimisto@hun.fi

Kaakkois-Suomen Näkövammaiset ry

Salpausselänkatu 30, 45100 Kouvola
p. 044 555 8637
kasunakov@gmail.com

Kainuun Näkövammaiset ry

Pohjolankatu 25, 87100 Kajaani
p. 0400 367 144
toimisto@kainuunnakovammaiset.fi

Keski-Suomen Näkövammaiset ry

Eeronkatu 7 B 19, 40720 Jyväskylä
p. 014 218 258 ja 045 321 5552
ksn@ksn.fi

Lapin Näkövammaiset ry

Maakuntakatu 12, 96100 Rovaniemi
p. 0400 146 641
toimisto@lapinnakovammaiset.fi

Pohjanmaan Näkövammaiset ry

Vapaudentie 79, 60100 Seinäjoki
p. 045 612 5122
toimisto@pohjanmaannakovammaiset.fi

Pohjois-Karjalan Näkövammaiset ry

Kauppakatu 17 B 22, 80100 Joensuu
p. 013 129 954, 050 350 6050
toimisto@pknv.fi

Pohjois-Pohjanmaan Näkövammaiset ry

Linnankatu 32, 90100 Oulu
p. 08 311 5653
yhdistys@ppnry.net

Pohjois-Savon Näkövammaiset ry

Kuninkaankatu 23 A, 2. krs, 70100 Kuopio
p. 0440 613 255, 0440 613 161
toimisto@psnry.fi

Päijät-Hämeen Näkövammaiset ry

Puistokatu 9, 15100 Lahti
p. 03 752 1542
toimisto@phn.fi

Satakunnan Näkövammaiset ry

Otavankatu 4 C 49, 6.krs., 28100 Pori
p. 02 641 1530
toimisto@satakunnannakovammaiset.fi

Tampereen seudun Näkövammaiset ry

Kuninkaankatu 8 A 1, 33210 Tampere
p. 050 520 5075
toimisto@tsnv.fi

Varsinais-Suomen Näkövammaiset ry

Läntinen Pitkäkatu 37 B, 20100 Turku
p. 044 2415 321 tai 044 2415 441
toimisto@vsn.fi

17 Keskussairaaloiden kuntoutusohjaajat ja sosiaalityöntekijät

Keskussairaalan kuntoutusohjaajat tukevat ja ohjaavat näkövammaisia heidän kuntoutumisessaan ja arjen askareista selviytymisessä. Kuntoutusohjaajilta saa tietoa apuvälineistä, kuntoutuksesta ja muista palveluista.

Etelä-Karjalan keskussairaala

Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveyspiiri
Eksote

Kuntoutusyksikkö postiosoite:
Koulukatu 14, 53100 Lappeenranta

Kuntoutusohjaaja Hanna Räisänen
p. 044 791 5764
hanna.x.raisanen@eksote.fi

Terveyssosiaalityöntekijä Heli Kokkola
Valto Käkelän katu 1, 53130 Lappeenranta
p. 044 791 5481

HUS

HUS Silmätautien Kuntoutuspoliklinikka/
Orton, PL 224, 00029 HUS
Tenholantie 10 E, P. krs, Helsinki
toimisto: 09 4717 7892, soittoaika
ma-to 8.30–15, pe 8.30–13

Lapset ja nuoret
Kuntoutusohjaaja Merita Kronqvist (5–25 v.)
p. 09 4717 7882, 040 867 7697
Asiakastapaamiset:
Maistraatinportti 2, 7. krs.
Postiosoite:
HUS Rubik, PL 250, 00029 HUS
merita.kronqvist@hus.fi

Fysioterapeutti/Liikkumistaidonohjaaja/
Kuntoutusohjaaja Mirja Ström (0–4 v.)
p. 050 427 2714 mirja.strom@hus.fi

Kuntoutusohjaaja Jenny Liimatta
p. 040 487 2813 jenny.liimatta@hus.fi

Työikäiset

Kuntoutusohjaaja Raija Manninen
p. 09 4717 7888, 050 427 0728

Asiakastapaamiset: Maistraatinportti 2,
7. krs.

Postiosoite: HUS Rubik, PL 250, 00029 HUS
raija.manninen@hus.fi

Fysioterapeutti/Liikkumistaidonohjaaja
Nea Marjanen p. 050 427 0791
nea.marjanen@hus.fi

Yli 65 vuotiaat
Kuntoutusohjaaja Saara Nisonen
p. 040 504 5673
saara.nisonen@hus.fi

Kuulonäkövammaiset
Kuntoutusohjaaja Niina Hanninen
p. 050 427 0146
niina.hanninen@hus.fi

Tietokoneen apuvälineasiat
Kuntoutusohjaaja Elisa Palomäki
p. 09 4717 7884, 040 823 5601
elisa.palomaki@hus.fi

Näönkäytönohjaaja Paula Pistokoski
p. 09 4717 7886, 050 427 9338
paula.pistokoski@hus.fi

Sosiaalityöntekijä Emilia Hallvar
p. 040 193 7507 emilia.hallvar@hus.fi

(Sosiaalityöntekijä Susanna Alho
(opintovapaalla 15.6.2020 asti)
p. 09 4717 7895 susanna.alho@hus.fi
Sijaistaa: Sosiaalityöntekijä Emma Ågars.
p. 09 47177895 emma.agars@hus.fi

Psykologi Marika Kajander
p. 09 4717 7889, 050 427 9311

Kainuun keskussairaala

Kuntoutusyksikkö
Kauppakatu 36 A 6, 87100 Kajaani

Kuntoutusohjaaja Raija Raninen
p. 050 361 4073 raija.raninen@kainuu.fi

Kuntoutusohjaaja/liikkumistaidonohjaaja
Hilkka Louhisalmi p. 044 797 4041
hilkka.louhisalmi@kainuu.fi

Kanta-Hämeen keskussairaala

Lääkinnällinen kuntoutus
Ahvenistontie 20, 13530 Hämeenlinna

Kuntoutusohjaaja Ninna Arola
p. 03 629 3228 (takaisinsoittopalvelu)
ninna.arola@khshp.fi

Kuntoutusohjaaja Eeva Saukkonen
p. 03 629 3228 (takaisinsoittopalvelu)
eeva.saukkonen@khshp.fi

Keski-Pohjanmaan keskussairaala

Keski-Pohjanmaan sosiaali- ja
terveyspalvelukuntayhtymä Soite

Kuntoutuspalvelut
Mariankatu 16-20, 67200 Kokkola

Aistivammaisten aikuisten kuntoutus-
ohjaaja Marianne From p. 040 653 4312
marianne.from@soite.fi

Näkövammaiset lapset
Kuntoutusohjaaja Elisa Visti
p. 040 804 3291 kirsi.visti@soite.fi

Keski-Suomen keskussairaala

Keskussairaalantie 19, 40620 Jyväskylä
Näkövammaiset aikuiset

Kuntoutusohjaaja Pirjo Kallio
p. 014 269 1221, 044 702 1221
pirjo.kallio@ksshp.fi

Näkövammaiset lapset
Kuntoutusohjaaja Laila Paananen
p. 014 269 2529, 040 480 1268
laila.paananen@ksshp.fi

Näönkäytönohjaus
Näönkäytönohjaajat Eija Kivi ja Jenna Aro
p. 014 269 1296, 044 702 1296
eija.kivi@ksshp.fi ja jenna.aro@ksshp.fi

Kuulo- ja kuulonäkövammaiset aikuiset
Kuntoutusohjaaja Rauno Jäntti
p. 014 269 1055, 044 702 1055
rauno.jantti@ksshp.fi

Kuopion yliopistollinen sairaala

KYS, Näkökeskus 3501
postiosoite: PL 100, 70029 KYS

Näkövammaiset aikuiset ja kuurosokeat
Kuntoutusohjaaja Minna Hätinen

(Tuula Hartikainen) p. 044 717 9599
tuula.hartikainen@kuh.fi

Näkövammaiset lapset, kuopiolaiset ja
siilinjärveläiset näkövammaiset aikuiset
Kuntoutusohjaaja Riitta Rajala
p. 044 717 2480 riitta.rajala@kuh.fi

Sosiaalityöntekijä Sari Jääskeläinen
p. 044 711 3583 sari.jaaskelainen@kuh.fi

Kymenlaakson keskussairaala

Kymsote Kymenlaakson sosiaali- ja
terveyspalvelujen kuntayhtymä
Kotkantie 41, 48210 Kotka

Näkövammaisten nuorten ja aikuisten
kuntoutusohjaaja
Leeni Koskinen p. 044 583 5942
leenik.koskinen@kymsote.fi

Näkövammaiset ja neurologiset lapset
Hannele Fransas p. 044 583 5944
hannele.fransas@kymsote.fi

Lapin keskussairaala

Silmätautien poliklinikka
PL 8041, 96101 Rovaniemi

Näkövammaisten lasten kuntoutusohjaaja
Sanna-Maija Pohjanvesi p. 040 834 2810
sanna-maija.pohjanvesi@lshp.fi

Näkövammaisten aikuisten kuntoutus-
ohjaaja/liikkumistaidonohjaaja
Juha Romakkaniemi
p. 040 660 4054
juha.romakkaniemi@lshp.fi

Silmäpoliklinikan sosiaalityöntekijä
Sosiaalityöntekijä Kati Ollila virkavapaalla,
hänen tointaan hoitaa Eija Kiviniemi/
Tuula Pentti (vuoroviikoin) p. 016 328 3213
eija.kiviniemi@lshp.fi
tuula.pentti@lshp.fi

Mehiläinen Länsi-Pohja

Kauppakatu 25, 94100 Kemi
Näkövammaisten kuntoutusohjaaja
Marja Lantto p. 040 573 4655
marja.lantto@mehilainen.fi

Mikkelin keskussairaala

Etelä-Savon sosiaali- ja terveyspalvelujen
kuntayhtymä
Viljavuuspalvelun talo
Graanintie 7,
50190 Mikkeli

Näkövammaiset aikuiset
Kuntoutusohjaaja Sirpa Halinen
p. 044 351 2654
sirpa.halinen@essote.fi

Näkövammaiset lapset
Terttu Suuronen p. 044 351 6582
terttu.suuronen@essote.fi

Sosiaalityöntekijä Anu Ritsilä
p. 044 351 2347

Oulun yliopistollinen sairaala

Näkökeskus
PL 21, 90029 OYS
käyntiosoite: Medipolis, Kiviharjuntie 11,
90220 Oulu
p. 08 315 3307

Näkövammaiset aikuiset
Kuntoutusohjaaja Juha Häggman
p. 08 315 3319, 0400 292 535
juha.haggman@ppshp.fi

Näkövammaiset lapset ja nuoret
Kuntoutusohjaaja Merja Määttä
p. 08 315 3342, 0400 292 531
merja.maatta@ppshp.fi

Näönkäytönohjaus
Kuntoutusohjaaja Eija Lukkarila
p. 08 315 3307, 0400 162 712
eija.lukkarila@ppshp.fi

Liikkumistaidon ohjaus
Kuntoutusohjaaja Esko Jutila
p. 08 315 3325, 0400 292 536
esko.jutila@ppshp.fi

Sosiaalityöntekijä
(silmätautien klinikka)
p. 08 315 4516, 040 553 9374

Pohjois-Karjalan keskussairaala

PKSSK (Pohjois-Karjalan Sairaanhoidon- ja
sosiaalipalvelujen kuntayhtymä)
Silmäkeskus/Näönkuntoutus
Tikkamäentie 16/G2 2. krs., 80210 Joensuu

Kuntoutusohjaus, näönkäyttö ja
liikkumistaito
Kuntoutusohjaaja Anne Laitinen
p. 013 330 3339
anne.laitinen@siunsote.fi

Kuntoutusohjaus ja näönkäyttö
Kuntoutusohjaaja Mari Hämäläinen
p. 013 330 8092
mari.hamalainen@siunsote.fi

Päijät-Hämeen keskussairaala

Kuntoutustutkimuspoliklinikka,
Silmäklinikka
Keskussairaalankatu 7, 15850 Lahti

Näkövammaiset aikuiset
Kuntoutusohjaaja Ritva Suokas
p. 03 819 4825, 044 719 5645
ritva.suokas@phhyky.fi

Näkövammaiset lapset ja aikuiset
Kuntoutusohjaaja Päivi Virta
p. 044 719 5644 paivi.virta@phhyky.fi

Sosiaalityöntekijä Raija Virkkunen
p. 044 719 5587

Satakunnan keskussairaala

Silmäpoliklinikka
Sairaalantie 3, 28500 Pori

Näkövammaiset aikuiset, liikkumistaidon-
ja näönkäytönohjaus
Kuntoutusohjaaja Lilli-Kaisa Lepomäki
p. 02 627 7858, 044 707 7858
lilli-kaia.lepomaki@satasairaala.fi

Näkövammaiset lapset, kuurosokeat
aikuiset ja lapset sekä liikkumistaidon- ja
näönkäytön ohjaus
Kuntoutusohjaaja Anne Laiho
p. 02 627 7848, 044 707 7848
anne.laiho@satasairaala.fi

Savonlinnan keskussairaala

Kuntoutus/Esh, näönkuntoutus
PL 111, 57101 Savonlinna
käyntiosoite: Rakennus F1/3, 3. krs.,
Keskussairaalantie 6, 57120 Savonlinna

Kuntoutussuunnittelija Päivi Murto
p. 044 417 3320
paivi.murto@sosteri.fi

Seinäjoen keskussairaala

Hanneksenrinne 7, 60220 Seinäjoki
Kuntoutusohjaaja/näönkäyttö, liikkumistaito Marja Marttila p. 050 474 4354
marja.marttila@epshp.fi

Kuntoutusohjaaja/liikkumistaito Anita Hokkanen p. 050 474 4966
anita.hokkanen@epshp.fi

Kuntoutusohjaaja Tarja Jaskari
p. 050 474 4858 tarja.jaskari@epshp.fi

Sosiaalityöntekijä p. 06 415 4690

Tampereen yliopistollinen sairaala

Näönkuntoutus Tays Hatanpää
PL 2000, 33521 Tampere
Käyntiosoite: Gauffininkatu 3

Aikuisten näkö- ja kuulonäkövammaisten kuntoutusohjaus, apuvälinesovitukset
Kuntoutusohjaaja Satu Andersson
p. 050 593 6406 satu.andersson@pshp.fi

Näkövammaisten lasten kuntoutus-, näönkäytön- ja liikkumistaidon ohjaus, apuvälinesovitukset
Kuntoutusohjaaja Heidi Haapalehto
p. 050 331 4878 heidi.haapalehto@pshp.fi

Näkövammaisten koululaisten (3. luokasta alkaen) ja aikuisten kuntoutusohjaus, apuvälinesovitukset
Kuntoutusohjaaja Margit Östman
p. 050 593 4321 margit.ostman@pshp.fi

Kaikenikäisten näkövammaisten kuntoutusohjaus, apuvälinesovitukset
Kuntoutusohjaaja Sinikka Yli-Kerttula
p. 050 436 9482 sinikka.yli-kerttula@pshp.fi

Sosiaaliturva- ja näönkuntoutusasiat
Sosiaalityöntekijä Anitta Korkea-aho
p. 044 485 9237 anitta.korkea-aho@pshp.fi

Turun yliopistollinen keskussairaala

Näköpoliklinikka R8 1A, PL 52, 20521 Turku
käyntiosoite: Rakennus 8, 1. krs.,
Kiinamyllynkatu 4-8, 20520 Turku

Näkövammaiset aikuiset
Kuntoutusohjaaja Eija Hiitti
p. 040 593 4023 eija.hiitti@tyks.fi

Kuulonäkövammaiset aikuiset
Kuntoutusohjaaja Kirsi Liukkonen
p. 050 438 3629 kirsi.liukkonen@tyks.fi

Näkövammaiset ja kuulonäkövammaiset lapset
Kuntoutusohjaaja Catarina Sahlström
p. 040 593 4024
catarina.sahlstrom@tyks.fi

Näönkäytönohjaus ja apuvälinepalvelut
Näönkäytönohjaaja Leena Kivi-Tuominen
p. 02 313 2514
leena.kivi-tuominen@tyks.fi

Näkövammaisten ja -ongelmaisten optikkopalvelut
Optikko Marja Elovirta p. 02 313 2543
marja.elovirta@tyks.fi

Sosiaalityöntekijä Kristiina Kirla
p. 02 313 1591
kristiina.kirla@tyks.fi

Vaasan keskussairaala

Kuntoutusohjaus
Sarjakatu 2 C 3, 65320 Vaasa

Näkövammaiset aikuiset
Kuntoutusohjaaja

Marja-Leena Österlund

p. 0400 792 428

marja-leena.osterlund@vshp.fi

Näkövammaiset lapset

Kuntoutusohjaaja Marika Kälä

p. 040 770 0105 marika.kala@vshp.fi

Kelan valtakunnalliset palvelunumerot

Asuminen p. 020 692 210

Eläkkeet p. 020 692 202

Kansainväliset tilanteet p. 020 634 0200

Kuntoutus ja vammaistuet p. 020 692 205

Opiskelu ja asevelvollisuus p. 020 692 209

Perintäkeskus p. 020 634 4940

Sairastaminen ja kortit p. 020 692 204

Toimeentulotuki p. 020 692 207

Turvakieltoasiakkaat p. 020 635 3500

Työttömyys p. 020 692 210

Vanhemmuus p. 020 692 206

Hyödyllisiä internetlinkkejä

Ajoneuvovero: www.traficom.fi, www.vero.fi

Aluehallintoviranomainen: www.avi.fi

Asuntojen korjausavustukset: www.ara.fi/fi-FI/Lainat_ja_avustukset/Korjausavustukset

Autoveronpalautus ja -huojennus: www.vero.fi/henkiloasiakkaat/auto/autoverotus/

Celia-kirjasto: www.celia.fi

Eduskunnan oikeusasiamies: www.oikeusasiamies.fi

Eläketurva: www.kela.fi, www.etk.fi, www.tela.fi, www.tyoelake.fi, www.keva.fi, www.telk.fi

Hallintolaki: www.oikeusministerio.fi/hallintolaki,

www.kuntaliitto.fi/asiantuntijapalvelut/laki/muutoksenhaku

Hallinto-oikeudet: www.oikeus.fi/tuomioistuimet/hallintooikeudet/fi/index.html

Hoitoon pääsy: www.stm.fi/terveyspalvelut,

www.kuntaliitto.fi/asiantuntijapalvelut/sosiaali-ja-terveysasiat

Ihmisoikeuskeskus: www.ihmisoikeuskeskus.fi

Kantelu: www.avi.fi/web/avi/kantelu,
www.valvira.fi/sosiaalihuolto/sosiaalihuollon-valvonta/muistutus_tai_kantelu,
www.valvira.fi/terveydenhuolto/tyytymattomyys_hoitoon,
www.oikeusasiamies.fi, www.okv.fi

Kela: www.kela.fi

Korkein hallinto-oikeus: www.kho.fi

Kunnat: www.kuntaliitto.fi

Kuntoutus: www.kela.fi/kuntoutus, www.valtiokonttori.fi, www.vkk.fi, www.mela.fi

Kuntien eläkevakuutus: www.keva.fi

Kuluttajaneuvonta: www.kkv.fi/kuluttajaneuvonta

Lainsäädäntö: www.finlex.fi

Näkövammaisten liitto: www.nkl.fi

Oikeuskansleri: www.okv.fi

Opaskoirat: www.opaskoirakoulu.fi, www.sokko.fi, www.opaskoirapalvelu.fi

Potilasvahinko: www.pvk.fi

Potilasvahinkolautakunta: www.pvltk.fi

Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valvira: www.valvira.fi

Sosiaali- ja terveysministeriö: www.stm.fi

Sosiaaliturva-asioiden muutoksenhakulautakunta: www.samu.fi

Talous- ja velkaneuvonta: www.oikeus.fi/oikeusapu/fi/index/talous_ja_velkaneuvonta.html,
www.takuusaatio.fi

Tapaturmat: www.tapaturmalautakunta.fi, www.avi.fi

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: www.thl.fi

Tietosuoja: www.tietosuoja.fi

Toimeentulotuki: www.kela.fi/toimeentulotuki

Työeläkeasiat: www.tela.fi, www.tyoelake.fi

Työ- ja elinkeinotoimistot: www.mol.fi

Työsuoja: www.tyosuoja.fi

Vakuutus-oikeus: www.vakuutus-oikeus.fi

Valtiokonttori: www.valtiokonttori.fi

Vammaisten maahanmuuttajien tukikeskus: www.tukikeskushilma.fi

Vammaisen pysäköintilupa: www.traficom.fi

Vammaispalvelujen käsikirja: www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/

Veronmaksukyvyyn alentumisvähennys: www.vero.fi

Verve - Vakuutuskuntoutus: www.verve.fi

Yhdenvertaisuus työssä: www.tyosuoja.fi/tyosuhde/yhdenvertaisuus

Yhdenvertaisuusvaltuutettu: www.syrjinta.fi

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta: www.yvtltk.fi

Yleinen oikeusapu: www.oikeus.fi/oikeusapu/fi

Posti Green

Yhdessä
näemme
enemmän.

Näkövammaisten liitto

PL 30, 00030 IIRIS
Marjaniementie 74, 00930 Helsinki
www.nkl.fi • nkl@nkl.fi
puh. 09 396 041